

**svensk industri
1972-1977**
lars wohlin mfl



industriens utredningsinstitut

Svensk industri 1972–1977

av Lars Wohlin

Märtha Josefsson — Rolf Rundfelt

Jan Bröms, Siv Gustafsson, Ulf Jakobsson,
Bo Lindörn och Olle Renck

Särtryck ur SOU 1973: 21

Stockholm 1973

Innehåll

Bilaga 3 Svensk industri 1972–1977

| | |
|---|----|
| Förord | 9 |
| 3.1 Syfte och metod | 10 |
| 3.2 Enkätundersökningen | 13 |
| 3.2.1 Urval | 13 |
| 3.2.2 Enkätens utformning | 14 |
| 3.2.3 Insamlingsarbetet | 15 |
| 3.2.4 Materialets tillförlitlighet | 16 |
| 3.2.5 Enkätens resultat | 17 |
| 3.2.6 Jämförelse mellan planer enligt 1969 och 1972 års industrienkäter för perioden 1969–1975 | 22 |
| 3.3 Tolkning och analys av enkätresultatet | 25 |
| 3.3.1 Den mindre industrin | 25 |
| 3.3.2 Industrikapacitetens tillväxt enligt företagens planer | 28 |
| 3.3.3 Exportutvecklingen | 35 |
| 3.3.4 40 koncerner | 37 |
| 3.4 Bedömning av branschutvecklingen | 38 |
| 3.4.1 Malmgruvor | 38 |
| 3.4.2 Textil-, beklädnads- och lädervaruindustri | 43 |
| 3.4.3 Massa- och pappersindustri | 44 |
| 3.4.4 Kemisk industri | 47 |
| 3.4.5 Järn-, stål- och metallverk | 49 |
| 3.4.6 Verkstadsindustri | 51 |
| 3.4.7 Varvsindustri | 52 |
| 3.5 Allmänna förutsättningar för industriell expansion i Sverige | 54 |
| 3.5.1 Tillgången på arbetskraft för industrin | 56 |
| 3.5.2 Industrins investeringar | 61 |
| 3.6 Avsättningsmöjligheterna för svensk industriproduktion i Sverige och i utlandet | 69 |
| 3.6.1 Inhemsk efterfrågan på industrivaror | 69 |
| 3.6.2 Enkätresultatet och bedömning av export- och import- utvecklingen | 72 |
| 3.6.3 En jämförelse med modellresultatet | 75 |
| 3.6.4 De svenska industriföretagens utlandsinvesteringar | 77 |
| 3.6.5 Sveriges internationella konkurrenskraft och industri- utvecklingen i olika länder | 79 |
| 3.6.6 Importen från låglöneländer | 81 |

| | | |
|----------|---|----|
| 3.7 | Sammanfattande bedömning av industrins utveckling under 70-talet | 83 |
| 3.7.1 | Enkätresultatet och planerna i LU 70 | 83 |
| 3.7.2 | Bedömning av produktions- och sysselsättningsutvecklingen under 70-talet och jämförelse med bedömningen i LU 70 | 85 |
| 3.7.3 | Den inhemska efterfrågan på industrivaror och exportutvecklingen | 89 |
| 3.7.4 | Kapitalvolymens utveckling och produktivitetstillväxten | 92 |
| Appendix | Enkätundersökningen – metoder och material | 95 |
| A3.1 | Syfte | 95 |
| A3.2 | Populationsbeskrivning | 95 |
| A3.3 | Undersökningens genomförande | 99 |

Tabellförteckning

Bilaga 3

| | | |
|-------|--|----|
| B3: 1 | De större företagens (mer än 200 anställda) procentuella andel av sysselsättning 1970 och förädlingsvärde 1967 . . . | 14 |
| 2 | Svarsfrekvens | 16 |
| 3 | Ettårsprognosen i 1969 års industrienkät och den faktiska utvecklingen mellan 1969 och 1970 | 17 |
| 4 | Produktionsvolym 1972–1977 enligt enkätaterialet . . . | 19 |
| 5 | Antal sysselsatta 1972–1977 enligt enkätaterialet . . . | 20 |
| 6 | Exportvolym 1972–1977 enligt enkätaterialet | 20 |
| 7 | Genomsnittlig investeringsnivå 1973–1977 enligt enkätaterialet i förhållande till nivån 1972 enligt enkätaterialet | 21 |
| 8 | Kapacitetsutnyttjande samt sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande 1972 enligt enkätaterialet | 21 |
| 9 | Produktionsvolym, sysselsättning och exportvolym 1969–1975 enligt 1969 och 1972 års industrienkäter. Företag med mer än 200 anställda | 23 |
| 10 | Genomsnittlig investeringsnivå 1970–1975 i förhållande till 1969 års nivå enligt 1969 och 1972 års industrienkäter. Företag med mer än 200 anställda | 24 |
| 11 | De mindre företagens (med mindre än 200 anställda) branschfördelning 1967 och 1970 | 26 |
| 12 | De mindre företagens (med mindre än 200 anställda) andel av hela industrins sysselsättning, produktion, investeringar och export 1967–1971 | 26 |
| 13 | Produktion, sysselsättning och produktivitet 1965–1977 . . | 28 |
| 14 | Beräknad produktion, sysselsättning och produktivitet i hela industrin vid normalt kapacitetsutnyttjande 1970–1977 | 32 |
| 15 | Exportvolym 1966–1977 | 36 |
| 16 | De 40 största koncernerna och övrig industri 1972 | 37 |
| 17 | De 40 koncernernas planerade utveckling jämförd med övriga större företags planer 1972–1977 | 37 |
| 18 | Produktion och sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande inom textil-, beklädnads- och läderindustri 1965–1977 | 43 |
| 19 | Försörjningsbalans för papper och massa 1970–1977 . . . | 45 |

| | | |
|----|--|----|
| 20 | Planerad produktion och sysselsättning i storvarven 1972–1977 | 53 |
| 21 | Förändring i antal sysselsatta i hela ekonomin 1970–1977 | 57 |
| 22 | Antal sysselsatta utläningar i tillverknings- och gruvarbete 1962–1972 | 58 |
| 23 | Antal sysselsatta utläningar inom vissa yrken och total sysselsättning i motsvarande yrken 1972 | 58 |
| 24 | Frånvaro och antal arbetstimmar per sysselsatt inom industrin 1965–1977 | 60 |
| 25 | Planer och utfall i företagens investeringsbedömningar. Genomsnittliga årliga investeringar i fasta priser under planperioden i förhållande till investeringsnivån under utgångsåret | 61 |
| 26 | Produktionens, produktionsfaktorinsatsernas och totalproduktivitetens ökning i svensk industri 1955–1970 och enligt IUI: s kalkyl 1970–1977 | 65 |
| 27 | Tillförsel av industrivaror till den svenska marknaden 1968 | 70 |
| 28 | Export, import och inhemsk efterfrågan på industrivaror samt industrins produktion 1955–1970 | 71 |
| 29 | Alternativa utvecklingsmönster för produktion, hemmamarknadsefterfrågan och utrikeshandel 1970–1977 | 73 |
| 30 | Utlandsproducerande svenska koncerner. Fördelning av försäljning och produktion mellan Sverige och utlandet 1970 samt relativ ökning i procent 1965–1970 | 78 |
| 31 | Industrins utveckling i Sverige och andra viktiga industriländer 1960–1970 | 80 |
| 32 | Produktion och sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande 1970–1975 | 84 |
| 33 | Produktion och sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande 1972–1977 | 87 |

Appendix

| | | |
|----|---|-----|
| 34 | Population och urval i storleksgrupp 6 | 96 |
| 35 | Population och korrigeringar i storleksgrupp 7 | 97 |
| 36 | Sysselsättning i 40 koncerner fördelad på branscher | 99 |
| 37 | Företag vars uppgivna sysselsättning avviker med mer än 10 % från SCB: s uppgifter 1970 | 102 |
| 38 | Företag vars uppgifter om kapacitetsutnyttjandet ändrats 1970 | 102 |
| 39 | Förändring av omsättning och sysselsättning för icke-svarande företag och samtliga större företag 1966–1970 | 104 |

Diagramförteckning

Bilaga 3

| | | |
|-------|---|----|
| B3: 1 | Industriproduktionens utveckling 1960–1977. Kapacitets- utveckling 1970–1977 enligt 1972 års industrienkät | 34 |
| 2 | Industriproduktionens utveckling 1960–1975 | 34 |
| 3 | Exportvolymens utveckling 1962–1972 och exportplaner 1972–1977 enligt industrienkäten 1972 | 35 |
| 4 | Malmgruvor | 39 |
| 5 | Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 39 |
| 6 | Textil-, beklädnads- och läderindustri | 39 |
| 7 | Trävaruindustri | 39 |
| 8 | Massa- och pappersindustri | 40 |
| 9 | Pappersvaru- och grafisk industri | 40 |
| 10 | Egentlig kemisk industri | 40 |
| 11 | Petroleum- och kolproduktindustri | 40 |
| 12 | Gummiindustri | 41 |
| 13 | Jord- och stenindustri | 41 |
| 14 | Järn-, stål- och metallverk | 41 |
| 15 | Metallvaruindustri | 41 |
| 16 | Elektroindustri | 42 |
| 17 | Maskinindustri | 42 |
| 18 | Transportmedelsindustri | 42 |
| 19 | Varv | 42 |
| 20 | Utveckling av investeringsvolymen inom industrin 1952– 1977 | 62 |
| 21 | Produktion, sysselsättning och produktivitet: faktisk ut- veckling 1962–1972 samt IUI: s bedömning 1970–1977 | 88 |

Appendix A

| | | |
|----|--|-----|
| 22 | Inkomna svar per vecka i storleksgrupperna 6 och 7 | 101 |
|----|--|-----|

Bilaga 3 Svensk industri 1972—1977 Utarbetad inom Industriens Utredningsinstitut

Förord

På uppdrag av 1970 års långtidsutredning gjorde Industriens Utredningsinstitut en kartläggning och analys av industrins utvecklingsplaner fram till 1975. Utredningen hade i sina huvuddrag samma uppläggning som de utredningar av samma slag, som institutet tidigare utfört åt de två föregående långtidsutredningarna.

Det har nu ansetts motiverat att göra en liknande kartläggning och analys av företagens planer för perioden 1972—1977, vilket innebär ett första steg mot en rullande bedömning av industrins utveckling under den närmaste femårsperioden. Det har vidare ansetts önskvärt att i samband härmed söka utröna i vilken utsträckning den faktiska utvecklingen under åren 1970—1972 medfört att företagen ändrat sina tidigare planer fram till 1975 samt att analysera de nu föreliggande planerna för utvecklingen till detta år.

Uppdraget att utföra denna studie har av industridepartementet givits till IUI, och i föreliggande skrift redovisas resultatet av institutets arbete.

Utredningen, som ingår som bilaga 3 till "Svensk ekonomi fram till 1977", 1970 års långtidsutredning avstämd och framskriven, SOU 1973: 21, publiceras också som fristående bok i institutets skriftserie. I föreliggande utredning sker hänvisning till huvudbetänkandet med benämningen "avstämning av LU 70". Huvudansvarig för arbetet har varit undertecknad som också varit huvudförfattare till denna skrift. Ansvariga för enkätundersökningen har varit fil. kand. Märtha Josefsson, som skrivit redogörelsen för enkätmaterialiet i avsnitt 3.2 och civilekonom Rolf Rundfelt, som utarbetat redogörelsen för metoder och material, appendix A.

I arbetet har också pol. mag. Jan Bröms, civilekonom Siv Gustafsson, fil. lic. Ulf Jakobsson, fil. kand. Bo Lindörn samt ekon. lic. Olle Renck bidragit med material och synpunkter. Chefsaktuarien Jan Beckeman vid Jernkontoret har utarbetat underlaget för avsnittet om järn- och stålindustrin.

Institutet riktar ett varmt tack till de företag som besvarat enkäten och därigenom åsamkats ett betydande arbete samt till de experter inom företag och branschorganisationer som på olika sätt bistått oss.

Stockholm i mars 1973

Lars Wohlin

3.1 Syfte och metod

Ett syfte med föreliggande utredning har varit att ompröva de bedömningar av den industriella utvecklingen under perioden 1970–1975, som gjordes av IUI i industribilagan till den förra långtidsutredningen (LU 70). En andra uppgift har varit att göra en bedömning för tiden fram till 1977. Tyngdpunkten i utredningen har lagts vid den nya femårsbedömningen. Revideringen av gamla bedömningar har först och främst intresse i den mån den hjälper oss att förbättra analysen eller att sätta upp mer realistiska antaganden för den långsiktiga utvecklingen.

Den bedömning av den industriella utvecklingen som görs i denna utredning ingår som ett led i den prövning av alternativa utvecklingsförlopp för samhällsekonomin i sin helhet, som utgör ett av långtidsutredningens huvudsyften. För industrin i ett öppet land med stor utrikeshandel, där marknadsmekanismen styr utbud och efterfrågan, är sådana bedömningar dock vanskliga att göra. De yttre och inre betingelserna för industrin förändras snabbt. Balansbrist på enskilda varumarknader kan lätt utjämnas genom import och export, medan de totala samhällsekonomiska balansproblemen oftast är av sådant slag att de kräver längre tid för att korrigeras.

Vore det så att industrivaruutbudet snabbt kunde förändras som följd av ändrade yttre betingelser, ekonomisk-politiska åtgärder eller genom förändringar i pris-kostnadsrelationerna, skulle långsiktiga bedömningar för industrin inte vara lika angelägna. Företagens långsiktiga planer skulle då endast ge en ögonblicksbild av deras expansionsförväntningar. Tillväxten i industrins produktionskapacitet är dock ganska trögföränderlig på medellång sikt. Det tar lång tid för företagen att bygga upp förutsättningarna för en högre expansionstakt genom ackumulering av finansiella resurser, produktutveckling, investeringar i marknadsföring, ny produktionskapacitet etc. Industrins långsiktiga produktions- och sysselsättningsplaner är därför av ett betydande värde vid en bedömning av expansionsbenägenheten och av framtida förändringar i det industriella utvecklingsmönstret. Ekonomisk-politiska beslut, som direkt eller indirekt påverkar förutsättningarna för den industriella utvecklingen, kan endast i begränsad utsträckning förändra utvecklingen på medellång sikt och får mer omfattande konsekvenser för den industriella expansionen först efter lång tid.

Ett annat skäl till att man i långtidsutredningarna har behov av bedömningar av de industriella utvecklingstendenserna är att dimensioneringen av den offentliga sektorns investeringar i infrastruktur, såsom hamnar, vägar, energisektorn, yrkesutbildning etc., också sker delvis utifrån industrins behov.

Tidigare långtidsutredningar har behandlat på varandra följande femårsperioder, medan denna utredning delvis omfattar samma period som LU 70. I praktiken innebär det att långtidsutredningen för första gången gjorts rullande, och att vi förutom den typ av kalkyler som gjorts i de tidigare långtidsutredningarna också har gjort en bedömning på tre års sikt. Det korta tidsperspektivet vid rullande prognoser av detta slag medför att en ökad vikt måste fästas vid utnyttjandet av den redan vid

periodens början befintliga kapitalstocken. Utnyttjandegraden av realkapitalet och sysselsättningsgraden framstår i detta tidsperspektiv som väl så viktig som den långsiktiga tillväxt av resurserna som åstadkoms genom nyinvesteringar, FoU-insatser, befolkningsutveckling etc. Konjunkturbedömningar på mellanlång sikt får också en mer framträdande roll. Vi har dock sökt undvika att gå närmare in på en konjunkturbedömning fram till 1975 än vad som krävs för att kunna förstå innebörden av de reviderade prognoserna för 1970–1975. Ett uttryck för detta är att den väntade återstående utvecklingen fram till 1975 inte bedöms för varje enskilt år utan ingår som reviderade trendvärden för perioden 1970–1975. Vid rullande femårsprognoser skärps också kravet på att skilja mellan konjunkturrella effekter och långsiktiga förändringar i den underliggande strukturen.

Undersökningen bygger, liksom tidigare långtidsutredningar, på en enkät rörande företagens planer. Enkäten har denna gång omfattat färre företag än tidigare. Endast företag med mer än 200 anställda har ingått i urvalet. På grundval av tidigare erfarenheter anser vi detta ge en väl så god bild av tendenserna i hela industrins produktions-, sysselsättnings-, export- och investeringsplaner, som om man även inkluderat de mindre företagen. Erfarenheten denna gång talar dock för att man inte bör sätta någon strikt generell gräns för företagsstorleken i alla branscher. Bedömningen av enkätresultatet har gjorts dels utifrån varje branschs specifika expensionsmöjligheter, dels med hänsyn till mer generella överväganden om förutsättningarna för industriell expansion i Sverige. Bedömningen anger den tillväxttakt i industrikapaciteten som synes möjlig att uppnå under vissa antaganden om industrins yttre ram, såsom den ekonomiska tillväxten i andra länder, Sveriges relativa kostnadsläge, arbetskraftsutbudet. Hit hör också bl. a. det antagande om en i stora drag oförändrad ekonomisk politik, som görs i långtidsutredningen. Sammankopplingen mellan långtidsutredningen och detta arbete har naturligtvis medfört att vi delvis utgått från de antaganden om de allmänna ekonomiska utvecklingsbetingelserna som där görs. På vissa punkter har dock rimligheten i långtidsutredningens antaganden diskuterats.

De tendenser som framkommer i planerna eller i institutets bedömning av den möjliga industriutvecklingen behöver naturligtvis inte överensstämma med vad som från någon synpunkt anses vara en önskvärd utveckling. En kartläggning av eventuella sådana gap mellan de rådande utvecklingstendenserna och samhällsekonomiska mål utgör, vid sidan av en analys av de faktorer som bestämmer industrins utveckling, ett viktigt syfte med denna del av långtidsutredningen.

I avsnitt 3.2 redovisas enkätresultatet samt görs en jämförelse med planerna i LU 70 för företag inom samma storleksgrupper. I det därpå följande avsnittet analyseras enkätresultatet. Denna analys behandlar främst utvecklingen i de mindre företag, som inte är med i enkäten, samt problemet att från enkätuppgifterna bestämma den planerade tillväxten i industrikapaciteten. Vidare lämnas vissa uppgifter beträffande de 40 största industrikoncernernas roll i svensk industri samt deras planerade utveckling. Någon bedömning av planernas rimlighet görs dock inte i detta avsnitt.

I avsnitt 3.4 görs en bedömning av utvecklingen inom ett antal viktiga branscher, där enkätresultatet varit ofullständigt eller där mer ingående analyser och kompletterande data kunnat modifiera enkätresultatet. Den mer allmänna genomgången av förutsättningarna för industrins utveckling – tillgång på arbetskraft och kapital samt avsättningsmöjligheter i Sverige och utomlands – görs sedan i avsnitten 3.5 och 3.6. I det sammanfattande avsnittet presenteras en siffermässigt preciserad bedömning av produktions- och sysselsättningsutvecklingen inom de enskilda branscherna och för hela industrin.

Utredningen är uppbyggd kring ett genomarbetat alternativ som vi bedömer som konsistent. Olika delar av denna bedömning, t.ex. produktionskapacitetens utveckling i olika branscher, investeringsutvecklingen inom hela industrin, den tillväxt i den inhemska industrivaruefterfrågan som bedömningen förutsätter etc., diskuteras i avsnitten 3.4–3.6. I sammanfattningsavsnittet återges endast de viktigare resultaten.

IUI:s bedömning har av finansdepartementets sekretariat för långtidsplanering använts som ett av underlagen vid dess bedömning av industrins utveckling. IUI lämnade på ett tidigt stadium av utredningsarbetet sin preliminära bedömning av produktions-, sysselsättnings-, produktivitetens och investeringsutvecklingen i de enskilda branscherna. Det fortsatta analysarbetet har motiverat vissa mindre avvikelser från dessa preliminära bedömningar.

I föreliggande utredning redovisas antagandena om investeringsutvecklingen endast för vissa branscher i branschavsnittet. Anledningen är att investeringsantagandena för många branscher är mycket osäkra – några enkla samband föreligger inte mellan produktionstillväxt och investeringsutveckling på fem års sikt. Investeringsbedömningar blir också mycket svårtolkade utan en ingående kännedom om den preliminära investeringsstatistiken, de mindre företagens andel av investeringarna i olika branscher m.m. I finansdepartementets ekonometriska modell påverkar de investeringsbedömningar för enskilda branscher, som sätts in i modellen, endast investeringsvaruefterfrågans fördelning mellan olika sektorer, inte produktionskapacitetens eller produktivitetens utveckling inom respektive bransch. Investeringsvaruefterfrågan riktar sig så gott som uteslutande mot byggnads- och anläggningssektorn eller verkstadsindustrin. Den relativa fördelningen av efterfrågan på dessa bägge sektorer påverkas endast obetydligt av vilka antaganden man gör om fördelningen av investeringsutvecklingen i de olika branscherna inom en given ram.

3.2 Enkätundersökningen

I det följande ges en kortfattad beskrivning av den genomförda enkätens uppläggning och genomförande samt en presentation av dess resultat. En utförligare beskrivning av enkätundersökningens utformning ges i appendix A.

3.2.1 Urval

Enkäten tillställdes samtliga företag (juridiska enheter) med mer än 500 anställda inom industrin (storleksgrupp 7). Därutöver ingick ett urval av företag med mellan 200 och 500 industrianställda (storleksgrupp 6). Urvalet gjordes av statistiska centralbyrån (SCB), som ombads att utvälja ett antal företag i 19 branscher på så sätt att det på basis av de utvalda företagen skulle vara möjligt att uttala sig om planerna för samtliga företag inom denna storleksgrupp. Säkerheten i skattningarna skulle motsvara den man har i de kvartalsvisa investeringsenkäterna. Som urvalsram användes SCB:s industriregister för 1970.

Eftersom IUI:s ambition var att populationen skulle vara definierad per den 1 september 1972 medförde detta att vissa ändringar måste vidtas. (Se mer om detta i appendix A.) Antalet företag i urvalet var 365, varav 241 i storleksgrupp 7 och 124 i storleksgrupp 6.

Anledningen till att låta endast större företag ingå i enkäten är flerfaldig. För det första svarar storföretagen för en stor andel av industrin.¹ Av industrins totala sysselsättning finns ca 67 % i företag med mer än 200 anställda. Vidare svarar de större företagen för ca 70 % av industrins totala förädlingsvärde och ca 80 % av industriinvesteringarna. Exportandelen utgör ca 78 %. Tabell 1 visar de större företagens sysselsättningsandel och förädlingsvärdeandel, fördelade på branscher.

För det andra visar erfarenheten att större företag lättare kan besvara en enkät av detta slag än de mindre. I 1970 års industriprognos var bortfallet 5 % för storföretagen mot 32 % för de mindre företagen. Dessutom tycks de mindre företagen lämna uppgifter med lägre kvalitet och konsistens. Bland annat angav de svarande mindre företagen i LU 70 planer, som innebar en sysselsättningsökning på 26 % för perioden 1969–1975.

För det tredje kan man utgå från att de stora företagen verkligen gör en långtidsbedömning i någon form, vilket däremot ej är lika självklart när det gäller mindre företag. Dessutom torde den planering som eventuellt förekommer ej vara lika bindande när det gäller mindre företag som större. Detta är också fullt naturligt eftersom mindre företag är betydligt mer flexibla vad gäller ändringar av kapacitet, produktionsriktning etc. En ägare av en mindre verkstad kan t. ex. på mycket kort tid fördubbla sin kapacitet. Denna möjlighet har knappast större företag, då kapacitetsförändringar för dessa ofta kräver lång projekteringstid.

En undersökning som har gjorts inom IUI på enkätmaterialet från 1960 och 1965 års långtidsutredningar styrker också tesen att stora

¹ IUI har i denna skrift genomgående följt industristatistikens definition av industri, vilket innebär att arbetsställen med mindre än fem anställda ej ingår.

Tabell B3:1 De större företagens (mer än 200 anställda) procentuella andel av sysselsättning 1970 och förädlingsvärde 1967

| Bransch | Sysselsättningsandel 1970 | Förädlingsvärdeandel 1967 |
|--|---------------------------|---------------------------|
| Malmgruvor | 96 | 97 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 67 ^a | 59 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 38 | 47 |
| Skogsindustri | 56 | 63 |
| Trävaruindustri | 32 | 35 |
| Massa- och pappersindustri | 96 | 96 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 46 | 53 |
| Kemisk industri | 77 | 77 |
| Egentlig kemisk industri | 76 | 76 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 61 | 73 |
| Gummiindustri | 81 | 82 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 60 | 58 |
| Järn-, stål- och metallverk | 99 | 94 |
| Verkstadsindustri | 68 | 72 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri ^b | 45 | 41 |
| Maskinindustri | 69 | 70 |
| Elektroindustri | 86 | 87 |
| Övrig transportmedelsindustri | 84 | 93 |
| Varv och båtbyggerier | 85 | 91 |
| Hela industrin | 67 | 70 |

^a Här ingår samtliga mejerier och samtliga slakterier anslutna till Sveriges Slakteriförbund.

^b Här ingår industri för instrument, foto och optikvaror, ur samt annan tillverkningsindustri (SNI 385 och 39).

Källor: Bearbetning av SCB:s industriregister från 1967 och 1970.

företag i större utsträckning än små kommer att handla i enlighet med sin långtidsplan. Man undersökte där sambandet mellan plan-utfallsskillnaden och företagets storlek. Resultatet visade att stora företag lyckats bättre än små med att förverkliga sina planer.

En fjärde faktor som talar för att låta endast stora företag ingå i enkäten är att de mindre företagen ofta är underleverantörer till de större. Därför kommer utvecklingen för små företag att till stor del bero på hur stora företag utvecklas.

3.2.2 Enkätens utformning

Som tidigare nämnts var ett av syftena med föreliggande industribedömning att revidera och följa upp den som gavs i 1970 års långtidsutredning. Följaktligen var det naturligt att enkätens utformning i huvudsak kom att överensstämma med den i 1969 års enkät.

För 1969, 1972 till och med 1975 samt 1977 ombads företagen göra en bedömning av produktionens saluvärde, kostnaderna för insatsvaror, energi m. m., exporten och antalet sysselsatta. För 1972 skulle anges dels den faktiska sysselsättningen, dels den sysselsättning företaget skulle haft om kapacitetsutnyttjandet varit normalt. Uppgifter om investeringar i Sverige avsåg varje år mellan 1969 och 1975 samt perioden 1973–1977.

Värdepåssiga uppgifter skulle för 1969–1971 lämnas i löpande priser och för övriga år i 1972 års priser. För att kunna beräkna utvecklingen av förädlingsvärdet i fasta priser mellan 1969 och 1972 ingick i enkäten frågor om prisutvecklingen mellan dessa år såväl för produktion som för insatsvaror.

De definitioner som används för de olika variablerna överensstämmer med dem som används i SCB:s industristatistik. Anledningen härtill var att det bedömdes angeläget att kunna jämföra det insamlade materialet med den offentliga statistiken.

Uppgifterna för åren fram till och med 1975 skulle baseras på företagens egen uppfattning om konjunkturutvecklingen och därmed också kapacitetsutnyttjandet. Företagen ombads också att göra en bedömning av hur kapacitetsutnyttjandet för dessa år förhåller sig till kapacitetsutnyttjandet under ett normalår. Däremot förutsattes i enkäten ett normalt kapacitetsutnyttjande för 1977.

Därutöver ombads företagen att ange om svaren för planåren baserades på konkret utarbetade planer eller på bedömningar som gjorts i samband med besvarandet av enkäten.

En mycket stor del av de tillfrågade företagen bedriver verksamhet inom flera branscher, varför dessa företag ombads besvara samtliga ovannämnda frågor för var och en av branscherna.

3.2.3 *Insamlingsarbetet*

Blanketterna utsändes till företagen vid månadsskiftet augusti–september 1972 med en begäran att om möjligt inkomma med svar före mitten av oktober. Vid denna tidpunkt hade 120 företag inkommit med svar. Under tiden 15 oktober till 31 oktober togs telefonkontakter med de företag som inte svarat eller som meddelat att de skulle inkomma med svar senare. Den 1 november var antalet inkomna svar 170, vilket ökade till 230 till den 1 december. Efter denna tidpunkt togs åter telefonkontakter med de kvarvarande företagen.

När insamlingsarbetet avbröts den 20 januari 1973 hade antalet svarande företag ökat till 308, vilket ger en svarsfrekvens på 84,4 %. Svarsfrekvensen mätt i antalet anställda, dvs. kvoten mellan antalet anställda 1970 i svarande företag och antalet anställda i utvalda företag samma år, utgör 87,8 %. Att svarsprocenten, mätt i antalet anställda, blir något högre beror på att svarsprocenten är högre bland större företag. I den totalräknade storleksgruppen, dvs. företag med mer än 500 anställda, utgör andelen ej svarande företag 12,4 %, medan motsvarande andel uppgår till 21,8 % i den urvalsundersökta storleksgruppen. Tabell 2 visar svarsfrekvensen mätt i antalet anställda i olika branscher.

Enkätresultaten från de svarande företagen korrigerades sedan för bortfallets storlek. För bortfallet antogs att planerna i dessa företag ej avviker från genomsnittet av svarande företag. Den urvalsundersökta storleksgruppen räknades därefter upp per bransch till att gälla samtliga företag i denna grupp. Uppräkningen och bortfallskorrigeringen gjordes på så sätt att varje stratumsumma multiplicerades med ett tal, som var kvoten mellan totala antalet anställda i stratum 1970 samt antalet

Tabell B3:2 Svarsfrekvens

| Bransch | Antal anställda 1970 i | | Svars- procent |
|---|-----------------------------|---------------------|-------------------|
| | till- frågade företag | svarande företag | |
| Malmgruvor | 12 463 ^a | 11 968 | 96,0 |
| Andra gruvor och mineralbrott | 812 | 289 | 35,6 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 44 849 ^b | 43 131 | 96,2 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 19 708 | 13 315 | 67,6 |
| Trävaruindustri | 19 742 | 15 693 | 79,5 |
| Massa- och pappersindustri | 42 200 | 40 329 | 95,6 |
| Pappersvaruindustri och grafisk industri | 20 727 | 19 290 | 93,1 |
| Egentlig kemisk industri | 26 792 | 26 264 | 98,0 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 1 505 | 921 | 61,2 |
| Gummivaruindustri | 12 207 | 10 882 | 89,1 |
| Plastvaruindustri | 4 155 | 3 082 | 74,2 |
| Jord- och stenvaruindustri | 21 948 | 20 605 | 93,9 |
| Järn-, stål- och metallverk | 64 491 | 52 419 | 81,3 |
| Metallvaruindustri | 29 978 | 26 852 | 89,6 |
| Maskinindustri | 81 454 | 56 016 | 68,8 |
| Elektroindustri | 58 176 | 57 231 | 98,4 |
| Varv och båtbyggerier | 24 371 | 23 425 | 96,1 |
| Övrig transportmedelsindustri | 61 408 | 59 501 | 96,9 |
| Övrig industri | 5 607 | 3 901 | 69,6 |
| Hela industrin | 552 593 | 485 114 | 87,8 |

^a Siffran överstiger vad som redovisas i *SOS*, Industri för hela branschen. Orsaken är att SCB klassificerar gruvföretagens reparationsverkstäder som maskinindustri, medan reparationsverkstäderna här klassificerats som gruvindustri.

^b Här ingår samtliga mejerier och samtliga slakterier anslutna till Sveriges Slakteriförbund.

anställda 1970 i de svarande företagen i samma stratum, varvid båda uppgifterna hämtades från SCB:s industriregister.

För petroleum- och kolproduktindustrin har en speciell bortfallskorrigering tillämpats, då det enda svarande företaget i storleksgrupp 6 har en helt annan produktionsinriktning än de två icke svarande företagen, och dess siffror därför inte ansetts vara representativa för hela storleksgruppen. Totalsiffror för storleksgrupperna 6 + 7 har därför erhållits genom att siffrorna för ett företag i storleksgrupp 7 med samma produktionsinriktning som de icke svarande företagen uppräknats till att gälla även för dessa, varpå till dessa uppräknade siffror adderats de ouppräknade siffrorna för övriga svarande företag.

3.2.4 Materialets tillförlitlighet

För att man på ett meningsfullt sätt skall kunna utnyttja enkätresultatet måste man kunna utgå ifrån att planerna verkligen avspeglar företagens intentioner och att företagen kommer att försöka realisera dem. Genom att studera plan-utfallsskillnader i tidigare långtidsutredningar kan man erhålla viss information om så är fallet. En sådan jämförelse visar att när det gäller de långsiktiga planerna har företagen lyckats bäst med exporten och produktionen per sysselsatt. Sysselsättningsplanerna har i de två senaste långtidsutredningarna visat sig klart överskatta den erforderliga sysselsättningsnivån. Däremot kunde den planerade syssel-

sättningsökningen på 2,1 % mellan 1959 och 1965 i 1960 års långtidsutredning förverkligas.

Investeringsplanerna har visat sig betydligt osäkrare än planerna för de övriga variablerna. De långsiktiga planerna visar en konsekvent underskattning av den faktiska utvecklingen. Däremot har planerna för det närmast kommande året haft en tendens att överskatta volymutvecklingen. Detta gäller såväl investeringar och produktion som export, vilket till stor del torde hänga samman med svårigheter att ange uppgifterna för utgångsåret, dvs. i denna enkät 1972 och för övriga år i samma prisnivå. Tabell 3 visar företagens ettårsprognos i industrienkäten 1969 och den faktiska utvecklingen. Intressant att notera i detta sammanhang är att SCB:s investeringsenkäter alltid gett en betydande underskattning av investeringarna för det följande året.

Tabell B3:3 Ettårsprognosen i 1969 års industrienkät och den faktiska utvecklingen mellan 1969 och 1970

Procentuell förändring

| | LU 70 | | Faktisk utveckling hela industrin |
|--|-------------------------------------|------------------------------------|--------------------------------------|
| | Företag med mer än 200 anställda | Företag med mer än 10 anställda | |
| Produktion | 9,1 | 10,8 | 6,3 |
| Sysselsättning | 2,8 | 3,6 | 2,2 |
| Produktivitet (produktion per anställd) | 6,3 | 6,9 | 4,1 |
| Exportvolym | 13,4 | 13,8 | 9,7 |
| Investeringar | 123 | 113 | 144 |

En annan faktor som kan påverka enkätsvarens tillförlitlighet är bortfallsprocenten. Om planerna i de icke svarande företagen inte nämnvärt avviker från planerna i de svarande företagen, kan bortfallets storlek negligeras. Det finns dock en klar risk att bortfallet består av företag som väntar en oförmånlig utveckling. Enligt beräkningar som gjorts inom IUI på material från 1965 års långtidsutredning visade det sig att företagen i bortfallet hade en långsammare utveckling under planperioden än de svarande. Inom maskinindustrin var produktionsökningen hos företag i bortfallet 2/3 av de svarande företagens och inom elektroindustrin var ökningen 1/3 av de svarandes. Å andra sidan tyder en sammanställning som gjorts i appendix A av de icke svarande företagen i denna enkät på att dessa företag inte torde ha en nämnvärt annorlunda utvecklingspotential än de svarande företagen. Det finns därför vissa skäl att tro att orsakerna bakom bortfallet denna gång delvis varit annorlunda än vid LU 65.

3.2.5 Enkätens resultat

I tabellerna 4–7 redovisas de resultat enkäten givit beträffande planerad produktion, sysselsättning, export och investeringar. Planerna redovisas för 1973, 1975 och 1977. Redovisningen baseras på det kapacitetsutnyttjande företagen väntar för åren t. o. m. 1975 och på normalt kapacitetsutnyttjande för 1977. I tabell 8 redovisas kapacitetsutnyttjandet för

1972 samt skillnaden mellan faktisk och potentiell sysselsättning för samma år. I redovisningen har branscherna övrig industri och plastvaruindustri sammanslagits med metallvaruindustri. Branschen andra gruvor och mineralbrott har sammanslagits med jord- och stenindustri.

Produktionsvolym

Tabell 4 visar utvecklingen av produktionsvolymen mätt med förädlingsvärdet i fasta priser enligt företagens planer. För hela industrin anges ett förädlingsvärde 1977 som ligger 36,9 % över det som angetts för 1972. Mellan 1972 och 1973 utgör ökningen 9,4 %. Som tidigare nämnts finns det emellertid risk att denna volymökning överskattats något på grund av svårigheter med fastprisberäkningen. De mest expansiva branscherna enligt enkätmaterialen är kemisk industri och varv, medan livsmedelsindustri, pappersvaru- och grafisk industri samt jord- och stenindustri planerar en produktionsökning som ligger klart under genomsnittet.

Sysselsättning

I jämförelse med tidigare industrienkäter visar planerna för sysselsättningen en mycket måttlig ökning fram till och med 1977. För hela femårsperioden bedömer företagen att antalet sysselsatta skall öka med 3,9 % under förutsättning att normalt kapacitetsutnyttjande uppnås 1977. Mellan 1972 och 1973 anges en i det närmaste oförändrad sysselsättningsnivå. För branscherna livsmedelsindustri, skogsindustri, pappersvaru- och grafisk industri samt jord- och stenindustri anges i planerna en sänkt sysselsättningsnivå. Största sysselsättningsökningen väntas i branscherna metallvaruindustri och gummiindustri.

Exportvolym

För hela femårsperioden mellan 1972 och 1977 anger företagen en exportökning med 49,7 %. För nästan samtliga branscher väntas exporten öka snabbare än produktionen. Branscherna malmgruvor och massa- och pappersindustri anger dock en exportökning som inte är större än produktionsökningen, vilket torde hänga samman med att dessa branscher redan är mycket exportintensiva. Ett par branscher som för närvarande betraktas som hemmamarknadsbranscher, textil- och konfektionsindustri samt pappersvaru- och grafisk industri, anger en exportökning mellan 1972 och 1977 som överstiger genomsnittet för industrin. De senaste årens utveckling har också visat att dessa två branscher avsätter en allt större del av sin produktion på utlandsmarknader.

Investeringsvolym

Tabell 7 redovisar de resultat enkäten givit beträffande planerade investeringar. Tabellen visar dels den planerade utvecklingen mellan 1972 och 1973, dels den genomsnittliga investeringsnivån under perioderna

1973–1975 respektive 1973–1977 i förhållande till nivån 1972 enligt enkätmaterialiet.

För samtliga branscher med undantag av petroleum- och kolproduktindustrin och elektroindustrin ligger den planerade nivån för 1973–1977 lägre än nivån för perioden 1973–1975.

Kapacitetsutnyttjande

I tabell 8 redovisas företagens planer om kapacitetsutnyttjandet 1972 samt skillnaden mellan den faktiska sysselsättningen och den nivå sysselsättningen skulle ha uppgått till om kapacitetsutnyttjandet varit normalt.

För industrin som helhet förelåg ett underutnyttjande av kapaciteten med ca 6 %, medan sysselsättningen låg ca 2 % under den potentiella sysselsättningsnivån. Relativt lågt kapacitetsutnyttjande anges för gummiindustrin och metallvaruindustrin. Följaktligen är också skillnaden mellan faktisk och potentiell sysselsättning stor för dessa branscher. För normalt utnyttjande av kapaciteten skulle ha behövts en sysselsättningsökning på 2,6 % för gummiindustrin och 3,9 % för metallvaruindustrin, vilket delvis torde kunna förklara den planerade snabba sysselsättningsökningen i dessa branscher (tabell 5).

Tabell B3:4 Produktionsvolym 1972–1977 enligt enkätmaterialiet
Index 1972=100

| Bransch | 1973 | 1975 | 1977 | Procentuell årlig för- ändring 1972–1977 |
|---|-------|-------|-------|---|
| Malmgruvor | 106,6 | 120,9 | 125,1 | 4,6 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 103,4 | 110,9 | 116,1 | 3,0 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 105,1 | 122,2 | 134,6 | 6,1 |
| Skogsindustri | 111,3 | 125,1 | 134,5 | 6,1 |
| Trävaruindustri | 109,2 | 126,7 | 145,1 | 7,7 |
| Massa- och pappersindustri | 112,2 | 124,5 | 130,0 | 5,4 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 105,4 | 112,8 | 122,8 | 4,2 |
| Kemisk industri | 110,8 | 129,6 | 149,7 | 8,4 |
| Egentlig kemisk industri | 110,9 | 128,9 | 149,6 | 8,4 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 105,8 | 132,9 | 159,5 | 9,8 |
| Gummiindustri | 112,2 | 131,2 | 146,0 | 7,9 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 104,3 | 114,3 | 118,5 | 3,5 |
| Järn-, stål- och metallverk | 111,6 | 130,1 | 142,1 | 7,3 |
| Verkstadsindustri | 110,2 | 125,7 | 140,9 | 7,1 |
| Metallvaruindustri-, plastvaruindustri, övrig industri | 109,4 | 129,2 | 146,6 | 8,0 |
| Maskinindustri | 108,9 | 124,2 | 135,4 | 6,2 |
| Elektroindustri | 106,8 | 124,5 | 144,0 | 7,6 |
| Övrig transportmedelsindustri | 115,4 | 126,2 | 141,4 | 7,2 |
| Varv och båtbyggarier | 116,1 | 144,8 | 159,2 | 9,7 |
| Hela industrin | 109,4 | 124,4 | 136,9 | 6,5 |

Tabell B3:5 Antal sysselsatta 1972–1977 enligt enkätmaterialiet
Index 1972=100

| Bransch | 1973 | 1975 | 1977 | Procentuell årlig för- ändring 1972–1977 |
|---|-------|-------|-------|---|
| Malmgruvor | 102,1 | 101,7 | 101,7 | 0,3 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 99,4 | 99,1 | 98,3 | -0,3 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 99,4 | 99,8 | 100,1 | 0,0 |
| Skogsindustri | 100,4 | 100,0 | 98,0 | -0,4 |
| Trävaruindustri | 99,3 | 99,8 | 96,6 | -0,7 |
| Massa- och pappersindustri | 101,0 | 100,1 | 98,8 | -0,2 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 99,1 | 98,1 | 99,0 | -0,2 |
| Kemisk industri | 101,3 | 105,5 | 108,6 | 1,7 |
| Egentlig kemisk industri | 100,8 | 103,4 | 105,2 | 1,0 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 98,3 | 106,0 | 106,9 | 1,3 |
| Gummiindustri | 102,9 | 110,3 | 116,5 | 3,1 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 98,3 | 98,4 | 98,3 | -0,3 |
| Järn-, stål- och metallverk | 100,6 | 102,4 | 103,4 | 0,7 |
| Verkstadsindustri | 100,5 | 104,7 | 107,5 | 1,5 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 101,7 | 108,1 | 112,7 | 2,4 |
| Maskinindustri | 99,9 | 104,0 | 105,5 | 1,1 |
| Elektroindustri | 99,6 | 103,5 | 105,7 | 1,1 |
| Övrig transportmedelsindustri | 101,0 | 104,1 | 107,8 | 1,5 |
| Varv och båtbyggerier | 102,4 | 105,1 | 106,3 | 1,2 |
| Hela industrin | 100,4 | 102,6 | 103,9 | 0,8 |

Tabell B3:6 Exportvolym 1972–1977 enligt enkätmaterialiet
Index 1972=100

| Bransch | 1973 | 1975 | 1977 | Procentuell årlig för- ändring 1972–1977 |
|---|-------|-------|-------|---|
| Malmgruvor | 108,8 | 121,6 | 123,0 | 4,2 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 100,4 | 117,6 | 120,0 | 3,7 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 113,5 | 143,8 | 169,9 | 11,2 |
| Skogsindustri | 111,7 | 123,6 | 131,7 | 5,7 |
| Trävaruindustri | 108,7 | 126,6 | 144,5 | 7,6 |
| Massa- och pappersindustri | 112,5 | 122,9 | 128,6 | 5,2 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 113,6 | 140,5 | 178,1 | 12,2 |
| Kemisk industri | 110,4 | 135,8 | 166,1 | 10,7 |
| Egentlig kemisk industri | 108,6 | 134,8 | 171,5 | 11,4 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 111,0 | 112,2 | 83,0 | -3,7 |
| Gummiindustri | 117,2 | 143,2 | 156,6 | 9,4 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 114,2 | 134,6 | 145,8 | 7,8 |
| Järn-, stål- och metallverk | 114,9 | 135,8 | 147,5 | 8,1 |
| Verkstadsindustri | 109,5 | 134,6 | 158,3 | 9,6 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 112,0 | 140,7 | 164,7 | 10,5 |
| Maskinindustri | 108,0 | 133,6 | 153,9 | 9,0 |
| Elektroindustri | 108,3 | 137,7 | 166,4 | 10,7 |
| Övrig transportmedelsindustri | 111,2 | 132,1 | 157,1 | 9,5 |
| Varv och båtbyggerier | 120,5 | 127,2 | 163,8 | 10,4 |
| Hela industrin | 111,4 | 131,0 | 149,7 | 8,4 |

Tabell B3:7 Genomsnittlig investeringsnivå 1973–1977 enligt enkätaterialet i förhållande till nivån 1972 enligt enkätaterialet
Index 1972=100

| Bransch | 1973 | 1973–1975 | 1973–1977 |
|---|-------|-----------|-----------|
| Malmgruvor | 128,9 | 105,4 | 92,6 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 94,3 | 94,9 | 87,4 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 139,0 | 117,9 | 104,5 |
| Skogsindustri | 84,8 | 83,1 | 74,9 |
| Trävaruindustri | 112,8 | 96,1 | 83,9 |
| Massa- och pappersindustri | 79,3 | 80,6 | 73,1 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 132,4 | 123,9 | 121,7 |
| Kemisk industri | 112,0 | 113,4 | 109,6 |
| Egentlig kemisk industri | 96,3 | 97,2 | 91,9 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 226,9 | 242,4 | 254,8 |
| Gummiindustri | 117,7 | 112,5 | 106,5 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 134,6 | 131,0 | 126,2 |
| Järn-, stål- och metallverk | 122,9 | 94,6 | 88,5 |
| Verkstadsindustri | 101,0 | 98,0 | 95,1 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 86,5 | 73,8 | 67,7 |
| Maskinindustri | 98,9 | 99,1 | 95,2 |
| Elektroindustri | 96,5 | 92,5 | 97,4 |
| Övrig transportmedelsindustri | 115,6 | 117,1 | 111,9 |
| Varv och båtbyggerier | 167,6 | 139,5 | 101,4 |
| Hela industrin | 108,1 | 99,7 | 92,5 |

Tabell B3:8 Kapacitetsutnyttjande samt sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande 1972 enligt enkätaterialet

| Bransch | Faktiskt kapacitetsutnyttjande i procent av normalt | Faktisk sysselsättning i procent av sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande |
|---|---|--|
| Malmgruvor | 98,0 | 98,8 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 95,3 | 99,3 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 98,9 | 97,2 |
| Skogsindustri | 94,7 | 99,8 |
| Trävaruindustri | 98,5 | 99,7 |
| Massa- och pappersindustri | 93,2 | 99,8 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 94,4 | 98,7 |
| Kemisk industri | 93,1 | 99,0 |
| Egentlig kemisk industri | 95,5 | 99,8 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 92,4 | 98,3 |
| Gummiindustri | 85,0 | 97,4 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 94,9 | 97,5 |
| Järn-, stål- och metallverk | 91,2 | 98,4 |
| Verkstadsindustri | 93,7 | 97,3 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 90,4 | 96,1 |
| Maskinindustri | 91,7 | 97,5 |
| Elektroindustri | 93,6 | 95,9 |
| Övrig transportmedelsindustri | 98,7 | 99,6 |
| Varv och båtbyggerier | 99,8 | 99,9 |
| Hela industrin | 94,3 | 98,2 |

3.2.6 Jämförelse mellan planer enligt 1969 och 1972 års industrienkäter för perioden 1969–1975

I det följande görs en jämförelse mellan de planer som företagen angav till LU 70 och de planer som angetts till föreliggande långtidsutredning. Som tidigare nämnts ingick endast företag med mer än 200 anställda i 1972 års industrienkät (IE 72), medan 1969 års enkät (IE 69) tillställdes även ett urval av mindre företag. För att kunna studera eventuella planrevideringar för samma företagspopulation har 1969 års enkätmaterial bearbetats till att gälla enbart de större företagen. Det uppräkningsförfarande som härvid tillämpats är detsamma som tidigare beskrivits för 1972 års enkät.

Produktions-, sysselsättnings- och exportplanerna angavs i 1969 års enkät för 1969, 1970 och 1975. Investeringsplanerna angavs för 1970 och summerades för perioderna 1971–1973 och 1974–1975. Eftersom enkäten besvarades på hösten 1969, kunde uppgifterna för detta år betraktas som faktiska. Således kom planperioden att omfatta sex år, dvs. 1969–1975. Det är också för denna period följande planjämförelse görs. I 1972 års enkät har företagen angivit den faktiska utvecklingen mellan 1969 och 1972 varför man kan jämföra perioden 1969–1975 enligt de båda enkäterna.

Produktionsvolym

Av tabell 9 framgår företagens bedömning av produktionsutvecklingen mellan 1969 och 1975 enligt de båda enkäterna. Inom flertalet branscher ligger de planer som angetts i denna enkät under dem som angavs 1969, vilket givetvis bör vara en effekt av den svaga utvecklingen av produktionsvolymen de två senaste åren. Med undantag för transportmedelsindustrin har samtliga delbranscher inom verkstadsindustrin justerat ned sin årliga ökningstakt. Relativt kraftiga nedjusteringar har också gjorts inom branscherna pappersvaru- och grafisk industri, gummiindustri samt jord- och stenindustri. Gemensamt för dessa branscher är att de under de tre senaste åren fått vidkännas en produktionsminskning. Företagen torde knappast ha räknat med detta då de angav sina planer 1969. Enligt anvisningarna i 1969 års enkät skulle de också förutsätta en ekonomisk tillväxt i landet i ungefär samma takt som tidigare. Sammantaget för hela industrin betyder företagens justeringar att den bedömning företagen gav 1969 om en årlig produktionsökning till 1975 på 6 % reviderats till 5 % i denna enkät.

Sysselsättning

Sysselsättningsplanerna i föregående industrienkät visade på en mycket snabb ökning av antalet sysselsatta inom industrin, vilket nu ändrats till en relativt moderat ökning. Till LU 70 angavs planer som innebar en årlig ökning på 1,5 %, vilket nu justerats ned till 0,5 % per år mellan 1969 och 1975. Samtliga branscher förutom varvsindustri, malmgruvor samt massa- och pappersindustri har justerat ned sina sysselsättningsplaner. Inom sex

Tabell B3:9 Produktionsvolym, sysselsättning och exportvolym 1969–1975 enligt 1969 och 1972 års industrienkäter. Företag med mer än 200 anställda
Årlig procentuell förändring

| Bransch | Produktionsvolym | | Sysselsättning | | Exportvolym | |
|---|------------------|-------|----------------|-------|-------------|-------|
| | IE 69 | IE 72 | IE 69 | IE 72 | IE 69 | IE 72 |
| Malmgruvor | 4 | 6 | -1 | 0,5 | 2 | 6 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 5 | 4 | 0,5 | -0,5 | 10 | 4 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 2 | 4 | -1 | -2,5 | 8 | 11 |
| Skogsindustri | 6 | 6 | 0 | -0,5 | 4 | 6 |
| Trävaruindustri | 6 | 7 | 0,5 | -1,5 | 3 | 6 |
| Massa- och pappersindustri | 6 | 5 | -1 | 0,5 | 5 | 6 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 5 | 1 | 2 | -1,5 | 15 | 9 |
| Kemisk industri | 7 | 6 | 1,5 | 1 | 9 | 10 |
| Egentlig kemisk industri | 6 | 6 | 0,5 | 0,5 | 9 | 10 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 2 | 7 | 0,5 | -2 | -2 | 6 |
| Gummiindustri | 10 | 6 | 4,5 | 2 | 11 | 9 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 5 | 2 | 1 | -2 | 5 | 11 |
| Järn-, stål- och metallverk | 7 | 6 | 1,5 | 0,5 | 8 | 7 |
| Verkstadsindustri | 8 | 7 | 3,5 | 1,5 | 10 | 11 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 9 | 7 | 2 | 1,5 | 11 | 10 |
| Maskinindustri | 7 | 5 | 3 | 1 | 9 | 8 |
| Elektroindustri | 10 | 7 | 4 | 2,5 | 14 | 14 |
| Övrig transportmedelsindustri | 7 | 9 | 4 | 2,5 | 10 | 12 |
| Varv och båtbyggerier | 4 | 14 | 1 | 2 | 2 | 8 |
| Hela industrin | 6 | 5 | 1,5 | 0,5 | 7 | 8 |

branscher, vilka samtliga för närvarande är hemmamarknadsorienterade, väntas enligt 1972 års planer en minskad sysselsättning. I 1969 års enkät angavs minskad sysselsättning inom endast tre branscher, av vilka två, nämligen malmgruvor samt massa- och pappersindustri, är mycket exportintensiva. Den tredje var textil- och beklädnadsindustrin.

Exportvolym

Till skillnad från produktionsplanerna visar exportplanerna en smärre upprevidering. Uppjusteringar på 6 procentenheter har gjorts inom varvsindustrin samt jord- och stenindustrin. Inom samtliga branscher med undantag av livsmedelsindustri, pappersvaru- och grafisk industri samt varvsindustri har exportplanerna reviderats upp mer än produktionsplanerna, alternativt reviderats ner mindre än produktionsplanerna. Denna förändring i industrins planer kan naturligtvis delvis förklaras med den expansiva effekt för såväl export som import som bör följa av den tullnedtrappning i förhållande till EG som kommer att ske under planperioden.

Investeringsvolym

Beträffande investeringar sker planjämförelsen dels för perioden 1969–1975, dels för perioden 1969–1973. Det senare kan betraktas som ett försök att mäta plan-utfallsskillnaden. Det hade givetvis varit att föredra om denna jämförelse kunnat ske för åren fram till och med 1972,

men eftersom investeringsplanerna i 1969 års enkät angavs för 1970 samt summerade för perioderna 1971–1973 och 1974–1975, har detta icke varit möjligt. Investeringarna redovisas som den genomsnittliga investeringsnivån under perioden 1970–1973¹ respektive 1970–1975 i förhållande till den nivå som angetts för 1969.

Av tabell 10 som visar planer och utfall för 1970–1973 framgår att den genomsnittliga investeringsnivån för hela industrin under dessa fyra år underskattades av företagen med endast ca 4 %. På bränchnivå är skillnaderna emellertid större.

Som tidigare nämnts, vet vi av erfarenhet att de långsiktiga investeringsplanerna underskattar den framtida investeringsnivån. Underskattningen växer med planperiodens längd. Därför är det också fullt naturligt att planjämförelsen visar en något kraftigare upprevidering för perioden 1969–1975 än för perioden 1969–1973. Uppjusteringen uppgår för hela industrin till 9 %. Branscher som trots underskattningstendensen reviderat ned planerna mellan 1969 och 1975 är trävaruindustri, pappersvaru- och grafisk industri, gummiindustri, metallvaruindustri samt maskinindustri.

¹ 1972 års enkätmaterial anger en investeringsökning på drygt 8 % mellan 1972 och 1973, vilket kan jämföras med KI:s investeringsprognos i Preliminära nationalbudgeten på 8 %.

Tabell B3:10 Genomsnittlig investeringsnivå 1970–1975 i förhållande till 1969 års nivå enligt 1969 och 1972 års industrienkäter. Företag med mer än 200 anställda. Index 1969=100

| Bransch | 1970–1973 | | | 1970–1975 | | |
|---|-----------|-------|----------------|-----------|-------|----------------|
| | IE 69 | IE 72 | IE 72 IE 69 | IE 69 | IE 72 | IE 72 IE 69 |
| Malmgruvor | 88 | 123 | 1,40 | 99 | 124 | 1,25 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 98 | 102 | 1,04 | 85 | 98 | 1,15 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 83 | 84 | 1,01 | 76 | 80 | 1,06 |
| Skogsindustri | 103 | 99 | 0,96 | 95 | 92 | 0,97 |
| Trävaruindustri | 116 | 78 | 0,67 | 103 | 74 | 0,72 |
| Massa- och pappersindustri | 101 | 104 | 1,03 | 94 | 97 | 1,03 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 105 | 92 | 0,88 | 105 | 87 | 0,83 |
| Kemisk industri | 88 | 91 | 1,03 | 83 | 94 | 1,13 |
| Egentlig kemisk industri | 83 | 84 | 1,01 | 78 | 84 | 1,08 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 75 | 130 | 1,73 | 105 | 175 | 1,67 |
| Gummiindustri | 125 | 107 | 0,86 | 112 | 102 | 0,91 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 81 | 80 | 0,99 | 79 | 84 | 1,06 |
| Järn-, stål- och metallverk | 112 | 120 | 1,07 | 99 | 114 | 1,15 |
| Verkstadsindustri | 131 | 130 | 0,99 | 121 | 126 | 1,04 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 105 | 92 | 0,88 | 98 | 81 | 0,83 |
| Maskinindustri | 126 | 117 | 0,93 | 116 | 112 | 0,97 |
| Elektroindustri | 107 | 144 | 1,34 | 101 | 142 | 1,41 |
| Övrig transportmedelsindustri | 182 | 189 | 1,04 | 167 | 194 | 1,16 |
| Varv och båtbyggerier | 50 | 144 | 2,88 | 48 | 158 | 3,29 |
| Hela industrin | 106 | 110 | 1,04 | 98 | 107 | 1,09 |

3.3 Tolkning och analys av enkätresultatet

Det i avsnitt 3.2 presenterade enkätresultatet inkluderade inte företag med mindre än 200 anställda – fortsättningsvis kallade mindre företag. Det är då viktigt att man vid en bedömning av hela industrins utveckling, som bl. a. baseras på enkätresultatet, har en uppfattning om hur dessa mindre företag kommer att utvecklas i förhållande till de större företagen. Detta diskuteras på grundval av historiskt material i avsnitt 3.3.1. De statistiska jämförelser som kan göras mellan större och mindre företag inkluderar dock inte de allra minsta – de med mindre än fem anställda – som inte ingår i industristatistiken.

I avsnitt 3.3.2 behandlas frågan om skillnaden mellan industrins produktionsutveckling vid normalt eller fullt kapacitetsutnyttjande och den faktiska produktionstillväxten som bl. a. är beroende av konjunkturutvecklingen. Detta problem har accentuerats av att kapacitetsutnyttjandet utgångsåret 1972 var mycket lågt. För att få ett mått på produktionskapacitetens tillväxt inom industrin bör de i enkätresultatet angivna ökningstalen för produktion och sysselsättning justeras med hänsyn till kapacitetsutnyttjandegraden 1972. Det på så sätt "justerade enkätresultatet" jämförs sedan med de hittillsvarande trenderna. Syftet i detta avsnitt är begränsat till att analysera och tolka planmaterialet. Bedömningen av rimligheten i de angivna planerna görs först i avsnitten 3.4 ff.

3.3.1 Den mindre industrin

De mindre företagen sysselsätter ungefär 1/3 av antalet sysselsatta inom svensk industri (317 000 personer 1970 enligt tabell 11). I tabell 11 redovisas hur antalet sysselsatta inom den mindre företagsgruppen fördelar sig på branscher. Av tabell 1 framgick hur stor andel av antalet sysselsatta i varje bransch som de större företagen svarar för och därigenom indirekt även de mindre företagens andel. Där framgår att inom textil- och beklädnads-, trävaru-, pappersvaru- och grafisk samt metallvaruindustri svarar de mindre företagen för mer än hälften av antalet anställda i branschen. Nära 40 % av antalet anställda i mindre företag återfinns inom verkstadsindustrin (inkl. varv) mot 48 % för de större företagen.

Av tabell 12 framgår att de mindre företagens andel av investeringar och industrivaruexport ligger lägre än deras sysselsättnings- och förädlingsvärdeandelar. De mindre företagens andel av hela industrins förädlingsvärde är ca 4 procentenheter lägre än deras andel av antalet sysselsatta. Därav följer att produktiviteten (förädlingsvärdet per sysselsatt) hos de större företagen ligger omkring 20 % högre än hos de mindre företagen. Större delen av denna skillnad beror på att storföretagen är mer koncentrerade till kapitalintensiva branscher. En närmare analys av materialet ger vid handen att det i de branscher där de mindre företagen dominerar föreligger en ganska liten skillnad i produktivitet mellan företag i de bägge storleksgrupperna. Det betyder att en snabbare tillväxttakt för de större företagen än för de mindre i dessa branscher inte ger någon strukturell höjning av genomsnittsproduktiviteten för branschen i fråga.

Tabell B3:11 De mindre företagens (med mindre än 200 anställda) branschfördelning 1967 och 1970

| Bransch | 1970 | | 1967 |
|---|------------------------|--|--|
| | Antal sys- selsatta | Andel av hela antalet sys- sysselsatta i mindre företag % | Andel av hela förädlings- värdet i mindre företag % |
| Malmgruvor | 400 | 1 | 0 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaks- industri | 25 000 | 8 | 13 |
| Textil-, beklädnads- och läder- industri | 47 700 | 15 | 12 |
| Skogsindustri | 56 000 | 18 | 15 |
| Trävaruindustri | 54 100 | 17 | 14 |
| Massa- och pappersindustri | 1 900 | 1 | 1 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 30 900 | 10 | 10 |
| Kemisk industri | 12 700 | 4 | 6 |
| Egentlig kemisk industri | 8 900 | 3 | 4 |
| Petroleum- och kolprodukt- industri | 900 | 0 | 1 |
| Gummiindustri | 2 900 | 1 | 1 |
| Jord- och stenvaruindustri | 17 500 | 5 | 7 |
| Järn-, stål- och metallverk | 800 | 0 | 2 |
| Verkstadsindustri | 121 300 | 38 | 34 |
| Metallvaruindustri | 59 200 | 18 | 17 |
| Maskinindustri | 40 100 | 13 | 12 |
| Elektroindustri | 10 100 | 3 | 3 |
| Övrig transportmedelsindustri | 11 900 | 4 | 2 |
| Varv och båtbyggerier | 4 500 | 1 | 1 |
| Hela industrin | 316 800 | 100 | 100 |

Källor: Bearbetning av industriregistret (SCB) 1967 och 1970.

Tabell B3:12 De mindre företagens (med mindre än 200 anställda) andel av hela industrins sysselsättning, produktion, investeringar och export 1967–1971

| | Period | Andel i % |
|---|-----------|-----------|
| Sysselsatta | 1967 | 34,4 |
| Förädlingsvärde | 1967 | 30,4 |
| Investeringar | 1967–1971 | 21,4 |
| Export (andel av industri- varuexporten) | 1969 | ca 20,0 |

Källor: Bearbetning av industriregistret (SCB) 1967 och 1970, SCB:s investeringsenkäter, SCB:s exportstatistik samt 1969 och 1972 års industrienkäter (IUI).

Frågan om de mindre företagen utvecklas genomsnittligt snabbare eller långsammare än de större kan inte entydigt besvaras genom förändringar i de större företagens sysselsättnings- och produktionsandel (någon statistik över detta finns för övrigt inte), eftersom snabbt expanderande företag kan växa upp i en högre storleksgrupp, medan stagnerande företag halkar ner. En viss uppfattning kan man dock få genom att se på sysselsättningsförändringarna hos identiska företag mellan två på varandra följande år under perioden 1964–1970. Enligt finansstatistiken har företag med mellan 50 och 200 anställda haft en sysselsättningsutveckling som är ca 0,4 procentenheter långsammare per år än vad som gäller för företag med mer än 200 anställda.

Dessutom finns i investeringsstatistiken uppgifter om hur stor andel av de totala investeringarna som företag med mer än 200 anställda svarar för. Under perioden 1963–1967 var andelen 78,6 % och under perioden 1968–1972 78,4 %; således en konstant andel.

Om de mindre företagen i varje bransch för sig sedan första hälften av 1960-talet utvecklats i samma takt som de större, får man ändå en lägre tillväxttakt i produktionen för hela gruppen mindre företag än för de större, beroende på att de mindre företagen är koncentrerade till branscher med en lägre genomsnittlig tillväxttakt än hela industrin. Ett mått på storleken av denna effekt kan man få genom att väga de trendmässiga tillväxttakterna för de olika branscherna för perioden 1963–1972 med andelarna av den mindre företagsgruppens förädlingsvärde inom respektive branscher (tabell 11). Detta ger en tillväxttakt för den mindre industrin på 4,3 % per år mot 4,7 % per år för industrin i sin helhet. Motsvarande beräkning för företagen med mer än 200 anställda ger en tillväxt på 4,9 % per år. Det förhållandet att mindre och större företag är olika fördelade på branscherna ger således en skillnad i tillväxttakt på ca 0,6 procentenheter per år. En motsvarande beräkning på grundval av sysselsättningsförändringarna inom olika branscher ger en skillnad på 0,3 procentenheter per år.

Även om ovanstående material knappast tillåter några säkra slutsatser synes det ändå vara så att den skillnad i tillväxttakt som finns mellan större och mindre företag huvudsakligen kan återföras till att de senare i högre grad är företrädade i branscher med långsammare tillväxt än genomsnittet.

I den fortsatta analysen av planmaterialet har vi antagit samma tillväxttakter för de mindre företagen *inom respektive bransch* som enkätresultatet utvisar för de större företagen. Detta antagande kan givetvis vara missvisande för enstaka branscher. I avsnitt 4 diskuteras i vilka fall det kan finnas skäl att frångå detta antagande vid IUI:s bedömning. I tabell 13 har tillväxttakterna för produktion och sysselsättning för de olika branscherna vägts med hela branschens andel av industrins produktion och sysselsättning. Detta ger en årlig procentuell ökning av produktionen för perioden 1972–1977 som är 0,15 procentenheter lägre än för de större företagen i genomsnitt.

Förutsättningen att de mindre företagen har nästan samma utvecklingstakt inom respektive bransch som de större kan kanske synas orealistisk med hänsyn till påtalade koncentrationstendenser inom svensk industri. Dock får man komma ihåg att det skett en viss ökad koncentration *inom* gruppen större företag. De största koncernernas andel av storföretagsgruppen växer, som visas i avsnitt 3.3.4, s. 270 ff. Vidare bör observeras att jämförelsen gäller juridiska enheter. En del mindre företag ägs av stora företag, vilka kan förlägga delar av sin expansion till mindre dotterbolag. De gjorda jämförelserna tar heller ingen hänsyn till den expansion av större koncerner som kan ske genom köp av mindre juridiska enheter.

Tabell B3:13 Produktion, sysselsättning och produktivitet 1965–1977
Procentuell årlig förändring

| Bransch | Faktisk utveckling 1965–1970 | | | Planer enligt industrienkäten 1972 | | | | | |
|--|------------------------------|-------------------------------|------------------------------|------------------------------------|-------------|----------------|-------------|---------------|-------------|
| | Pro- duk- tion | Sys- sel- sätt- ning | Pro- duk- tivi- tet | Produktions- kapacitet | | Sysselsättning | | Produktivitet | |
| | | | | 1970 –75 | 1972 –77 | 1970 –75 | 1972 –77 | 1970 –75 | 1972 –77 |
| Malmgruvor | 3,6 | -2,9 | 6,5 | 5,7 | 4,2 | -0,3 | 0,1 | 6,0 | 4,1 |
| Livsmedels-, dryc- kesvaru- och to- baksindustri | 4,0 | -0,1 | 4,1 | 2,7 | 2,0 | -1,1 | -0,5 | 3,8 | 2,5 |
| Textil-, bekläd- nads- och läder- industri | - 0,1 | -6,0 | 6,1 | 2,7 | 5,9 | -3,5 | -0,6 | 6,2 | 6,5 |
| Skogsindustri ^a | 5,3 | -0,2 | 5,5 | 5,0 | 5,7 | -0,8 | -0,6 | 5,8 | 5,1 |
| Trävaruindustri | 5,6 | 0,6 | 5,0 | 5,1 | 7,4 | -0,8 | -0,8 | 5,9 | 8,2 |
| Massa- och pap- persindustri | 4,9 | -2,5 | 7,4 | 4,8 | 3,9 | -0,7 | -0,3 | 5,5 | 4,2 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 3,0 | -0,1 | 3,1 | 0,1 | 3,0 | -1,8 | -0,5 | 1,9 | 3,5 |
| Kemisk industri ^a | 9,1 | 1,0 | 8,1 | 6,6 | 7,0 | 0,2 | 1,4 | 6,4 | 5,6 |
| Egentlig kemisk industri | 9,6 | 1,1 | 8,5 | 7,4 | 7,4 | 0,2 | 1,0 | 7,2 | 6,4 |
| Petroleum- och kol- produktindustri | 11,7 | -6,0 | 17,7 | 5,9 | 8,1 | 0,6 | 1,0 | 5,3 | 7,1 |
| Gummiindustri | 6,5 | 2,0 | 4,5 | 3,8 | 4,4 | 0,3 | 2,5 | 3,5 | 1,9 |
| Jord- och stenvaru- industri, andra gruvor och mine- ralbrott | 3,0 | -2,1 | 5,1 | 0,7 | 2,4 | -3,0 | -0,9 | 3,7 | 3,3 |
| Järn-, stål- och metallverk | 4,4 | -0,5 | 4,9 | 5,1 | 5,3 | -0,4 | 0,3 | 5,5 | 5,0 |
| Verkstads- industri ^a | 6,1 | 1,4 | 4,7 | 5,9 | 5,6 | 0,8 | 1,0 | 5,1 | 4,6 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 6,5 | 1,4 | 5,1 | 5,7 | 5,8 | 1,2 | 1,6 | 4,5 | 4,2 |
| Maskinindustri | 6,3 | 0,4 | 5,9 | 5,0 | 4,4 | 0,3 | 0,6 | 4,7 | 3,8 |
| Elektroindustri | 5,7 | 1,4 | 4,3 | 6,3 | 6,2 | 0,9 | 0,3 | 5,4 | 5,9 |
| Övrig transport- medelsindustri | 6,0 | 3,0 | 3,0 | 7,2 | 6,9 | 1,0 | 1,4 | 6,2 | 5,5 |
| Varv och båtbyggerier | 4,1 | -2,2 | 6,3 | 9,4 | 9,7 | 3,1 | 1,2 | 6,3 | 8,5 |
| Hela industrin ^a | 4,9 | -0,3 | 5,2 | 4,8 | 5,2 | -0,2 | 0,3 | 5,0 | 4,9 |

^a Vägd med delbranschernas förädlingsvärdeandel respektive sysselsättningsandel.

Anm. Planerna 1970–1975 har erhållits genom att på den faktiska utvecklingen 1970–1972 enligt SC utvecklingen 1972–1975 enligt företagens planer.

Uppgifterna 1972–1977 avspeglar företagens planer vid normalt kapacitetsutnyttjande (se texten).

Källa: Faktisk utveckling 1965–1970 beräknad utifrån SCB: s industristatistik.

3.3.2 Industrikapacitetens tillväxt enligt företagens planer

Det är, åtminstone vid analyser av hela ekonomins tillväxt, väsentligt att skilja mellan den möjliga produktionens (potential output) utveckling – vid fullt eller normalt kapacitetsutnyttjande – och den faktiska produktionens utveckling. Denna distinktion mellan möjlig och faktisk produktion är av betydelse även när man skall söka mäta den industriella utvecklingen och tolka planerna.

I långtidsutredningarna är huvudintresset inriktat på att bedöma

utvecklingen av produktionskapaciteten i hela ekonomin och inom de enskilda sektorerna, samt på fördelningen av den potentiella resurstillväxten mellan olika sektorer. Man försöker däremot inte göra långsiktiga konjunkturbedömningar. IUI:s industrienkät är därför upplagd med syfte att bedöma industrins planerade kapacitetstillväxt.

I enkäten ombads företagen att ange den planerade produktionen 1977 vid "normalt" kapacitetsutnyttjande. För 1969 och 1972 frågades efter den faktiska produktionen och för perioden 1973–1975 den produktion som företagen med hänsyn till sina egna bedömningar av konjunkturutvecklingen förväntade sig att uppnå. Dessutom tillfrågades företagen om kapacitetsutnyttjandet – faktiskt respektive förväntat – för 1969, 1972 och 1973–1975. Som redovisades i tabell 8 angavs kapacitetsutnyttjandet 1972 till 94,3 % av "normalt" kapacitetsutnyttjande för hela industrin.

Den produktionstillväxt som framräknats från enkäten i tabell 4, mäter ökningen från ett år med lågt kapacitetsutnyttjande (1972) till ett år med antaget högt kapacitetsutnyttjande (1977). Denna ökning är således inget mått på kapacitetstillväxten och behöver naturligtvis inte heller motsvara vad företagen anser vara den mest sannolika utvecklingen av sin produktion, eftersom de enligt de givna förutsättningarna skulle ange den produktion de skulle ha om de 1977 uppnådde "normalt" kapacitetsutnyttjande. Den faktiska produktionen för 1972 och de i planerna angivna värdena för 1977 bör således inte sammanbindas och tolkas som en sannolik utveckling för produktionsvolymen. Erfarenheten av konjunkturcyklarnas längd under efterkrigstiden talar exempelvis mot att 1977 blir ett högkonjunkturår.

Problemet är därför att på grundval av enkätuppgifterna bestämma industrins planerade kapacitetstillväxt. Vi har beräknat produktionskapaciteten 1972 genom att justera upp den faktiska produktionen med det ovan angivna måttet på kapacitetsutnyttjandegraden och sedan beräkna ökningen mellan de uppjusterade produktionsvärdena 1972 och de i enkäten angivna värdena för 1977. De därigenom erhållna tillväxttalen för kapaciteten i respektive bransch och i industrin som helhet anges i tabell 13.

I diagram 1 illustreras det här diskuterade problemet. Den streckade linjen 1970–72–75–77 anger den på grundval av enkätmateriallet beräknade kapacitetstillväxten. Man ser också att lutningen (= tillväxttakten) på en linje (ej utritad) från den faktiska produktionsnivån 1972 till den planerade produktionskapaciteten 1977 blir påtagligt större än lutningen på en linje som sammanbindér de beräknade kapacitetsnivåerna 1972 och 1977. Mellan 1972 och 1977 erhöles enligt det justerade enkätresultatet en kapacitetstillväxt på 28 % eller ca 5 % per år. Detta är drygt en procentenhet lägre årlig tillväxt än den i tabell 4 redovisade produktionsökningen enligt det ojusterade enkätresultatet.

Kapacitetsutvecklingen 1970–1975

Kapacitetsutnyttjandegraden förväntas enligt enkäten stiga från 94,3 % 1972 till 99 % 1975. För 1970 har vi ingen uppgift, men enligt enkäten uppgick utnyttjandegraden till 97,8 % 1969; nästan samma siffra erhöles i industrienkäten i LU 70. Då kapacitetsutnyttjandet steg ytterligare något mellan 1969 och 1970 i genomsnitt inom industrin, har vi bedömt det som sannolikt att det steg till omkring 99 % 1970, dvs. samma tal som vi erhöles för 1975. Enligt denna bedömning skulle kapacitetsutnyttjandet ha stigit med ca 1 % mellan 1969 och 1970, vilket förefaller rimligt med tanke på att produktionen steg 6,2 procent och på att kapacitetstillväxten var i genomsnitt omkring 5 % per år mellan högkonjunkturåren 1965 och 1970 (tabell 13).

Av de i enkäten angivna kapacitetsutnyttjandetalen att döma ligger företagens tolkning av "normalt" kapacitetsutnyttjande betydligt närmare fullt kapacitetsutnyttjande än det kapacitetsutnyttjande de i genomsnitt uppnår under en konjunkturcykel. Det höga angivna värdet för 1975 tyder sålunda på att företagen förväntar sig en förbättrad konjunktur fram till 1975.

Eftersom kapacitetsutnyttjandegraden av IUI beräknats vara samma 1975 som 1970, erhåles kapacitetstillväxten mellan dessa båda år genom att kedja den faktiska produktionsökningen 1970–1972 med den planerade produktionsökningen 1972–1975 enligt enkätresultatet. Industriproduktionen steg med 2 % 1970–1972. För hela industrin planeras en ökning av produktionen mellan 1972 och 1975 med 24 %. Följaktligen skulle kapacitetstillväxten enligt planerna uppgå till 26 % 1970–1975 ($1,02 \cdot 1,24$) eller 4,8 % per år (tabell 13).

Den faktiska produktionsstegringen med 2 % 1970–1972 kombinerad med nedgången i kapacitetsutnyttjandet enligt IUI:s bedömning från 99 till 94,3 % motsvarar en kapacitetstillväxt med ca 7 % på två år. Även om produktionsutvecklingen under 1971 och 1972 har varit mycket svag, växer naturligtvis produktionskapaciteten så länge man har positiva nettoinvesteringar och teknisk utveckling.

Sysselsättning och produktivitet vid normalt kapacitetsutnyttjande

Produktivitetstillväxten varierar över konjunkturen. Under konjunkturuppgångens inledningsskede stiger den kraftigt, medan den sjunker det år konjunkturen kulminerar och året efter. Orsaken ligger främst i att arbetskraftsinsatsen inte varierar lika kraftigt som kapacitetsutnyttjandet. En på basis av enkätresultatet beräknad produktivitetstillväxt under en viss period måste därför justeras för konjunkturvariationerna i produktivitetstillväxten.

I enkäten tillfrågades företagen hur många fler sysselsatta de skulle behöva för att producera vid normalt kapacitetsutnyttjande 1972. För att öka kapacitetsutnyttjandegraden från 94,3 till 100 % skulle det enligt enkätresultatet ha behövts 1,8 % fler sysselsatta. Enligt företagens bedömning skulle man således ha ca 4 % produktivitetsstegring tillgodo vid en återhämtning i konjunkturen.

Mellan 1970 och 1972 sjönk antalet sysselsatta i svensk industri med 3,5 %. Vid samma kapacitetsutnyttjande 1972 som 1970 skulle sysselsättningen 1972 ha legat ca 1,7 % lägre än 1970 ($-3,5 + 1,8$). Genom arbetstidsförkortning och ökad andel deltidsarbetande sjönk samtidigt antalet timmar per sysselsatt med ca 4,7 %. Räknat i timmar skulle således arbetskraftsinsatsen vid fullt kapacitetsutnyttjande ha minskat med så mycket som 6,4 % under dessa två år (tabell 14). Den "potentiella" produktivitetstegringen (per timme) skulle således ha uppgått till inte mindre än 7 % per år 1971 och 1972.

Enligt dessa antaganden och beräkningsmetoder skulle arbetsproduktiviteten (produktionen per sysselsatt) enligt enkätresultatet stiga med i genomsnitt 5,0 % per år mellan 1970 och 1975 och med 4,9 % per år 1972–1977. Detta är något lägre än produktivitetsoökningen 1965–1970, som uppgick till 5,2 % per år. Nedgången i antalet arbetstimmar per sysselsatt 1965–1970 var emellertid något större än den vi räknar med för perioden 1970–1975 (tabell 24).

I enkäten frågades endast efter företagens planerade sysselsättning. Den förändring i antalet arbetade timmar per sysselsatt som företagen därvid förutsatt känner vi således icke. Enligt våra beräkningar, som redovisas i avsnitt 3.5 kommer årsarbetstiden per sysselsatt inom industrin att minska med ca 2 % mellan 1972 och 1975 och med ytterligare 0,6 % mellan 1975 och 1977. Den i tabell 14 redovisade utvecklingen av det totala antalet arbetstimmar i industrin bygger på antagandet att de svarande företagen vid angivandet av sysselsättningsutvecklingen förutsatt den av oss beräknade nedgången i årsarbetstiden per sysselsatt.

I tabell 14 har den planerade sysselsättningsutvecklingen mellan 1972 och 1977 vid normalt kapacitetsutnyttjande beräknats efter uppjustering av den faktiska sysselsättningen 1972 med de "arbetskraftsutnyttjandetal", som redovisades i tabell 8. Den konjunkturbetingade sysselsättningsökningen för hela industrin på 1,8 % mellan 1972 och 1975 har således eliminerats.

Kapacitetsbegreppet

Begreppet normalt kapacitetsutnyttjande är inte exakt definierat i enkäten, vilket naturligtvis beror på att det är utomordentligt svårt att precisera hur det skall mätas. Utan en sådan definition – anpassad till de enskilda branschernas specifika förhållanden – som tillämpats under en lång följd av år, kan man inte få någon hög grad av enhetlig praxis vid angivandet av kapacitetsutnyttjandegraden från företagen. Det var därför nödvändigt att i enkäten i stort sett överlåta tolkningen av begreppet till företagen. Den omräkning av faktisk produktion till möjlig produktion, som här gjorts med hjälp av kapacitetsutnyttjandefaktorn, måste därför betraktas som en grov approximering.

Vi har tolkat planerna så att företagen gör en bedömning av den mest sannolika trenden – tillväxttakten – för produktionskapacitetens utveckling mellan 1972 och 1977. Man kan då räkna med att 1977 års värden

Tabell B3:14 Beräknad produktion, sysselsättning och produktivitet i hela industrin vid normalt kapacitetsutnyttjande 1970–1977
Index 1970=100

| | 1970 | 1972 | | 1975 1977 | |
|--|------|--------------------------------|--|-----------|-----|
| | | faktiskt kapacitetsutnyttjande | normalt ^a kapacitetsutnyttjande | | |
| Produktion | 100 | 102 | 108 | 127 | 139 |
| Sysselsättning | 100 | 96 | 98 | 99 | 100 |
| Timmar | 100 | 92 | 94 | 92 | 93 |
| Produktivitet (produktion per sysselsatt) | 100 | 106 | 110 | 128 | 139 |
| Produktivitet (produktion per timme) | 100 | 111 | 115 | 138 | 149 |

^a Produktion och sysselsättning uppjusterade till nivån vid normalt kapacitetsutnyttjande (se texten).

Anm. Plandata för branscherna vägda med respektive branschs förädlingsvärde och sysselsättningsandelar.

Källor: Faktiska värden 1970 och 1972: SOS Industri 1970 och SCB: s korttidsstatistik. Beräknade värden 1972–1977 enligt IUI: s industrienkät 1972.

ligger på trendlinjen. Varje enskilt företag har givetvis skäl att anta att den 1977 förverkligade produktionskapaciteten kan komma att avvika från de i planerna angivna värdena, bl. a. som följd av att den planerade utbyggnaden av kapaciteten kommer att färdigställas något före eller efter planperiodens slut. I de aggregerade siffrorna finns det dock anledning räkna med att sådana avvikelser tenderar att ta ut varandra.

En komplikation är dock att ett lågt kapacitetsutnyttjande inte behöver vara ett resultat enbart av en konjunkturellt betingad otillräcklig efterfrågan, utan kan bero på försvagad internationell konkurrenskraft. En del företag, som till följd av hård internationell konkurrens befinner sig nära lönsamhetsgränsen, kan finna det olönsamt att under en uppbromsningsprocess utnyttja sin produktionskapacitet fullt ut. De saknar kanske tillräckligt konkurrenskraftiga produkter eller en uppbyggd försäljningsorganisation i utlandet för att utnyttja den existerande produktionskapaciteten. En av sådana skäl outnyttjad produktionskapacitet borde i princip inte räknas med i industrins möjliga produktion. Inte så få företag har också i enkäten angivit att de räknar med ett successivt sjunkande kapacitetsutnyttjande fram till 1977. Som närmare redovisas i appendix A är det i dessa fall huvudsakligen fråga om företag som planerar att successivt avveckla sin produktion. För dessa företag har vi vid beräkning av hela industrins sammanvägda kapacitetsutnyttjande satt kapacitetsutnyttjandegraden till 100 för alla åren. Den långsiktiga strukturellt betingade överkapaciteten är således åtminstone i dessa fall utrensad från de kapacitetsutnyttjandesiffror som tidigare presenterats.

Jämförelse med tidigare trender

De beräknade kapacitetstillväxttalen kan jämföras med tidigare trender för 1960-talet. Måts kapacitetstillväxten mellan högkonjunkturåren, då kapacitetsutnyttjandet förutsätts ligga på samma relativa höga nivå, ser man att industrikapaciteten (= produktionen) utvecklades långsammare under andra hälften av 1960-talet än under första hälften. Under perioden 1960–1965 steg den med 7,4 % per år och under perioden 1965–1970 med 4,9 % per år, dvs. samma tillväxttakt som angavs i IUI:s kalkyl i LU 70 för perioden 1970–1975. Enligt planmaterialet bedöms nu kapacitetstillväxten för perioden 1970–1975 bli ungefär densamma som vad trenden från andra hälften av 1960-talet utvisar.

Kapacitetstillväxten 1972–1977 skulle enligt planmaterialet bli något större än under perioden 1970–1975. Eftersom emellertid kapacitetstillväxten 1971 och 1972 låg lägre än genomsnittstillväxten 1970–1975 (3,5 % mot 4,8 %) och den planerade kapaciteten för 1977 enligt vår tolkning av enkätresultatet ligger på trenden, blir den beräknade kapacitetstillväxten 1972–1977 något högre än en tänkt *trendmässig* kapacitetstillväxt för perioden 1970–1977.

Svårigheterna att mäta produktionskapaciteten gör det naturligt att komplettera analysen av kapacitetstillväxten med studium av trenderna i den faktiska produktionen. Tillväxttakterna mäts som lutningen på den trendlinje som erhålls när man anpassar en logaritmisk funktion till årliga data över den faktiska produktionen på det sätt som visas i diagrammen 1 och 2.

Längden på den tidsperiod för vilken trendlinjen bestäms är dock inte självklar. Det synes naturligt att man åtminstone väljer en hel konjunkturcykel, vilken i det närmaste har motsvarat fem år. I diagrammen 1 och 2 har vi valt att anpassa en trendlinje till utvecklingen under den senaste tioårsperioden, dvs. ungefär två konjunkturcyklar. Detta kan motiveras med att trendlinjens lutning då blir mindre beroende av konjunkturläget under start- och slutår.

Den trendmässiga tillväxttakten för perioden 1961–1970, som framgår av diagram 2, låg på 5,6 % per år. IUI:s bedömning i LU 70 för perioden 1970–1975 innebar en klar nedjustering jämfört med denna siffra (5,0 % per år). Enligt plandata i LU 70 skulle produktionen växa med ca 6,4 % per år 1969–1975 att döma av de svar som de större företagen gav i industrienkäten hösten 1969. För perioden 1963–1972 har den trendmässiga tillväxttakten sjunkit till 4,7 procent per år (diagram 1). Sänkningen beror huvudsakligen på den något lägre kapacitetsutnyttjandegraden under andra hälften av perioden. En viktig fråga är om den avtagande takt i produktionskapacitetens tillväxt, som en jämförelse med plandata från den tidigare långtidsutredningen utvisar, indikerar en anpassning av industriutbyggnaden till den faktiska produktionens trendmässiga utveckling.

I tabell 13 har de för branscherna på grundval av enkätresultatet beräknade tillväxttalen för produktion, kapacitet, sysselsättning och produktivitet jämförts med kapacitetstillväxten 1965–1970. Av tabellen ser man att branscherna textil- och beklädnadsindustri samt varv enligt

Diagram B3:1 Industriproduktionens utveckling 1960–1977. Kapacitetsutveckling 1970–1977 enligt 1972 års industrienkät
Logaritmisk skala

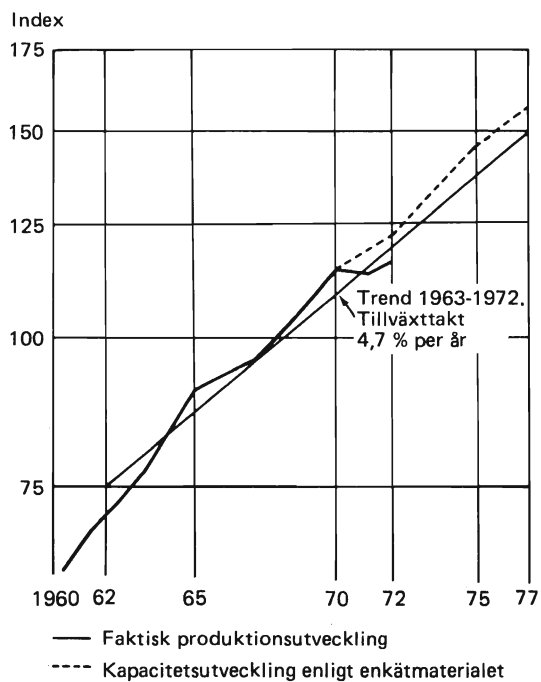
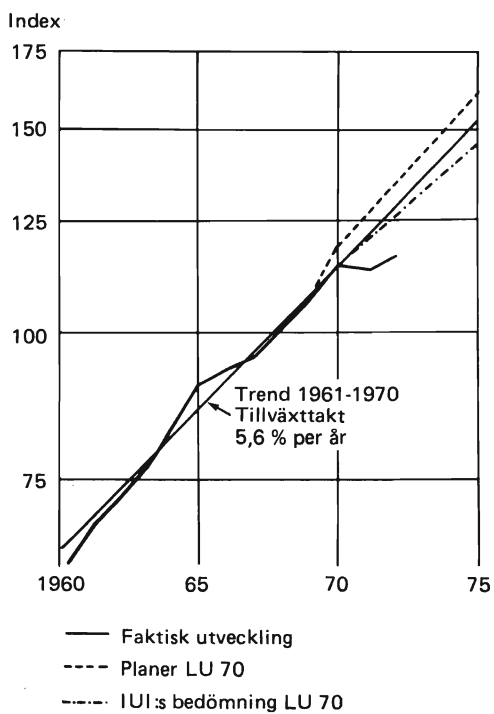


Diagram B3:2 Industriproduktionens utveckling 1960–1975. Index 1968 = 100
Logaritmisk skala



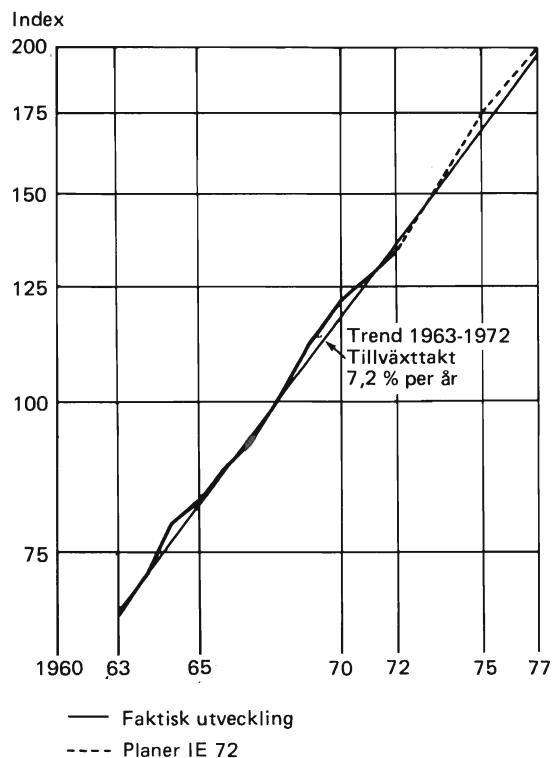
planmaterialet skulle öka sin expansionstakt mycket kraftigt jämfört med den tidigare utvecklingen. I synnerhet för den förstnämnda branschen måste dock planmaterialet tolkas med stor försiktighet, då de större företagen bara svarar för en mindre del av denna branschs produktion och antal sysselsatta.

3.3.3 Exportutvecklingen

Enligt planerna skall exportvolymen växa med 31 % 1972–1975, eller med i genomsnitt 9,5 % per år. Det är samma uppgång som mellan 1967 och 1970. Mellan 1970 och 1972 steg den med endast 4,5 % per år. Den genomsnittliga årliga tillväxten 1970–1975 blir enligt dessa tal 7,6 %. För perioden 1972–1977 förutsätts exporten växa med 8,5 % per år (tabell 15).

Den snabba exportökning som planeras måste delvis ses som en förväntad konjunkturell återhämtning. I diagram 3 visas utvecklingen av exportvolymen under de senaste tio åren. Därav framgår att 1977 års

Diagram B3: 3 Exportvolymens utveckling 1962–1972 och exportplaner 1972–1977 enligt industrienkäten 1972. Index 1968 = 100
Logaritmisk skala



Tabell B3: 15 Exportvolym 1966–1977

| Bransch | Branschens export- andelar 1972, % | Procentuell årlig förändring | | |
|--|---|------------------------------|--------------------------|------------------------|
| | | Faktisk utveckling | Utveckling enligt planer | |
| | | | 1966–1971 | 1970–1975 ^b |
| Malmgruvor | 3,8 | 3,3 | 6,3 | 4,2 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 1,7 | 0,5 | 9,1 | 3,7 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 3,5 | 11,1 | 9,3 | 11,2 |
| Skogsindustri ^a | 22,9 | 4,6 | 6,6 | 6,0 |
| Trävaruindustri | 7,6 | 9,6 | 10,3 | 7,6 |
| Massa- och pappersindustri | 15,3 | 2,7 | 4,9 | 5,2 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 0,9 | 14,2 | 10,9 | 12,2 |
| Kemisk industri ^a | 6,6 | 12,9 | 8,5 | 9,7 |
| Egentlig kemisk industri | 5,0 | 12,4 | 9,0 | 11,4 |
| Petroleum- och kolprodukt- industri | 0,8 | 19,8 | 0,6 | -3,7 |
| Gummiindustri | 0,8 | 7,8 | 9,9 | 9,4 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 1,2 | 6,4 | 8,8 | 7,8 |
| Järn-, stål- och metallverk | 9,8 | 5,6 | 8,4 | 8,1 |
| Verkstadsindustri ^a | 43,7 | 9,3 | 7,5 | 9,7 |
| Metallvaruindustri, plast- varuindustri, övrig industri | 7,4 | 10,1 | 8,6 | 10,5 |
| Maskinindustri | 17,5 | 5,7 | 5,1 | 9,0 |
| Elektroindustri | 7,4 | 12,4 | 10,9 | 10,7 |
| Övrig transportmedels- industri | 11,4 | 15,6 | 8,4 | 9,5 |
| Varv och båtbyggerier | 5,9 | 9,3 | 7,3 | 10,4 |
| Hela industrin ^a | 100 | 7,8 | 7,6 | 8,5 |

^a Vägd med delbranschernas exportandelar.

^b Faktisk utveckling 1970–1972 enligt SCB kedjad med planerad utveckling 1972–1977 enligt enkäten.

Källa: Faktisk utveckling 1966–1971 enligt SCB:s exportstatistik.

planerade export ligger nästan exakt på trendlinjen. Nivån 1972 ligger ca 3 % under trendlinjen. Ett grovt sätt att eliminera konjunkturinflytandet i enkätresultatet vore att justera upp 1972 års siffra med detta procenttal. Exportökningen 1972–1977 sjunker då till 7,8 % per år. Samma siffra har konjunkturinstitutet (KI) erhållit i sin av industrienkäten oberoende prognos för tillväxten i efterfrågan på svensk export. KI:s analys utgår huvudsakligen från trender i den svenska exportens andelar av olika länders import och antaganden om den långsiktiga BNP-tillväxten i de viktigare avnämrländerna.

För de enskilda branscherna har vi inte justerat de beräknade tillväxttalen för konjunkturläget 1972, vilket i jämförelse med tidigare perioder ger mycket höga exportökningstal för vissa branscher 1972–1977, t. ex. för maskinindustrin. Det är av intresse att notera att för de branscher där de mindre företagen svarar för en stor del av exporten, t. ex. textil- och beklädnadsindustri, trävaruindustri, pappersvaru- och grafisk industri samt metallvaruindustri, växer exporten snabbare än genomsnittligt. Det finns anledning att återkomma till detta i den senare analysen av exportutbud och importkonkurrens. I tabell 15 har den planerade exportutvecklingen för branscherna jämförts med

Tabell B3: 16 De 40 största koncernerna och övrig industri 1972

| | 40 kon- cerner ^a | Övriga större företag ^b | Mindre företag | Summa industri |
|---|--------------------------------|--|-------------------|---------------------|
| Antal sysselsatta, 1000-tal | 346 | 256 | 288 | 890 ^c |
| Förädlingsvärde, milj. kr | 22 800 | 16 300 | 16 900 | 56 000 ^d |
| Förädlingsvärde, milj. kr per 1000 sysselsatta | 66 | 63 | 59 | 64 |
| Export, milj. kr | 22 000 | 10 800 | 7 800 | 40 500 |
| Investeringar, milj. kr | 4 000 | 2 100 | 2 100 | 8 200 ^e |

^a I koncernerna ingår mindre företag med sammanlagt ca 5 000 sysselsatta.

^b Företag med mer än 200 sysselsatta.

^c Enligt korttidsstatistik. Sysselsättningen har därvid definierats på samma sätt som i SCB: s industriregister, dvs. bara sysselsatta i industrin ingår.

^d Enligt korttidsstatistiken omräknad till löpande priser.

^e Enligt SCB: s novemberenkät.

utvecklingen 1966–1971. Denna period har valts därför att exporten finns fördelad på branscher endast fr. o. m. 1966.

3.3.4 40 koncerner

Som framgår av appendix A har urvalet av företag till långtidsutredningen konstruerats så att det skall vara möjligt att studera utvecklingen för de 40 största industrikoncernerna i Sverige. Dessa koncerners sammanlagda betydelse i förhållande till övrig industri 1972 framgår av tabell 16.

I planmaterialet framstår de 40 koncernerna som mer expansiva än övriga företag (tabell 17). I synnerhet gäller detta förädlingsvärdets och arbetsproduktivitets tillväxt. Något förvånande är att denna snabbare tillväxt inte i första hand beror på en snabbare ökning av exporten. Som framgår av tabell 17 ökar exporten med 8,1 % per år i koncernerna jämfört med 9,0 % för övriga större företag. Detta uppvägs dock mer än väl av skillnaderna i tillväxttakt på hemmamarknaden, som är 5,2 respektive 3,4 % per år. För närvarande är dock de 40 koncernerna mer exportinriktade än övriga större företag – exportens andel av saluvärdet är 42 respektive 33 %.

Tabell B3: 17 De 40 koncernernas planerade utveckling jämförd med övriga större företags planer 1972–1977
Procentuell årlig förändring

| | 40 koncerner ^a | Övriga större företag | Totalt |
|-----------------------|---------------------------|-----------------------|--------|
| Förädlingsvärde | 7,3 | 5,2 | 6,5 |
| Sysselsättning | 1,0 | 0,6 | 0,8 |
| Export | 8,1 | 9,0 | 8,4 |
| Försäljning i Sverige | 5,2 | 3,4 | 4,8 |

^a Här ingår bara de koncernbolag som medverkat i IE 72 (jfr appendix A).

Anm: Planerad utveckling utgår här från faktiskt kapacitetsutnyttjande 1972.

3.4 Bedömning av branscutvecklingen

Med utgångspunkt från de för kapacitetsutnyttjandet justerade enkätresultat, som återgivits i avsnitt 3.3, har vi gjort en mer ingående bedömning av realismen i planerna för branschernas utveckling. För flera branscher har vi haft kompletterande material och mer ingående uppgifter om deras planerade utveckling att bygga bedömningen på, vilket motiverat vissa avvikelser från enkätresultatet. I detta avsnitt redovisas en del av detta underlag och bedömningarna för vissa viktiga branscher.

Först presenteras den historiska trenden 1963–1972 för de ingående branscherna samt IUI:s bedömning av deras kapacitetstillväxt (diagrammen 4–19). I sammanfattningen, avsnitt 7, tabellerna 32 och 33 återfinns bedömningen siffermässigt preciserad för produktionskapacitet och sysselsättning. Bedömningen av utvecklingen har gjorts för perioderna 1970–1975 och 1972–1977. I diagrammen har vi valt att endast sammanbinda kapacitetsnivåerna 1970, 1975 och 1977. Den beräknade kapacitetsnivån 1972 har inte lagts in i diagrammen, varför inte heller någon linje som anger den antagna tillväxttakten mellan 1972 och 1977 inritats.

För nästan alla branscher ligger den faktiska produktionen 1972 klart under kapacitetlinjen. I vår bedömning av utvecklingen för perioden 1970–1975 har vi för samtliga branscher antagit att kapacitetsutnyttjandet skall stiga upp till normalt kapacitetsutnyttjande 1975. Lutningen på en tänkt linje mellan 1972 års faktiska produktionsnivå och 1975 års kapacitetsnivå blir således ett mått på den expansionstakt för produktionen som förutsätts i bedömningen mellan 1972 och 1975.

3.4.1 Malmgruvor

Mellan 1969 och 1970 sjönk produktionen vid malmgruvorna med 2 %. 1969 var kapacitetsutnyttjandegraden densamma som man beräknar skall uppnås 1975.

1970 nådde malmgruvorna däremot inte upp till fullt kapacitetsutnyttjande, bl. a. på grund av LKAB-konflikten. Vi har vid vår beräkning av kapacitetstillväxten 1970–1975 antagit att produktionen vid malmgruvorna skulle ha legat 5 % högre 1970 än vad den faktiskt gjorde för att utnyttjandegraden skulle ha varit densamma 1970 som 1975. Kapacitetstillväxten 1965–1970 skulle därför enligt detta antagande ha varit högre (4,7 % per år) än den faktiska produktionsökningen mellan 1965 och 1970 (tabell 13).

Produktionsökningen 1970–1975 bedömdes i LU 70 bli endast 2,6 % per år. Att man antog en så långsam produktionstillväxt berodde på att planerna ingavs hösten 1969 och på att de utvisade en mycket kraftig ökning i produktionen mellan 1969 och 1970 (9 %) som skulle ha fört produktionen upp på en nivå 1970 som låg högre än normalt kapacitetsutnyttjande. Därav följde att produktionsökningen mellan plansiffrorna för 1970 och 1975 blev långsam.

En 5 % lägre kapacitetsutnyttjandegrad 1970 än 1975 medför att den med hjälp av den generella förutsättningen om samma kapacitetsutnytt-

Diagram B3:4–B3:19 Utveckling av produktionsvolymen i olika industribranscher 1963–1977. Index 1968 = 100
Logaritmisk skala

Diagram B3:4 Malmgruvor

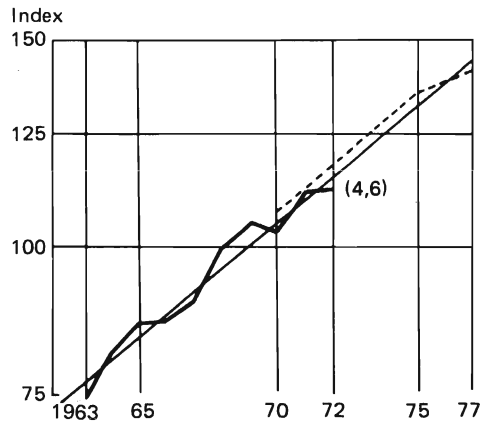


Diagram B3:5 Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri

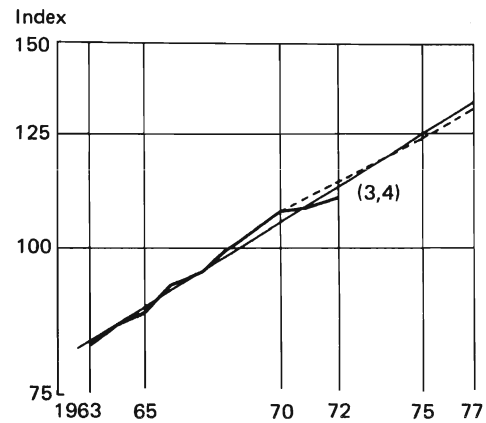


Diagram B3:6 Textil-, beklädnads- och läderindustri

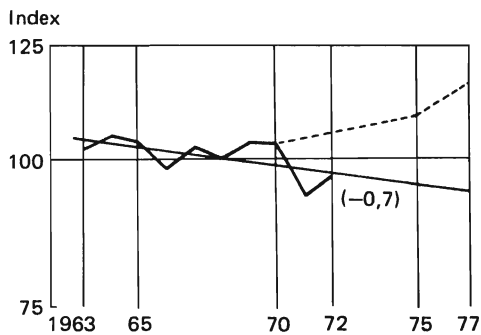
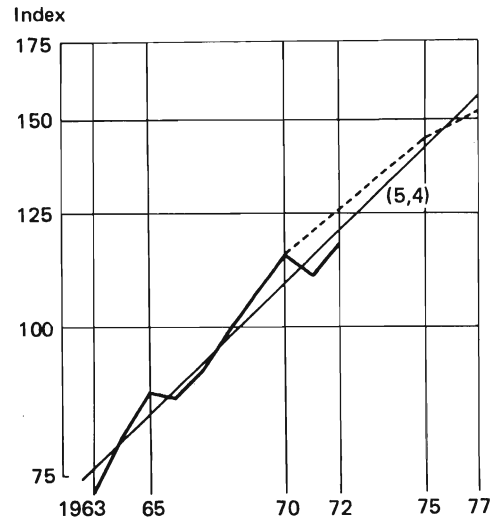


Diagram B3:7 Trävaruindustri



- Faktisk utveckling
- Trend 1963-1972 (siffror inom parentes anger årlig procentuell förändring)
- IUI:s bedömning

Diagram B3:8 Massa- och pappersindustri

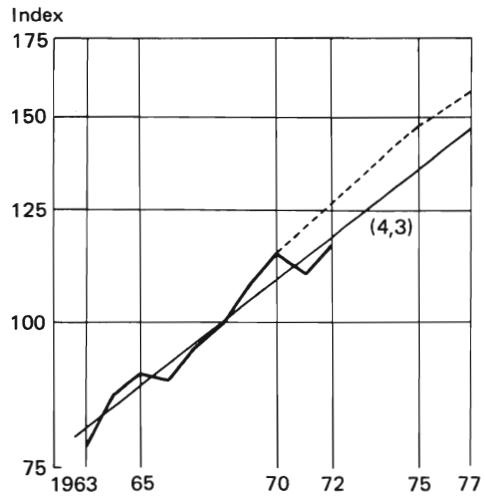


Diagram B3:9 Pappersvaru- och grafisk industri

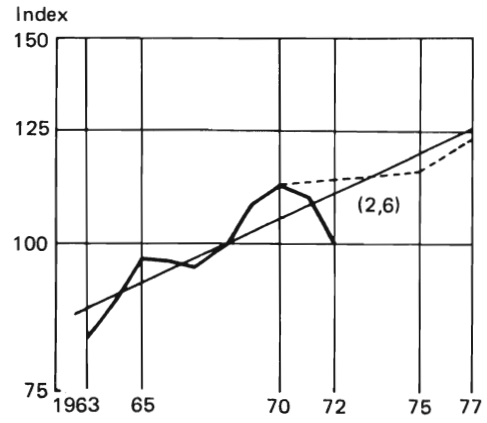


Diagram B3:10 Egentlig kemisk industri

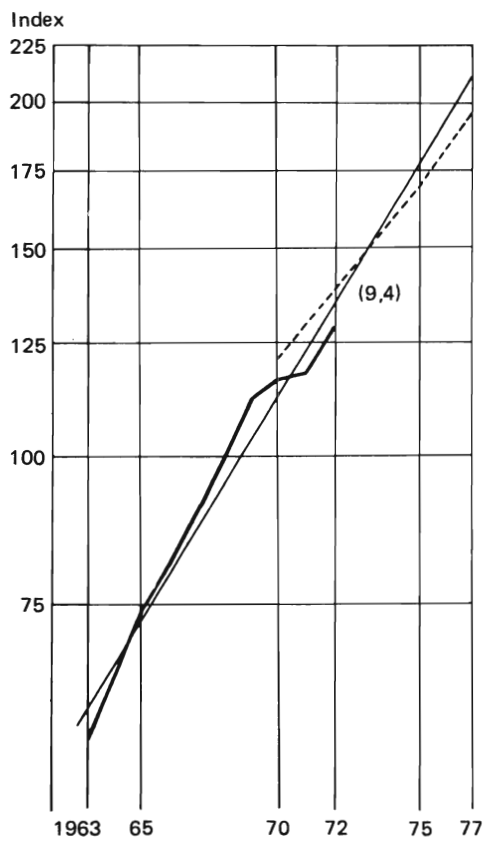


Diagram B3:11 Petroleum- och kolproduktindustri

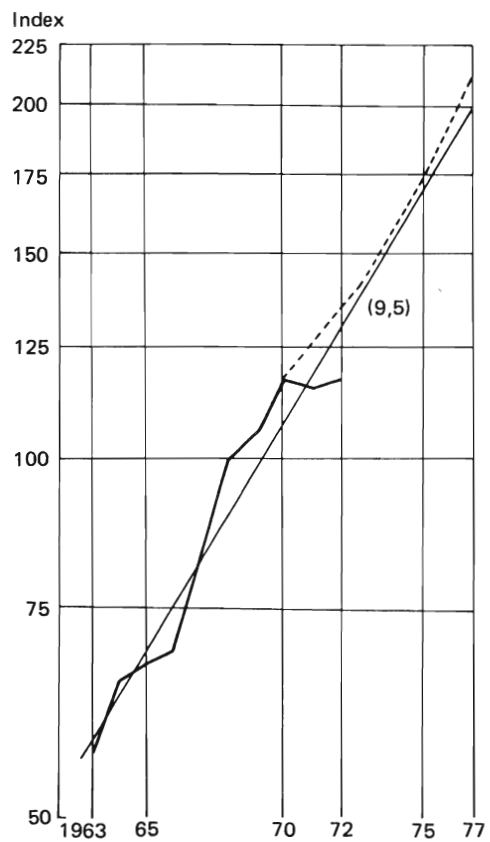


Diagram B3:12 Gummiindustri

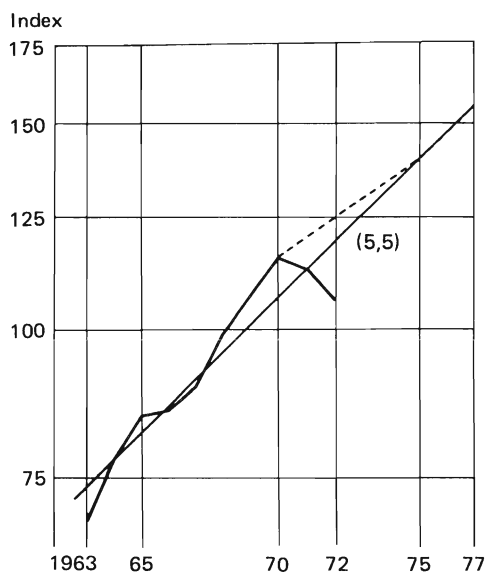


Diagram B3:13 Jord- och stenindustri

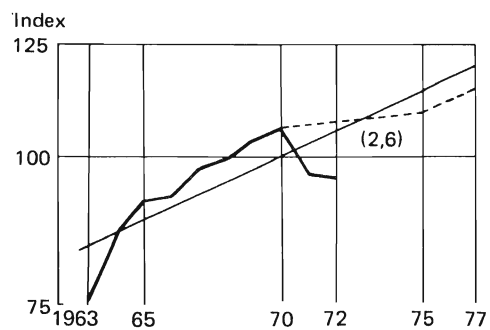


Diagram B3:14 Järn-, stål- och metallverk

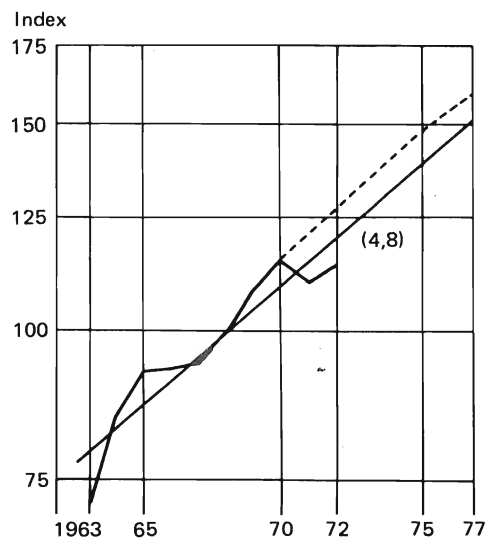


Diagram B3:15 Metallvaruindustri

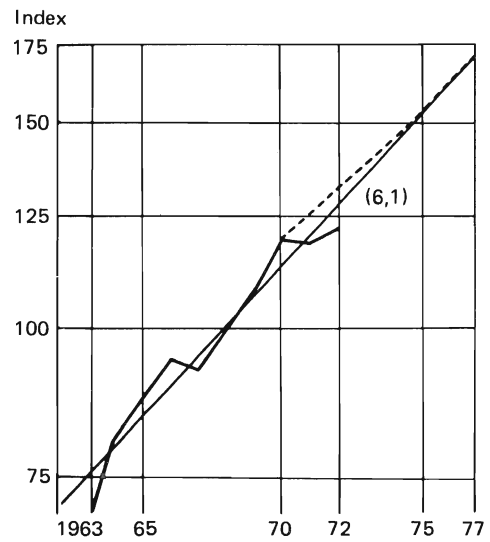


Diagram B3:16 Elektroindustri

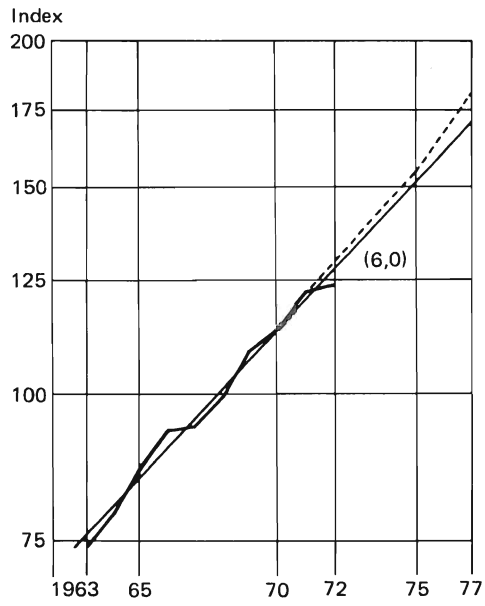


Diagram B3:17 Maskinindustri

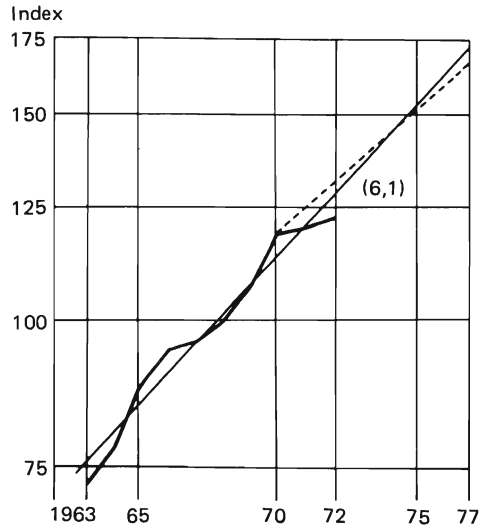


Diagram B3:18 Transportmedelsindustri

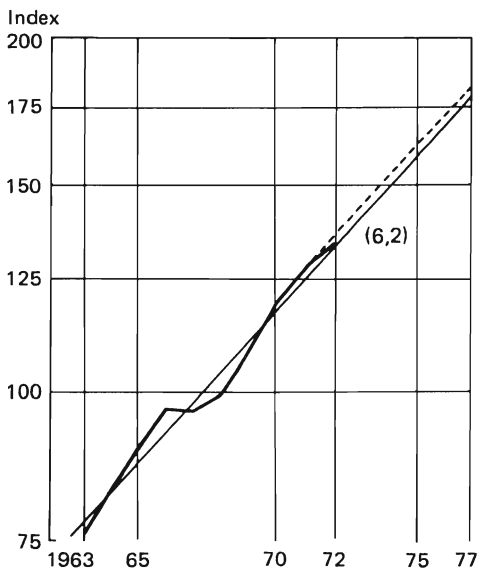
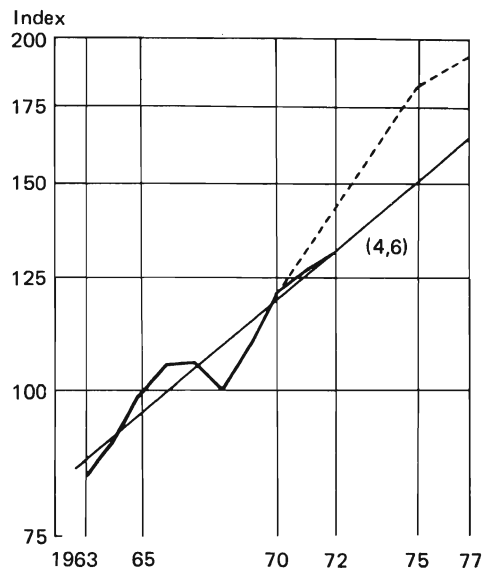


Diagram B3:19 Varv



jande 1970 som 1975 beräknade tillväxttakten för produktionskapaciteten, 5,7 % per år mellan 1970 och 1975, reduceras till 4,7 % per år. Efter denna justering har vi inte haft skäl att frångå företagens planer. Detta innebär enligt ovanstående en upprevidering av den enligt LU 70 beräknade takten i kapacitetstillväxten. Malmgruvornas kapacitetstillväxt bedöms alltså nu komma att ske i samma takt under perioden 1970–1975 som under 1960-talets senare hälft.

3.4.2 Textil-, beklädnads- och lädervaruindustri

Några av de branscher som drabbats hårdast av strukturomvandlingen i Sverige är textil-, beklädnads- och lädervaruindustrierna, som i enkäten till avstämningen av LU 70 sammanförts till en enda bransch. Mellan 1963 och 1972 har produktionsvolymen i denna bransch sjunkit med ca 6 %, investeringarna har halverats och sysselsättningen har minskat till nära hälften. Produktiviteten har dock ökat med drygt 5 % per år, vilket är något högre än genomsnittligt.

Av enkätsvaren att döma står branschen inför ett trendbrott. Mellan 1972 och 1977 planeras således en årlig kapacitetsökning med 5,9 %, en kapacitetsjusterad sysselsättningsminskning med 0,6 % per år och årliga investeringar som ligger ca 5 % över 1972 års nivå.

Denna kraftiga omsvängning från den tidigare utvecklingen plus det faktum att den mindre industrins andel är mycket högre inom denna bransch än genomsnittligt, motiverar en mer utförlig analys av tillgängliga sifferuppgifter. För den skull har vi gjort en uppdelning på fyra delbranscher, vilka specificeras i tabell 18.

En genomgång av enkätaterialet visar att de svarande företagen är mycket ojämnt fördelade mellan de fyra delbranscherna. I själva verket finns inga svarande företag vare sig i trikå- och textilsömnadsindustri eller i läderindustri. Däremot har vi inom övrig textilindustri och beklädnadsindustri fått svar från företag som står för ca 75 respektive 40 % av sysselsättningen i företag med över 200 anställda i dessa delbranscher.

Tabell B3: 18 Produktion och sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande inom textil-, beklädnads- och läderindustri 1965–1977
Procentuell årlig förändring -

| Delbransch | Produktionsvolym | | | Sysselsättning | | |
|----------------------------------|---------------------------------|------------------|-----------|---------------------------------|------------------|-----------|
| | Faktisk utveckling 1965–1970 | IUI: s bedömning | | Faktisk utveckling 1965–1970 | IUI: s bedömning | |
| | | 1970–1975 | 1972–1977 | | 1970–1975 | 1972–1977 |
| Trikå- och textilsömnadsindustri | 5,6 | 5,7 | 5,9 | 0 | -1,0 | 0 |
| Övrig textilindustri | 0,1 | 1,0 | 4,4 | -6,0 | -5,2 | -3,1 |
| Beklädnadsindustri | -1,5 | -1,4 | 2,0 | -5,8 | -6,2 | -2,6 |
| Läderindustri | -3,4 | -1,7 | 1,4 | -8,9 | -4,5 | -4,5 |
| Hela branschen | -0,1 | 0,8 | 3,5 | -5,5 | -4,7 | -2,4 |

Enkätsvaren visar att produktionsvolymen planeras öka under perioden 1972–1977 med 7,5 % per år i övrig textilindustri och med 4,6 % per år i beklädnadsindustrin. Sysselsättningen avses bli oförändrad i båda delbranscherna.

Vid bedömningen av branschens utveckling fram till 1977 finns det skäl att beakta de skillnader mellan de olika delbranschernas historiska utveckling som framkommer i tabell 18. Trikå- och textilsömnadsindustrin har haft en ökning av produktionsvolymen med 5,6 % per år 1965–1970 och ett oförändrat antal sysselsatta. Förädlingsvärdet i övrig textilindustri har i stort sett förblivit oförändrat, medan det sjunkit i beklädnadsindustrin och, framför allt, i läderindustrin.

Vad gäller sysselsättningen har det varit möjligt att göra en uppdelning på arbetsställen med fler respektive färre än 200 sysselsatta.¹ De mindre arbetsställets andel av den totala sysselsättningen visar sig därvid ha ökat något under perioden. En dylik ökning är i viss mån en naturlig följd av att, i en krympande bransch, arbetsställen i viss utsträckning flyttas från en större storleksgrupp till en mindre. Det synes dock som om andelsökningen till en del även beror på en långsammare minskning av sysselsättningen i de mindre företagen än i de större.

Enligt IUI:s bedömning kommer trikå- och textilsömnadsindustrin även fortsättningsvis att vara expansiv. Vi har räknat med en obetydligt högre kapacitetsökningstakt i denna delbransch än under 1960-talets senare hälft och med en obetydlig sysselsättningsminskning.

För de tre övriga delbranscherna synes den nedåtgående trenden under det senaste decenniet nu vara på väg att brytas. Detta framgår bl. a. av att varslen om permitteringar och nedläggningar nu har en mindre omfattning än de haft sedan 1963. Åtskilliga av de kvarvarande företagen har genom sin produktionsinriktning funnit nischer där de kan hävda sig väl emot den utländska konkurrensen. De i enkätsvaren angivna expansionsplanerna synes dock ge en alltför optimistisk bild av den kommande utvecklingen. Man torde även i fortsättningen få räkna med en del företagsnedläggningar, men planer härpå har inte redovisats i enkätsvaren.

IUI:s bedömning av den framtida utvecklingen framgår av tabell 18. Trots att produktionen väntas öka finns det på grund av produktivitetens utvecklingen skäl att räkna med en fortsatt sysselsättningsminskning i branschen. Mellan 1970 och 1977 kan denna minskning väntas bli ca 20 000 personer eller drygt 25 % av sysselsättningen 1970. Större delen av minskningen har dock redan genomförts under åren 1970–1972.

3.4.3 Massa- och pappersindustri

Vi har jämfört industrienkätens planer med de femåriga kapacitetsprognoser som görs av Svenska Cellulosa- och Pappersbruksföreningen (SCP). Dessa prognoser avser den tekniska produktionskapaciteten, mätt i årston för massa och papper.

¹ Denna uppdelning baseras på en bearbetning av industristatistiken som SCB gjort på uppdrag av industridepartementet.

Tabell B3: 19 Försörjningsbalans för papper och massa 1970–1977

| | 1970 | 1972 | 1975 | 1977 | Procentuell ökning | |
|-------------------------|---------------|-------|--------|--------|--------------------|-----------|
| | 1 000-tal ton | | | | 1970–1975 | 1972–1977 |
| <i>Papper och papp</i> | | | | | | |
| Produktion | 4 359 | 4 562 | 5 690 | 6 350 | 31 | 39 |
| Import | 121 | 130 | (160) | (180) | | |
| Summa tillförsel | 4 480 | 4 692 | 5 850 | 6 530 | | |
| Inhemsk förbrukning | 1 540 | 1 528 | 1 930 | 2 100 | 25 | 37 |
| Export | 2 940 | 3 164 | 3 920 | 4 430 | 33 | 40 |
| Summa användning | 4 480 | 4 692 | 5 850 | 6 530 | | |
| <i>Massa</i> | | | | | | |
| Produktion | 8 160 | 8 313 | 10 360 | 11 190 | 27 | 35 |
| Import | 20 | 34 | – | – | | |
| Summa tillförsel | 8 180 | 8 347 | 10 360 | 11 190 | | |
| Inhemsk förbrukning | 4 140 | 4 334 | 5 410 | 6 040 | | |
| Export | 3 962 | 3 740 | 4 950 | 5 150 | 25 | 38 |
| Saldo (lagerförändring) | + 278 | + 273 | 0 | 0 | | |
| Summa användning | 8 180 | 8 347 | 10 360 | 11 190 | | |

Anm: Siffrorna 1975 och 1977 är beräknade under förutsättning att kapacitetsutnyttjandet dessa år är detsamma som 1970. För 1972 har faktiska värden använts. Kapacitetsutnyttjandet detta år låg ca 7 % under 1970 års nivå för branschen som helhet.

Källor: Beräkningarna är baserade på Svenska Cellulosa- och Pappersbruksföreningens kapacitetsprognoser. Prognosen för den inhemska pappersförbrukningen 1975 och 1977 har gjorts genom att i den av A. Sundelin i *Paper and Board, Consumption Pattern and Development Trends in the OECD Countries 1950–1967*, OECD 1970, skattade regressionskvationen för Sverige mellan papperskonsumtion och BNP, sätta in ett antagande om en årlig BNP-ökning på 3,3 % från 1970 års nivå.

Enligt SCP: s prognos kommer papperskapaciteten att stiga med 31 % 1970–1975 och med 34 % 1972–1977. Motsvarande tal för totala massaproduktionen – alltså inklusive den vid integrerade pappersbruk – är 27 respektive 16 %. I tabell 19 har vi presenterat försörjningsbalanser för massa och papper. Produktionsvärdena för 1975 och 1977 är beräknade från SCP: s prognos med samma kapacitetsutnyttjande inom massa- och pappersindustrin dessa båda år som 1970. För 1972 har de faktiska produktionsvärdena använts.

Eftersom kapacitetsutnyttjandet 1972 låg betydligt lägre än 1970 blir ökningstalen för produktionen 1972–1977 högre än vad som angavs i föregående stycke. Kapacitetsutnyttjandet i massaindustrin låg betydligt lägre än inom pappersindustrin 1972 varför massaproduktionen beräknas stiga nästan lika snabbt som pappersproduktionen.

Den snabba ökningen i produktionen mellan 1972 och 1977, som angivits i tabell 19, beror således på förutsättningen att produktionen skall stiga till 1970 års relativt höga kapacitetsutnyttjande. Denna konjunkturella återhämtningseffekt adderas alltså till den tidigare angivna utbyggnadstakten för kapaciteten.

För att kunna jämföra SCP:s prognoser med dem vi erhållit från industrienkäten måste man omvandla kapacitetstalen till förädlingsvärden för såväl massa- som pappersindustrin. Genom att sätta in genomsnittsvärden för förädlingsvärdet per ton papper respektive massa och räkna med samma kapacitetsutnyttjande 1975 och 1977 som 1970 har vi erhållit en indexserie över produktionsvolymen, mätt i förädlingsvärde i fasta priser. Produktionsvolymen stiger enligt en sådan beräkning med 28,1 % 1970–1975 och med 26,1 % 1972–1977, medan motsvarande ökningstal enligt det kapacitetsjusterade enkätresultatet är 26,6 respektive 21,2 %. Eftersom SCP:s kapacitetsprognoser täcker samtliga pappersproducerande företag, används de på dessa beräknade ökningstal i IUI:s bedömning.

Skillnaden mellan SCP:s och industrienkätens siffror är knappast alls beroende av skillnader i den beräknade kapacitetsutnyttjandegraden 1972. På grundval av uppgifter om teknisk kapacitet och faktisk produktion har vi kunnat beräkna den genomsnittliga kapacitetsutnyttjandegraden för massa- och pappersindustrin (produktionen vägd med förädlingsvärden) för åren 1969, 1970 och 1972. Sätter man kapacitetsutnyttjandegraden 1970 = 100 erhålls 98,7 för 1969 och 92,8 för 1972. Motsvarande tal från industrienkäten var 98 respektive 93,2. Överensstämmelsen är således mycket god.

Exportprognosen för massa och papper i tabell 19 erhålls från prognosen över produktionskapacitetens utveckling i kombination med en prognos för den inhemska pappersförbrukningens utveckling. Exporten framkommer då som en restpost.¹ Den inhemska efterfrågan väntas stiga långsammare än vad vi förutsatte i LU 70 som följd av den lägre BNP-tillväxten. Nivån 1975 ligger nu ca 100 000 ton lägre än vad som prognosticerades i LU 70. Vid oförändrad utbyggnadstakt ger detta utrymme för en större pappers- och massaexport. Den exportökning som framkommer i tabell 19, ca 38 % 1972–1977, ligger klart över vad som erhålls från industrienkäten (28 %).

De föreliggande utbyggnadsplanerna visar att svensk skogsindustri nu huvudsakligen satsar på en integrering framåt. Integrerad papperstillverkning bedöms nu ge den bästa lönsamheten. Det är i sådan tillverkning som man kan utnyttja den konkurrensfördel gentemot Nordamerika, som man – även om övergångstiden blir lång – redan nu väntar sig att få genom frihandelsavtalet med EG. Den starkare inriktningen på integrerad papperstillverkning har sannolikt också påverkats av att flera företag inte har tillräcklig virkesbas för en virkeskrävande expansion av massaexporten.

Massa- och pappersindustrins investeringar väntas komma att ligga lägre i genomsnitt per år 1973–1977 än 1972 (ca 14 % lägre). Detta beror till stor del på att investeringsnivån 1972 kom att ligga förhållandevis högt, bl. a. som följd av att man detta år vidtog en rad miljövårdsinvesteringar. Dessa svarade för omkring 250 milj. kr av ett totalt investeringsbelopp på 1,5 miljarder kronor.

¹ Kalkylen bygger på antagandet att massaåtgången per ton papper är 0,95 ton. Denna siffra påverkas något av vilka antaganden man gör om återvinningen av papper.

3.4.4 Kemisk industri

Den egentliga kemiska industrin expanderade mycket snabbt under 1960-talet och under decenniets senare hälft låg tillväxttakten i genomsnitt vid nära 10 % per år. Särskilt snabb var tillväxten inom läkemedelsindustrin samt inom den organiska industrin, innefattande petrokemisk industri och plastframställning.

Vid inledningen av 1970-talet bröts dock den expansiva trenden inom den organisk-kemiska industrin i Västeuropa. Huvudskälet härtill var att man bedömt marknadens tillväxt alltför optimistiskt, och verkningarna härav försvårades av att företagen föreföll att i sina utbyggnadsplaner ha bevakat marknadsandelarnas utveckling väl så mycket som den totala marknadstillväxten.

Den internationella överkapaciteten med därav följande låga produktpriser och dålig lönsamhet blev särskilt kännbar för den svenska organisk-kemiska industrin. Ett skäl härtill var den markerade svenska lågkonjunkturen, ett annat det faktum att de kontinentala tillverkarna tack vare tullmuren runt EG-området inte behövde befara någon re-export av de överskottskvantiteter som de avsatte till låga priser på den svenska marknaden.

Enligt de i avsnitt 3 presenterade enkätresultaten planerar företagen inom den egentliga kemiska industrin en genomsnittlig årlig tillväxttakt för sin produktionskapacitet såväl 1970–1975 som 1972–1977, som ligger drygt två procentenheter lägre än tillväxttakten under 1960-talets senare hälft. Detta torde dock i själva verket innebära en viss överskattning av företagens faktiska expansionsplaner för perioden 1970–1975, eftersom den generella förutsättning om ett högt kapacitetsutnyttjande 1970, som gjorts vid beräkningen av tillväxttakten fram till 1975, mot ovanstående bakgrund synes kunna ifrågasättas vad gäller den egentliga kemiska industrin.

Den konjunkturförbättring som redan kunnat märkas och det svenska frihandelsavtalet med EG torde i förening komma att medföra en högre prisnivå på den svenska marknaden. Det torde därigenom skapas vissa möjligheter till lönsam importsubstitution, som inte förefaller att till fullo ha beaktats i företagens redovisade planer.

För övriga delar av branschen, vilka svarar för en betydande del av den totala produktionen, synes företagens planer beträffande såväl kapacitets- som sysselsättningsutveckling vara rimliga med hänsyn till förväntad marknadstillväxt och tidigare utveckling.

Den sammantagna effekten av dessa förhållanden bedöms motivera en nedjustering av den i avsnitt 3 presenterade beräknade kapacitetstillväxten mellan 1970 och 1975 från 7,4 till 7,0 % per år, vilket dock i realiteten skulle innebära en smärre upprevidering av företagens faktiska planer. Den något avsaktade expansionen torde medföra en viss dämpning även av den tidigare snabba produktivitetstillväxten och branschens expansion torde därför kräva en sysselsättningsökning under perioden 1970–1975 med i genomsnitt 0,4 % per år.

För perioden 1972–1977 har icke funnits anledning att frågå de i enkäten redovisade planerna.

Petroleum- och kolproduktindustrin kännetecknas av att den planerade expansionen under 1970-talet i stort sett är koncentrerad till ett fåtal anläggningsprojekt med stor produktionskapacitet och mycket betydande investeringar. Produktionen skall i huvudsak avsättas på hemmamarknaden och ersätta nuvarande import till de investierande företagen. Analys av planerna med hjälp av trender och marknadsbedömningar är mot denna bakgrund mindre meningsfull.

Projektens storlek gör det motiverat att särskilt beakta enkätens inriktning på företag som bedrev industriell produktion 1972 med minst 200 anställda. Enligt vad som offentliggjorts planeras ytterligare investeringar av mycket betydande storleksordning av företag som ej omfattats av enkätundersökningen. Av redan beslutade investeringsprojekt i branschen kan nämnas NJA:s koksverk i Luleå och Scanraffs raffinaderi vid Brofjorden. BP, Shell-Koppartrans och Nynäs önskar vidare bygga ut sina raffinaderier på Hisingen till mer än dubbla nuvarande kapaciteten. De sistnämnda projekten är dock beroende av ännu inte fattade politiska avgöranden, och de torde under alla omständigheter inte hinna färdigställas före utgången av 1975.

Ovan redovisade omständigheter gör det motiverat att höja den i enkäten uppgivna tillväxttakten för produktionskapaciteten mellan 1970 och 1975 från 6 till 8 % per år, varvid dock huvuddelen av tillväxten kommer att infalla under periodens senare del. För perioden fram till 1977 blir bedömningen av ovan angivna skäl mycket osäker. IUI har räknat med att en utbyggnad kommer att ske i en takt som motiverar en höjning av den enligt enkätresultaten planerade tillväxttakten med närmare fyra procentenheter till knappt 12 % per år mellan 1972 och 1977.

IUI har inte funnit skäl att revidera de prognoser över produktivitetens utvecklingen som ligger bakom företagens sysselsättningsplaner och som givetvis påverkas av den tidskrävande intrimningen av de nya anläggningarna. Uppjusteringen av kapacitetstillväxten motiverar dock en motsvarande uppjustering av sysselsättningsplanerna. Det bör i detta sammanhang poängteras att branschen är mycket kapitalintensiv, och att dess totala sysselsättningsökning fram till 1977 på sin höjd torde komma att uppgå till 400 personer.

IUI:s bedömning av investeringsutvecklingen i branschen har i stor utsträckning gjorts fristående från enkätmaterial. De sammanlagda investeringarna under perioden 1973–1977 beräknas komma att uppgå till omkring 2 miljarder kr. Den exceptionellt kraftiga ökningen från nivån 1969–1971, ca 50 milj. kr per år, förklaras delvis av de stora projekt som igångsatts eller planeras, delvis av att investeringarna vid 1970-talets början var ovanligt små. Det bör observeras att något direkt samband mellan investeringarna under en viss period och kapacitetsökningen under samma period inte kan utläsas till följd av att de stora anläggningarna kräver flera års byggnadstid.

Gummiindustrin planerar att öka produktionskapaciteten med knappt 4 % per år mellan 1970 och 1975 samt med drygt 4 % per år mellan 1972 och 1977. Planerna innebär en långsammare tillväxt än under 1960-talets senare hälft, då den svenska gummiindustrin expanderade kraftigt, men

förefaller väl anpassade till tillväxttakten på marknaderna för branschens två viktigaste produkter, bildäck och industrigummi. Tillverkningen i dessa båda produktkategorier skiljer sig avsevärt med avseende på såväl anläggningsstorlek som kapitalintensitet. Bildäckstillverkning kännetecknas av betydande skalfördelar, vilket skapar vissa risker för importkonkurrens från stora utländska tillverkare, särskilt vid nu rådande överkapacitet i Västeuropa. Riskerna reduceras dock av att några av de stora internationella däcktillverkarna redan är engagerade i produktion i Sverige. Tillverkning av industrigummi kräver ofta problemlösning i samverkan mellan producent och kund, vilket förutsätter att producenten finns nära marknaden och har stort tekniskt kunnande. Den svenska gummiindustrin synes därför ha goda förutsättningar att hävda sig på i första hand hemmamarknaden för industrigummi.

Gummiindustrin hör liksom vid 1970 års långtidsutredning till de branscher som gör den mest pessimistiska bedömningen av produktivitetens utvecklingen – i synnerhet gäller detta för perioden 1972–1977. Det torde vara både nödvändigt av lönsamhetsskäl och möjligt för företagen att uppnå en betydligt snabbare produktivitetstegring, vilket skulle medföra mindre behov av personalökningar än de i enkäten redovisade.

3.4.5 Järn-, stål- och metallverk

Inom branschen järn-, stål- och metallverk svarar järn- och stålverken för ca 75 % av hela förädlingsvärdet och sysselsättningen. I detta avsnitt diskuteras relativt utförligt järn- och stålverkens utvecklingstendenser, medan branschen som helhet behandlas mera summariskt.

Järn- och stålverk

Under 1960-talets första hälft steg stålindustrins produktionsvolym med nära 10 % årligen, medan tillväxten under decenniets andra hälft uppgick till knappt 5 %. Denna sänkning av expansionstakten sammanhänger endast delvis med att 1960-talets senare del i högre grad än dess förra präglades av lågkonjunktur. Man kan nämligen konstatera att de årliga produktionstillskotten var betydligt större under lågkonjunkturåren 1962–1963 än under recessionen 1966–1968. Också högkonjunkturåren var under 1960-talets första del mer expansiva än under dess senare.

1970-talet inleddes mycket svagt, och 1971 sjönk stålindustrins produktionsvolym enligt den preliminära statistiken med 5 %. För 1972, som också helt och hållet kom att präglas av lågkonjunkturen, noterades en uppgång med 3 %, vilket kan betraktas som en mera "normal" ökning för branschen under ett lågkonjunkturår.

Företagen planerar enligt enkäten en ökning av sin produktionskapacitet med genomsnittligt ca 5,5 % per år under perioden 1970–1975. En stor del av denna ökning kan hänföras till den mycket kraftiga expansionen vid Norrbottens Järnverk.

Branschens lönsamhet, som trendmässigt försämrats under hela 1960-talet, sjönk ytterligare under lågkonjunkturen 1971–1972. Att detta påverkat produktionsvolymen verkar uppenbart; fler produkter än

vad som eljest skulle ha varit fallet torde ha hamnat under lönsamhetsstrecket och ha sorterats bort. Den för en lågkonjunktur osedvanligt höga importandelen i den svenska stålförbrukningen tyder också på att så varit fallet.

Andra negativa faktorer är de begränsningar som hotar den svenska stålexporten, speciellt specialstålexporten, bl. a. genom de hinder, som användningen av s. k. plafonder och utlösandet av skyddsklausuler kan komma att resa på EG-marknaden. Den förväntade relativt svaga tillväxten av produktionen inom övrig industri och byggnadsverksamhet på hemmamarknaden är också en negativ faktor.

De positiva effekterna på stålområdet av Sveriges avtal med EG och CECA gäller i första hand handelsstålet. Här sänks tullarna enligt det "normala" schemat, för att vara helt avvecklade den 1 juli 1977. För specialstålet tillämpas däremot en långsammare tullavtrappning och under 1975 kommer fortfarande 85 % av den ursprungliga tullen att belasta exporten till de ursprungliga sex EG-länderna. Den ömsesidiga tullavvecklingen gynnar självfallet även EG-ländernas av handelsstål dominerade export till Sverige. Men när det gäller denna export inträffar också den förändringen att prisofferterna till den svenska marknaden måste följa de regler, som nu tillämpas inom gemenskapen. En för de svenska stålverken positiv effekt av detta är att prisnivån under lågkonjunkturer sannolikt inte kommer att pressas så långt ned som tidigare, relativt sett. När det gäller den framtida prisutvecklingen är osäkerheten naturligtvis stor. Man kan emellertid konstatera att inte endast de svenska utan även de kontinentala och brittiska stålverken har lönsamhetsproblem.

Efter två år av volymmässig tillbakagång steg den svenska stålexporten 1972 med drygt 15 %. Företagen planerar en fortsatt stark ökning fram till 1975. Genomsnittet för perioden 1972–1975 väntas ligga på ca 12 % per år, vilket är ungefär den ökningstakt som gällde under 1960-talet. Det är uppenbart att ett förverkligande av planerna skulle innebära en fortsatt ökning av de svenska verkens marknadsandelar i utlandet. Om denna utveckling är möjlig eller ej är inte bara beroende av de svenska verkens internationella konkurrenskraft. Möjligheten av kvantitativa begränsningar av exporten till viktiga marknader kan inte uteslutas. Att nu explicit räkna med att sådana begränsningar verkligen kommer till stånd och att dessutom försöka kvantifiera effekterna av dem vore emellertid att gå för långt.

Sammanfattningsvis finns det enligt IUI:s bedömning inte motiv att nämnvärt revidera företagens kapacitetsplaner för perioden 1970–1975, medan däremot en mindre sänkning av expansionsstakten har gjorts för perioden 1972–1977.

Stålverkens sysselsättningsplaner innebär vid normalt kapacitetsutnyttjande en obetydlig minskning av antalet anställda mellan 1970 och 1975. Man torde dock kunna förvänta sig en sådan produktivitetsutveckling att den planerade kapacitetstillväxten är förenlig med en något snabbare sysselsättningsminskning än den planerade. Detsamma gäller perioden 1972–1977.

Järn-, stål- och metallverk

På grund av att stålindustrin utgör den helt dominerande delen av branschen, järn-, stål- och metallverk, kommer den bedömning som ovan gjorts för stålindustrin också att präglade bedömningen för hela branschen. Planerna inom branschen som helhet beträffande produktionskapacitet och sysselsättning avviker inte heller nämnvärt från vad som ovan redovisats för stålindustrin även om metallverken planerar en något långsammare expansion än stålverken.

Flertalet av de positiva och negativa faktorer, som enligt ovanstående diskussion har inverkan på stålindustrins framtida utveckling är aktuella även vid en bedömning av metallverkens planer, och helhetsverkan torde bli ungefär likartad. Vi har därför även för metallverken gjort en mindre nedjustering av kapacitetstillväxten 1972–1977 och av sysselsättningsplanerna. För branschen som helhet innebär detta att kapacitetstillväxten väntas bli 5,0 % per år såväl 1970–1975 som 1972–1977.

3.4.6 Verkstadsindustri

Verkstadsindustrins fyra delbranscher planerar enligt enkäten att öka sin produktionskapacitet i betydligt långsammare takt under 1970-talet än under 1960-talet. Särskilt markant är minskningen i tillväxttakten i de båda delbranscherna metallvaruindustri och maskinindustri.

Enligt IUI:s bedömning är de kapacitetsökningsplaner som redovisats av företagen inom delbranscherna maskinindustri och elektroindustri realistiska mot bakgrund av de förutsättningar som förväntas råda för de båda delbranschernas verksamhet. Vi har alltså accepterat planmaterialets siffror, som innebär en kapacitetsökning för maskinindustrin med 5,0 % per år mellan 1970 och 1975 och med 4,4 % per år mellan 1972 och 1977 och för elektroindustrin med 6,3 respektive 6,2 % per år.

För delbranschen övrig transportmedelsindustri har IUI däremot gjort en viss nedrevidering av plansiffrorna, som dock närmast kan sägas vara av teknisk natur. Efter förnyade kontakter med de större företagen har IUI ansett att delbranschens planer för kapacitetsutvecklingen bättre kommer till uttryck i planmaterialets siffror för saluvärdets utveckling än i siffrorna för förädlingsvärdets tillväxt. Vi har därför i vår bedömning följt företagets planerade saluvärdeutveckling, som innebär en årlig kapacitetstillväxt med 6,2 % såväl 1970–1975 som 1972–1977.

Även för metallvaruindustrin har gjorts en viss nedrevidering av den planerade expansionstakten. Enligt den pågående metallmanufakturutredningen¹ tenderar betydande delar av denna delbransch att möta en ökad utländsk konkurrens inom områden där produktsortiment och produktionsmetoder inte är anpassade till Sveriges nuvarande komparativa fördelar. Enligt IUI:s bedömning kommer metallvaruindustrins produktionskapacitet att öka med i genomsnitt 5,0 % per år 1970–1975 och med 4,8 % per år 1972–1977.

¹ Se bl. a. en delstudie som utförts inom IUI: Ohlsson, L., *Metallmanufakturindustrin – produktionsförutsättningar och specialisering i internationell jämförelse*.

3.4.7 Varvsindustri

Som framgått av den tidigare redovisningen av enkätresultaten i tabell 13 planerar varven en mycket snabb expansion. Produktionens saluvärde skall enligt enkäten växa med 8,4 % per år mellan 1972 och 1977 och förädlingsvärdet ännu något snabbare, eller med 9,7 % per år. Detta är en avsevärt snabbare expansion än den som uppnåddes under 1960-talet. Efterfrågan på tonnage i världen har under de senaste åren ökat snabbt, vilket sammanhänger med det ökade transportbehovet av olja och gas. Inte minst USA:s starkt stigande importbehov av olja har drivit upp efterfrågan.

IUI:s bedömning har utgått från att möjligheterna att bedöma utvecklingen av produktionens saluvärde fram till 1977 är betydligt gynnsammare för varven än för andra branscher med tanke på varvens för närvarande stora orderstockar. Dessa täcker nu nästan hela planperioden. Svårigheten vid bedömning av planmaterialet har främst varit att få rättvisande mått på den produktionsutveckling som varven planerar i fasta priser. För att komplettera de lämnade uppgifterna härom har samtliga varv med fler än 2 000 sysselsatta ombetts att även lämna data om den planerade produktionen mätt i ton dödsvikt. Resultatet redovisas i tabell 20.

Förändringar i produktionens fördelning på gastankers, stora oljetankers, containerfartyg etc., kan innebära att man får en annan utveckling av saluvärdet i fasta priser än av produktionen mätt i dödsviktston. För ett varv, som redovisade en betydligt större ökning av saluvärdet än av antalet producerade dödsviktston, angavs dock vid förnyad kontakt en oförändrad produktionsinriktning fram till 1977. För detta varv justerades därför saluvärdets ökningstakt ner till att motsvara den tonnagemässiga. Efter denna justering tenderar det producerade tonnaget för storvarven sammantagna att stiga i ungefär samma takt som saluvärdet i fasta priser 1972–1977.

För att kunna beräkna hur förädlingsvärdet i fasta priser kommer att utvecklas krävs uppgifter om hur insatsen av varor och tjänster utvecklas, mätt i fasta priser. Vi har därvid konstaterat att den av några varv planerade minskningen av den inhyrda arbetskraften leder till en höjning av förädlingsgraden. Den uppgivna ökningen av sysselsättningen med i genomsnitt 3 % mellan 1970 och 1975 beror således inte enbart på en nettoökning av antalet sysselsatta vid varven utan också till viss del på att yrkesarbetare anställs direkt av varven i stället för av fristående entreprenörer. Denna förändring har huvudsakligen redan ägt rum mellan 1970 och 1972.¹

Den ökning av förädlingsvärdeandelen som detta innebär motverkas dock av att några varv planerar att öka inköpen av tjänster och mer förädlade halvfabrikat utifrån. Ett exempel på detta är inköp av hela fartygssektioner från utlandet. Det är IUI:s bedömning att denna utveckling inte tillräckligt kommit till uttryck i varvens enkätsvar.

¹ Enligt preliminär statistik har varvsindustrin ökat sin sysselsättning med 10 % mellan 1970 och 1972.

Tabell B3: 20 Planerad produktion och sysselsättning i storvarven 1972–1977
Procentuell årlig förändring

| | 1972–1975 | 1972–1977 |
|-------------------------------|-----------|-----------|
| Saluvärde | 11,2 | 8,9 |
| Förädlingsvärde | 13,6 | 10,4 |
| Sysselsättning | 2,0 | 1,4 |
| Produktion mätt i ton dödvikt | 13,5 | 8,3 |

Anm: Uppgifterna avser varv med över 2 000 sysselsatta.

Jämfört med planerna räknar IUI därför med en något långsammare tillväxt av produktionsvolymen.

För de övriga större varven har inga förändringar gjorts i förhållande till planerna. Småvarven har antagits utvecklas på samma sätt som de större varven. De mindre varven, vari bl. a. ingår båtbyggerier, har sedan mitten av 1960-talet utvecklats betydligt snabbare än de stora varven. Genom den planerade kraftiga ökningen i expansionstakten för storvarven tror vi dock att utvecklingstakterna kommer att bli mer lika. Eftersom de mindre varven 1970 svarade för endast 15 % av sysselsättningen, blir totalbedömningen för varvsindustrin inte särskilt känslig för vilka antaganden som görs om deras utvecklingstakt.

Den sammanlagda effekten av de bedömningar som gjorts blir en nedjustering av varvens kapacitetstillväxt till 8,5 % per år mellan 1970 och 1975 och 8,0 % per år mellan 1972 och 1977. När det gäller sysselsättningen har enkätsvaren accepterats. Det innebär att vi räknar med en årlig ökning på 3,1 % 1970–1975 och 1,2 % 1972–1977.

Nedrevideringen av produktionsplanerna med oförändrade planer för sysselsättningsutvecklingen innebär också nedrevidering av produktivitetstillväxten. Jämfört med en planerad ökning 1970–1975 och 1972–1977 på 6,3 respektive 8,5 % per år ligger IUI:s produktivitetstillväxtingsantagande på 5,4 respektive 6,8 % per år. Jämfört med den tidigare trenden är detta dock fortfarande en mycket snabb produktivitetstillväxt.

3.5 Allmänna förutsättningar för industriell expansion i Sverige

I detta och avsnitt 3.6 skall vi diskutera vissa allmänna förutsättningar för industriell expansion i Sverige. Avsikten är i första hand att ta upp sådana områden, där de tidigare förutsättningarna i LU 70 förändrats, eller där nytt material framkommit som möjliggör en fördjupad tolkning av tidigare utvecklingstendenser. I två delavsnitt, 3.5.1 och 3.5.2 diskuteras industrins tillgång och efterfrågan på arbetskraft respektive kapital. I avsnitt 3.6 analyseras industrins avsättningsmöjligheter på hemmamarknaden och på exportmarknaden.

Ett första antagande gäller tillväxttakten i BNP. Den BNP-tillväxt man i långtidsutredningen anser möjlig att realisera baseras på en beräknad tillväxt i arbetskraftsutbudet. Därtill lägger man ett antagande om arbetsproduktivitetens ökning i olika sektorer.¹ Eftersom industrin svarar för ungefär 1/3 av BNP kommer det antagande man gör om produktivitetstillväxten inom industrin att starkt inverka på BNP:s tillväxttakt. Om produktivitetstillväxten inom industrin i sin tur är positivt beroende på hur snabbt efterfrågan på den svenska industrins produkter stiger – det finns en del argument för att så skall vara fallet – måste man ta hänsyn också till detta vid beräkningen av den möjliga BNP-tillväxten. I avsaknad av en formaliserad modell, i vilken denna typ av samband explicit redovisas, har detta hänsynstagande skett genom en mer löslig iterativ process.

Enligt avstämningen av LU 70 beräknas BNP mätt från användningssidan växa med 3,1 % om året 1970–1975, vilket förutsätter en tillväxt på 4,5 % per år under den återstående delen av femårsperioden. Detta innebär en nedrevidering i förhållande till den i LU 70 antagna tillväxttakten på 3,8 % per år. För perioden 1972–1977 har den beräknade tillväxten antagits stiga till 4,2 % per år.² Denna bedömning bygger bl. a. på antagandet att produktiviteten inom industrin skall stiga med nära 7,8 % per år och sysselsättningstimme.

Det andra viktiga antagandet gäller hur de tillgängliga BNP-resurserna kommer att användas för att tillfredsställa olika slag av efterfrågan. Särskilt betydelsefull för den industriella efterfrågan är den fördelning som kommer att göras mellan privat konsumtion – som är industrivaruintensiv – och offentlig konsumtion. I detta avseende har avstämningen av LU 70 antagit en mer likartad ökningstakt för dessa bägge användningsområden än LU 70. Kvoten mellan de årliga procentuella ökningsta-

¹ I LU 70 antogs att produktiviteten i hela ekonomin årligen skulle stiga med 4,9 % per timme 1970–1975 och att antalet arbetstimmar skulle sjunka med 0,8 % per år. Detta gav en ökning i BNP-kapaciteten – BNP mätt från produktionssidan – med 4,1 % per år. BNP mätt från användningssidan förväntades stiga med 3,8 % per år.

² I långtidsutredningens huvudbetänkande tillämpas ett annat förfaringsätt än i denna utredning. Man mäter där utvecklingen mellan 1972 och 1977 från den faktiska nivån 1972 till en nivå med i stort sett fullt kapacitetsutnyttjande. Enligt avstämningen av LU 70:s kalkyler skulle BNP vid fullt resursutnyttjande i ekonomin ha legat 3 % högre än den preliminärt beräknade BNP för 1972. Justeras BNP-kapaciteten 1972 upp med den angivna procentsatsen, dvs. samma förfarande som vi gjort för industrin, erhålls en ökning i BNP-kapaciteten mätt från användningssidan mellan 1972 och 1977 på 3,6 % per år. Det är i relation till denna senare tillväxttakt som vi senare diskuterar industrivaruefterfrågans utveckling inom ekonomin.

len är i avstämningen av LU 70:s huvudkalkyl för perioden 1970–1975 0,73 (3,3/4,5) och i LU 70 0,68 (2,6/3,8). För 1972–1977 antas utrymme finnas för en snabbare ökning av den privata konsumtionen, så att den för femårsperioden i sin helhet kommer att växa snabbare än den offentliga. Kvoten skulle enligt dessa antaganden bli 1,1 (4,4/4,0).

De här redovisade antagandena bestäms i hög grad av den ekonomiska politikens utformning. Arbetskraftsutbudet är t. ex. starkt beroende av den allmänna ekonomiska utvecklingen och påverkas också av skatte- och bidragspolitik, utbildningspolitik, regionala stödåtgärder m. m. Något givet arbetskraftsutbud existerar således inte utan det är snarare fråga om en elastisk utbudsfunktion. Utvecklingen under de senaste åren har visat att arbetskraftsutbudet kan ändras ganska snabbt på ett sätt som man inte tog med i beräkningen i LU 70. Exempelvis har förtidspensioneringen av äldre män ökat starkt, och invandringen har minskat. Samtidigt har antalet ungdomar inom den högre utbildningen blivit klart lägre än vad man prognostiserade. Dessa avvikelser har naturligtvis delvis samma gemensamma grundorsak, nämligen den svaga ekonomiska utvecklingen i landet 1970–1972. Detta illustrerar dock arbetskraftsutbudets beroende av takten i den ekonomiska utvecklingen. Det förhållandet att såväl arbetskraftsutbudet som produktivitetstillväxten i sig själva är beroende av expansionstakten i ekonomin gör den beräknade BNP-kapacitetens tillväxt till en ganska tånjbar storhet.

Fördelningen av BNP på konsumtion och kapitalbildning (= sparande) påverkar industrins expansionsbetingelser, dels via inverkan på industri-varuefterfrågan, dels genom att påverka det utrymme som industrin får för att realisera den antagna produktions- och produktivitetsökningen. I avstämningen av LU 70 har man antagit att bruttosparandets andel av BNP skall minska något och att de offentliga investeringarna skall växa med 2,9 % och bostadsbyggandet minska med 0,6 % per år mellan 1972 och 1977.

Långtidsutredningen söker ange ett konsistent utvecklingsalternativ, som bedöms möjligt att realisera och där expansionen av den offentliga sektorn bestäms utifrån antagandet om oförändrad ambitionsnivå och med hänsyn till redan beslutade ekonomisk-politiska åtgärder. Det finns naturligtvis inget som säger att den ekonomiska politiken kommer att vara sådan att de utvecklingslinjer som LU anger som möjliga att uppnå, verkligen kommer att realiseras. Långtidsutredningarna är ju inga politiska program. Därav följer att IUI:s bedömning av industrins utveckling till stor del är *betingad* av de antaganden som gjorts i LU och inte av någon bedömning av den mest sannolika ekonomiska politiken under prognosperioden. Det skulle ställa sig betydligt svårare att i prognosen bygga in antaganden om hur den ekonomiska politiken kommer att förändras som följd av den ekonomiska utvecklingen. Det vore att göra den ekonomiska politiken till en variabel som bestäms inom den ekonomiska modellen och inte något utifrån givet.

3.5.1 Tillgången på arbetskraft för industrin

Sysselsättningsutvecklingen i hela ekonomin

Antalet sysselsatta i hela ekonomin beräknas öka med 2,8 % mellan 1972 och 1977. Motsvarande ökning mellan åren 1970 och 1975 uppgår till 2,2 %. Dessa tal bygger på en prognos utförd av SCB över arbetskraftsresurserna och presenteras i sammandrag i tabell 21. Bakom prognosen ligger antaganden i avstämningen av LU 70 om nettoimmigration på 15 000 personer om året fr. o. m. 1973 t. o. m. 1977, varav 11 500 personer i åldrarna 16–74 år. Det framgår av tabellen att arbetslösheten ökade med 48 200 personer mellan 1970 och 1972 och att man förutsätter en lägre nivå på arbetslösheten för åren från 1973 och framåt som följd av ett antagande om att ekonomin skall återgå till ett normalt kapacitetutnyttjande. Hela uppgången i sysselsättningsökningen mellan de båda perioderna 1970–1975 och 1972–1977 beror på det höga antalet arbetslösa 1972. Fram till 1975 beräknas arbetslösheten minska med ca 36 000 personer (48 200–12 200). Mellan 1975 och 1977 antas andelen arbetslösa vara oförändrad. Det framgår också av tabellen att sysselsättningsökningen till stor del förklaras av ett ökat deltagande i arbetskraften (AK) från kvinnornas sida.

Immigrationen och industrisysselsättningen

För perioden 1971–1975 antogs i LU 70 en nettoimmigration på 20 000 personer per år. Enligt den nu nedreviderade kalkylen kommer denna ökning att stanna vid ca 7 200 personer i genomsnitt per år för åren 1971–1975.¹ 1972 upplevde landet för första gången på över 40 år en nettoemigration.

Invandring till Sverige ter sig inte heller så lockande för personer inom den fria nordiska arbetsmarknaden, när möjligheterna till sysselsättning minskat. Dessutom har myndigheterna blivit betydligt mer restriktiva då det gäller att meddela arbetstillstånd för icke nordiska medborgare. Företagens intresse att rekrytera utländsk arbetskraft kan också i någon mån ha dämpats av införandet av lagen om undervisning i svenska på betald arbetstid.

Den minskade immigrationen kan för vissa branscher komma att medföra rekryteringsproblem. Av invandrarna har ca 60 % fått arbete inom tillverkningsarbete, vilket i stort sett innebär sysselsättning inom industrin. Det är av intresse att observera att antalet utländska medborgare inom tillverkningsindustrin ökade med 20 000 under upp-svingsfasen 1962–1965. Samtidigt ökade antalet sysselsatta i industrin med 24 000.² Det betyder att utlänningarna svarade för ca 80 % av den ökade sysselsättningen inom industrin. Mellan 1967 och 1970 ökade antalet utlänningar med 30 000 och antalet industrisysselsatta med

¹ 1971 uppgick nettoimmigrationen till 3 000, 1972 till minus 12 000. För 1973–1975 antas den uppgå till 15 000 personer per år. Det gör sammanlagt 36 000 eller 7 200 personer per år i genomsnitt för 1971–1975.

² Beräknad utifrån industristatistikens definition av industrisysselsatta, dvs. sysselsatta i arbetsställen med mindre än fem anställda ingår ej.

Tabell B3: 21 Förändring i antal sysselsatta i hela ekonomin 1970–1977

| | 1970–1972 | 1970–1975 | 1972–1977 |
|--|-----------|-----------|-----------|
| Naturlig befolkningsökning, 16–74 år | 26 200 | 52 700 | 26 700 |
| Nettoimmigration, 16–74 år | 16 400 | 41 700 | 53 000 |
| Summa befolkningsförändring, 16–74 år | 42 600 | 94 400 | 79 700 |
| Därav antal personer i AK (vid samma relativa AK-tal som i periodens första år) ^a | 28 000 | 62 600 | 53 300 |
| Tillskott genom ökning i relativa AK-talet ^b | 28 600 | 34 300 | 20 700 |
| Summa ökning av antalet personer i AK | 56 600 | 96 900 | 74 000 |
| Avgår: Förändring i antalet arbetslösa ^c | 48 200 | 12 200 | –35 700 |
| Förändring i antalet sysselsatta | 8 400 | 84 700 | 109 700 |
| därav män | –40 300 | –39 400 | – 5 000 |
| kvinnor | 48 700 | 124 100 | 114 700 |
| Ökning i sysselsättningen under hela perioden, i procent | 0,2 | 2,2 | 2,8 |

^a Relativa AK-talet anger antalet personer som står till arbetsmarknadens förfogande antingen som sysselsatta eller som arbetslösa i procent av samtliga personer i åldrarna 16–74 år.

^b Effekten är beräknad för arbetskraften som helhet och ej genom summering av effekterna inom olika åldersgrupper.

^c Definitionen av arbetslöshet är den som används i SCB:s arbetskraftsundersökningar.

Anm: Genom att förändringarna anges från medelfolkmängden under ett år kommer t.ex. förändringarna i nettoimmigration mellan 1970 och 1972 att omfatta halva nettoimmigrationen 1970 och hela 1971 samt halva nettoimmigrationen 1972.

Källa: Arbetskraftsresursernas utveckling 1965–1972 och 1972–1980, analys och prognos. Utkommer under 1973 i serien *Information i prognosfrågor* (SCB).

ungefär lika mycket. I stort sett hela ökningen tillgodosågs således genom utländsk arbetskraft. Den svaga sysselsättningsökning som framkommer i industrins planer kan delvis sammanhålla med att företagen bedömer sina möjligheter att rekrytera arbetskraft vara begränsade.

Av tabell 23 framgår att 12 % av de sysselsatta inom tillverkningsarbete m. m. var utlänningar. Motsvarande tal för den övriga ekonomin är 3 %. Vissa branscher har en mycket hög utlänningsandel. Inom järnbruks-, metallverks-, smides- och gjuteriarbete uppgick den till 37 %, i kemiskt processarbete, massa- och pappersarbete till 27 % och inom textil- och sömnadsarbete till 20 %.

Svårigheterna att rekrytera yrkesarbetare

I de konjunkturbarometrar som konjunkturinstitutet regelbundet genomför har det visat sig att det under lång tid har rått brist på yrkesarbetare. Detta har även gällt under den senaste lågkonjunkturen, trots att det generellt sett varit god tillgång på arbetskraft. Enligt uttalanden från

Tabell B3: 22 Antal sysselsatta utlänningar i tillverknings- och gruvarbete 1962–1972

| År | Antal sysselsatta utlänningar inom tillverknings- och gruvarbete | Deras andel av samtliga sysselsatta inom tillverknings- och gruvarbete % |
|------|--|--|
| 1962 | 61 200 | 5,5 |
| 1965 | 81 600 | 6,5 |
| 1967 | 98 900 | 8,3 |
| 1970 | 127 900 | 11,6 |
| 1972 | 134 000 | 12,2 |

Källor: Arbetskraftsundersökningarna, årsmedeltal, invandrarverkets statistik över arbetsanmälda utlänningar i april respektive år.

Tabell B3: 23 Antal sysselsatta utlänningar inom vissa yrken och total sysselsättning i motsvarande yrken 1972

| | 1 | 2 | 3 |
|---|---------------------------------|--------------------------|---------------------|
| | Antal arbetsanmälda utlänningar | Totalt antal sysselsatta | Andel utlänningar % |
| Tillverknings- och gruvarbete | 134 000 | 1 100 000 | 12,2 |
| Därav: | | | |
| Textil- och sömnadsarbete | 12 700 | 62 100 | 20,5 |
| Sko- och läderarbete | 600 | 6 500 | 9,2 |
| Järnbruks-, metallverks-, smides- och gjuteriarbete | 11 700 | 31 400 | 37,3 |
| Finmekaniskt arbete | 800 | 34 800 | 2,3 |
| Elektroarbete | 5 800 | 90 500 | 6,4 |
| Livsmedelsarbete | 6 400 | 37 700 | 17,0 |
| Kemiskt processarbete, massa- och pappersarbete | 7 200 | 26 500 | 27,2 |
| Gruv- och stenbrytningsarbete | 1 300 | 11 200 | 11,6 |

Anm: Antalet sysselsatta inom tillverknings- och gruvarbete m. m. uppgår till ca 12 % fler än antalet sysselsatta inom industrin.

Källor: Kol. 1: Invandrarverkets statistik över antalet arbetsanmälda utlänningar i april respektive år. Kol. 2: Arbetskraftsundersökningen, årsmedeltal 1972.

företagen upplevs också i många fall bristen på yrkesarbetare som en flaskhals för deras expansion.

Det saknas i Sverige tillförlitlig statistik över antalet yrkesarbetare. Enligt beräkningar av den statliga manufakturutredningen avseende verkstadsindustrin, som baseras på lönestatistiskt material, utgör andelen yrkesarbetare av totala antalet arbetare 34 %. Speciellt kan bristen på yrkesarbetare vålla problem för varvens del, där andelen yrkesarbetare är särskilt hög.

Bristen på yrkesarbetare kan ha varit beroende av den starka utbildningsexpansionen. Dels har antalet ungdomar på utbildningsväsendets teoretiska linjer ökat vilket minskat andelen kvalificerade ungdomar, som sökt sig till yrkesutbildningen, dels har den ökade examinationen av högre utbildade inte givit industrin något nämnvärt tillskott av yrkesutbildad arbetskraft. Enligt en pågående studie inom IUI¹ har Sverige hävdats sig

¹ Ohlsson, L., *Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden.*

särskilt väl i exporten från de delbranscher av verkstadsindustrin där andelen yrkesarbetare varit hög. Svårigheter att rekrytera yrkesarbetare kan därför långsiktigt försvaga svensk industris konkurrenskraft. Det tar dock lång tid innan antalet yrkesarbetare i arbetskraften mer påtagligt förändras. Genom den omsvängning som nu är på väg inom utbildningen kan också bristen på yrkesarbetare så småningom komma att minska.

Sysselsättningen av kvinnor inom industrin

Andelen kvinnor bland de anställda är lägre inom industrin än inom ekonomin i dess helhet. Kvinnoandelen bland de sysselsatta uppgick i hela ekonomin till nära 40 % år 1970, medan motsvarande andel inom industrin endast var ca 22 %. Andelen kvinnor i industrin har också stigit mycket långsamt. 1965 uppgick den till 21 %. Ett studium av andelen kvinnor inom några branscher visar dock att den långsamma ökningen för hela industrin förklaras av att några av de branscher som har hög andel kvinnor, i första hand textil- och beklädnadsindustrin med 59 % kvinnor bland de sysselsatta, samtidigt har haft en nedgång i sin totala sysselsättning.

Flera andra branscher med en tidigare låg andel kvinnor i sin sysselsättning har ökat denna betydligt snabbare än genomsnittet för industrin. Den framtida utvecklingen av andelen kvinnor inom industrin blir därför också beroende av de olika branschernas sysselsättningsexpansion. Verkstadsindustrin har under 1960-talet rekryterat kvinnor i ökad utsträckning. Inom maskinindustrin har andelen ökat från 9 till 14 % mellan 1960 och 1970, inom elektroindustrin från 25 till 30 % och inom transportmedelsindustrin från 6 till 13 %. Kvinnoandelen för hela industrin har under vardera av de två femårsperioderna på 1960-talet ökat med en procentenhet. En rimlig prognos bör vara att denna ökning fortsätter i minst samma takt även under nästa femårsperiod.

Utvecklingen av antalet arbetstimmar per sysselsatt inom industrin

Det genomsnittliga antalet arbetstimmar per år för anställda inom industrin har successivt sjunkit. Årsarbetstiden 1972¹ har preliminärt beräknats till 1 713 timmar (tabell 24). Minskningen uppgick till 3,8 % mellan 1960 och 1965 samt 5,8 % mellan 1965 och 1970.

Antalet arbetstimmar per person och år inom industrin låg 1970 högre än för ekonomin i dess helhet, nämligen på 1 797 timmar mot 1 636 timmar för hela ekonomin.¹ Detta förklaras huvudsakligen av att deltidsarbetet har mindre omfattning inom industrin än inom övriga sektorer. Frånvaron visar sig däremot ligga något högre inom industrin än för ekonomin i dess helhet. Med den definition av frånvaron som används, nämligen personer som varit frånvarande under hela mätveckan exklusive frånvaro på grund av semester, uppgick frånvaron inom industrin till 7,0 % 1970 mot 6,7 % för hela ekonomin (tabell 24).

¹ Källa: Arbetskraftsresursernas utveckling 1965–1972 och 1972–1980, analys och prognos. Utkommer under 1973 i serien *Information i prognosfrågor* (SCB).

Tabell B3: 24 Frånvaro och antal arbetstimmar per sysselsatt inom industrin 1965–1977

| År | 1 | | 3 | 5 | |
|---------------------|---|---------|--|---|----------------|
| | Frånvarande (exkl. semester) i % av sysselsatta | | Frånvarande arbetare inom industrin ^a i % av sysselsatta arbetare | Arbetstimmar per anställd inom industrin ^b | |
| | industrin | hela AK | | antal timmar | index 1970=100 |
| 1965 | 6,1 | 5,3 | 9,3 | 1 901 | 105,8 |
| 1966 | 6,3 | 6,3 | 8,7 | 1 884 | 104,8 |
| 1967 | 6,8 | 6,4 | 9,6 | 1 866 | 103,8 |
| 1968 | 7,4 | 7,0 | 10,0 | 1 840 | 102,4 |
| 1969 | 7,4 | 7,1 | 10,8 | 1 805 | 100,4 |
| 1970 | 7,0 | 6,7 | 10,9 | 1 797 | 100 |
| 1971 | 6,8 | 6,7 | 11,0 | 1 769 | 98,4 |
| 1972 (prel) | 7,0 | 6,7 | 11,5 | 1 713 | 95,3 |
| <i>IUI:s kalkyl</i> | | | | | |
| 1975 | 7,5 | | | 1 680 | 93,5 |
| 1977 | 7,5 | | | 1 669 | 92,9 |

^a Frånvaron inkluderar, till skillnad från den första kolumnen, även korttidsfrånvaro och semester.

^b Prognoserna för 1975 och 1977 är beräknade utifrån medelarbetstiden för män respektive kvinnor från SCB:s arbetskraftsprognos, vägd med männens resp. kvinnornas andel av sysselsättningen i industrin. Därefter har årsarbetstiden korrigerats med ovanstående frånvaroantagande. Den därvid framkomna utvecklingen har applicerats på 1970 års faktiska nivå.

Källor: Kol. 1 och 2: Arbetskraftsundersökningen, årsmedeltal respektive år; kol. 3: *Statistiska Meddelanden*, serie Am; kol. 4: *SOS Industri* för arbetstimmar samt specialbearbetning av nationalräkenskapsstatistik för tjänstemannatimmar.

Avstämningen av LU 70 har räknat med att det genomsnittliga antalet arbetstimmar per anställd kommer att sjunka i långsammare takt mellan 1972 och 1977 än under perioden 1970–1975. Det beror på att större delen av arbetstidsförkortningen från 42,5 till 40 timmars arbetsvecka togs ut under 1971 och 1972. För perioden 1972–1977 räknar man med att arbetstidsförkortningen skall ge endast en liten ytterligare minskning av årsarbetstiden. Mellan 1970 och 1975 har IUI antagit att den relativa minskningen i årsarbetstiden blir något större än mellan 1965 och 1970. Skälet till detta är att årsarbetstiden främst kommer att minska som följd av ökat deltidsarbete och att vi antagit att frånvaron exklusive semester kommer att öka något. Detta antagande överstiger antagandet i avstämningen av LU 70 och motiveras med att vi bedömt den nedgång som registreras i frånvaron 1970 och 1971 vara betingad av konjunkturavmattningen och inte som en trendförändring.

Industrisysselsättningens utveckling

Medan den totala sysselsättningen i landet under lågkonjunkturåren 1971 och 1972 ökade något, 0,2 % mellan 1970 och 1972, föll industrisysselsättningen med 3,5 %. Enligt företagens planer skall industrisysselsättningen öka med 3,7 % mellan 1972 och 1977, vilket skulle innebära en sysselsättning 1977 av ungefär samma omfattning som 1970.

Enligt IUI:s bedömning, som redovisas i sammanfattningsavsnittet, kommer sysselsättningsökningen mellan 1972 och 1977 att uppgå till

Tabell B3:25 Planer och utfall i företagens investeringsbedömningar. Genomsnittliga årliga investeringar i fasta priser under planperioden i förhållande till investeringsnivån under utgångsåret
Index utgångsåret=100

| Enkät-tidpunkt | Utgångs-år | Planperiod | Planer | Utfall | Planer-utfall |
|----------------|------------|------------|-----------------|------------------|---------------|
| 1960 | 1959 | 1961–1965 | 106 | 129 | 0,82 |
| 1964 | 1963 | 1965–1970 | 92 ^a | 106 | 0,87 |
| 1969 | 1969 | 1970–1975 | 98 | 107 ^b | 0,92 |
| 1969 | 1969 | 1970–1973 | 106 | 110 ^c | 0,96 |
| 1972 | 1972 | 1973–1977 | 93 | 111 ^d | 0,84 |

^a Planerna angavs hösten 1964 för perioderna 1964–1965 och 1966–1970. Vi har antagit att företagens preliminära skattning av investeringarna 1964 var riktig. Detta antagande tillåter då en beräkning av de planerade investeringarna för 1965.

^b Utfallet är beräknat som faktisk utveckling 1970–1972 kopplad med de större företagens planer enligt industrienkäten 1972 för 1973–1975.

^c Faktiska värden för 1970–1972 kopplade med Preliminära Nationalbudgetens bedömning för 1973. Hela industrin.

^d IUI: s bedömning 1973.

1,3 %, räknat från 1972 års faktiska nivå. Sammanlagt skulle då antalet sysselsatta mellan 1970 och 1977 komma att minska med 2,2 % (3,5–1,3), vilket motsvarar ca 20 000 personer. I dessa siffror ingår inte förändringar i antalet sysselsatta inom företag med mindre än fem anställda.

För hela ekonomin förutsätts antalet sysselsatta stiga med 2,8 % 1972–1977 (tabell 21). Det betyder att industrins andel av totala antalet sysselsatta i landet fortsätter att sjunka. Man kan därför inte räkna med att industrin kommer att absorbera mer än en mindre del av ökningen i arbetskraftsutbudet.¹

3.5.2 Industrins investeringar

Plan-utfallsanalys

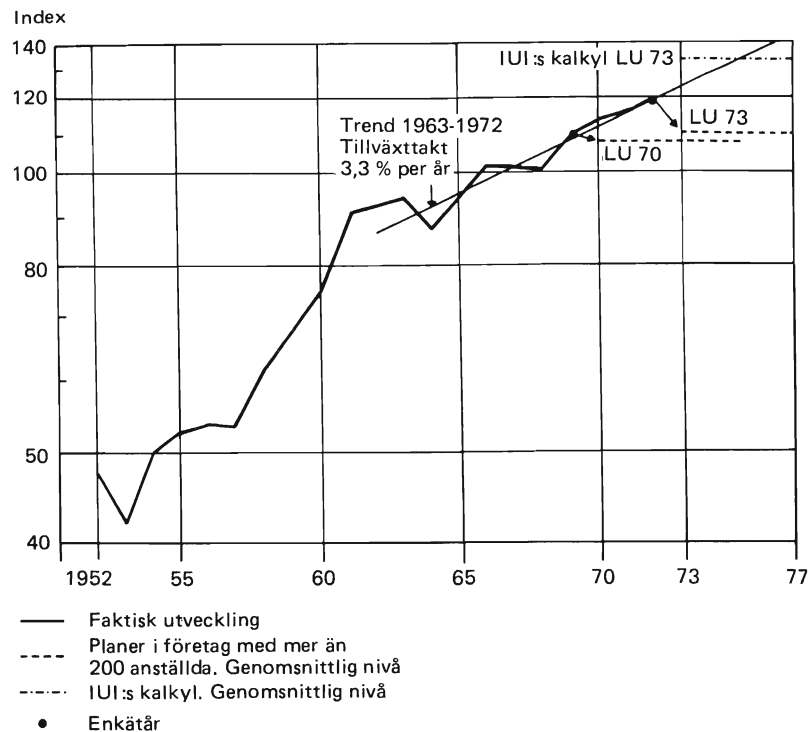
I avsnitt 3.2 redogjordes för industrins investeringsplaner. I diagram 20 visas investeringsutvecklingen inom industrin sedan början av 1950-talet samt investeringsplanerna enligt 1969 och 1972 års industrienkäter. Investeringarna har i genomsnitt vuxit med 3,3 % per år under perioden 1963–1972 (mätt efter en regressionsanpassad tidstrend).

Företagen tenderar att underskatta sina investeringar i planenkäterna. I synnerhet gäller detta de sista åren i planperioden. Plan-utfallsskillnaderna redovisas i tabell 25. Särskilt intressant är att notera hur liten underskattningen ser ut att bli för perioden 1970–1973, vilket tyder på att de större företagen kan göra ganska rimliga bedömningar av sina investeringar under den närmaste fyraårsperioden.

Enkätresultatet i LU 70 för 1970–1975 kan jämföras med det faktiska utfallet 1970–1972 för de större företagen plus den nya planenkätens

¹ Enligt folk- och bostadsräkningarna sysselsatte industrin 1965 30,9 % av samtliga förvärvsarbetande. Detta tal hade 1970 sjunkit till 29,7 %.

Diagram B3:20 Utveckling av investeringsvolymen inom industrin 1952–1977.
Index 1968 = 100
 Logaritmisk skala



uppgifter under 1973–1975. En sådan jämförelse visar, som framgår av tabellen, en underskattning med ca 8 %.

De redovisade investeringsplanerna i den senaste enkäten visar en relativt svagare investeringsvilja än i LU 70 (diagram 20). Även om man gör en uppjustering med hänsyn till tidigare plan-utfallsskillnader erhålls en måttlig investeringsökning för perioden 1972–1977.

I LU 70 beräknades att det skulle behövas en genomsnittlig årlig investeringsökning 1970–1975 på 6,5 % (motsvarar en genomsnittsnivå för 1971–1975 på 121; 1970=100), för att realisera den angivna produktions- och produktivitetsökningen. Enligt den bedömning som gjorts här kommer den genomsnittliga investeringsnivån att stanna vid endast 108¹, vilket innebär en årlig ökning på 2,6 %. Denna starka nedrevidering motsvaras, som senare visas, av en nedrevidering även av produktions- och produktivitetsökningen.

För hela perioden 1973–1977 har vi bedömt att de genomsnittliga årliga investeringarna skall ligga på ca 11 % över 1972 års nivå. Det skulle betyda en underskattning i planerna på 16 % (tabell 25). Det är mer än

¹ Skulle denna bedömning vara riktig skulle plan-utfallskvoten för investeringsplanerna i LU 70 bli 0,88 i stället för de 0,92, som anges i tabell 25. Enligt planerna skulle den genomsnittliga investeringsnivån 1973–1975 ligga på 1972 års nivå. Vid bedömningen av investeringsutvecklingen har antagits att nivån 1973–1975 kommer att ligga 6 % över 1972 års nivå.

vad tidigare plan-utfallsskillnader kan motivera, särskilt om man beaktar att planperioden denna gång är ett år kortare. Tas också hänsyn till att miljövårdsinvesteringarna enbart vid befintliga anläggningar 1972 uppgick till en rekordhög nivå, 515 milj. kr¹, vilket motsvarar ca 6 % av 1972 års totala investeringar, framstår uppjusteringen som förhållandevis kraftig.

Den kraftiga koncentrationen av miljövårdsinvesteringar till 1972 sammanhänger naturligtvis med de höga bidrag till miljövårdsinvesteringar som staten gav detta år. Dessa investeringar väntas ligga kvar på en hög nivå 1973 (ca 470 milj. kr) för att därefter sjunka starkt.

Som framgår av diagrammet betyder de antaganden som gjorts att man kommer att ligga kvar på trenden för investeringarnas tillväxt under 1960-talet. Investeringarna skulle således stiga med i genomsnitt 3,6 % per år under perioden 1972–1977. Det är framför allt de av företagen planerade investeringarna för de sista två åren i planperioden som justerats upp kraftigt. Motiveringen för dessa justeringar är – förutom ett hänsynstagande till de traditionella underskattningarna i företagens planer – att en ännu lägre investeringsnivå än den som här antagits inte vore förenlig med den produktionskapacitetsutveckling som vi på grunder som redovisats i detta och senare avsnitt anser rimlig.

Investeringsutrymmet

I detta avsnitt skall vi först diskutera i vad mån tillgången på kapital kommer att vara en begränsande faktor för industrins investeringar. Därefter tar vi upp frågan om hur stora investeringar som behövs för att realisera den produktionsökning vi bedömt som sannolik. Investeringsbehovet bestäms i hög grad av produktivitetens utvecklingen, som därför också diskuteras i detta sammanhang.

Industrins investeringar inklusive lagerinvesteringar utgjorde i genomsnitt ca 23 % av de totala bruttoinvesteringarna i Sverige under perioden 1968–1972. Under första hälften av 1960-talet låg denna andel ett par procentenheter högre. Nedgången har skett inom ramen för en oförändrad bruttoinvesteringsandel av BNP.

Industrins kapital har en genomsnittligt kortare livslängd än övrigt kapital i samhället – i synnerhet bostadskapitalet – varför avskrivningsprocenten blir betydligt högre. Industrins andel av ökningen i hela landets kapitalvolym exklusive lager uppgår enligt nationalräkenskaperna till ca 15 % (20 % inkl. lager).

Industrin tar en förhållandevis liten andel av kreditmarknaden i anspråk för sina investeringar. Under perioden 1967–1971 utgjorde industrins nettoupplåning endast 10,5 % av det totala kreditutbudet.² Inkluderas även aktiefinansieringen blir andelen 12,1 %. Denna andel var lika stor första hälften av 1960-talet, dock med den skillnaden att

¹ Dessa siffror grundar sig på beräkningar som gjorts vid institutet av Johan Facht.

² Kreditmarknaden 1971 hade en omslutning på 21,2 miljarder kr. Se Riksbankens årsbok 1971, tabell 86. Industrins upplåning på kreditmarknaden har beräknats inom IUI.

aktiefinansieringen då spelade större roll. Den helt dominerande delen av industrins bruttoinvesteringar finansieras internt genom avskrivningsmedel och nedplöjda vinster. Industrins relativt begränsade andel av den totala kapitalbildningen och av kapitalmarknaden gör att dess investeringsutrymme är mycket elastiskt, sett från resurssidan. Det behövs endast mindre neddragningar av tillväxttakten i de övriga sektorernas – bostadbyggandet, kommunerna, staten – investeringsbehov för att ge utrymme för betydande investeringsökningar inom industrin. Några begränsningar av industrins investeringsökning inom rimliga gränser, som härrör från tillgången på externt kapital, skulle därför inte behöva föreligga.

Investeringsökningen bestäms därför främst av faktorer på efterfrågesidan, dvs. av företagens investeringsvilja. Denna bestäms i första hand av vinstutvecklingen, vilken dels ger de nödvändiga självfinansieringsmöjligheterna, dels ger kapitalägarna den avkastning som på lång sikt krävs för att de skall vara villiga att investera. De inom företagen sparade medlen svarar för en mycket stor del av investeringarnas finansiering.

Kapital- och produktivitetstillväxt

Industrins investeringsbehov vid en viss antagen produktionsökning kan, som gjordes i industribilagan i LU 70, bestämmas med hjälp av produktionsfunktionsberäkningar. På grundval av sådana kan man i princip bestämma vilken ökning i kapital och arbetskraft som krävs för att åstadkomma en viss antagen produktionsökning. Sådana beräkningar måste omges med stora osäkerhetsmarginaler. Ökningen i arbetskrafts- och kapitalinsatsen kan endast förklara en del av produktionsökningen. Återstoden förklaras av totalproduktivitetens tillväxt, ibland även kallad teknikfaktor. Arbetsproduktiviteten, som redovisades i avsnitt 3.3 i samband med diskussionen av enkätresultatet, inkluderar effekten av såväl ökad totalproduktivitet som ökad kapitalinsats per sysselsatt.

I tabell 26 anges den årliga tillväxten av produktionen, kapitalstocken, arbetskraftsinsatsen i timmar och totalproduktiviteten. Beräkningarna följer i stort sett samma principer som i industribilagan till LU 70.¹ I tabellen har också angivits IUI:s reviderade bedömning av dessa variablers utveckling under perioden 1970–1975 och den nya bedömningen för perioden 1972–1977. Vid bedömningen av kapitalstockens tillväxt har vi därvid utgått från det ovan redovisade antagandet om investeringarnas utveckling samt en bedömning av utranterings takten.

Utranteringstakten har tenderat att öka under hela efterkrigstiden och uppgick till 3,4 % av kapitalstocken per år under perioden 1965–1970, vilket motsvarade nästan hälften av bruttoinvesteringarna i fasta reallgångar under perioden. Vi har antagit att utranteringstakten av kapital skall sjunka något under 1970-talet. Ett skäl till detta antagande är att man redan haft en betydande utslagning av kapital. Vidare skulle vid den förbättring av industrins vinstnivå, som våra kalkyler förutsätter, för-

¹ Lundberg, L., appendix C i Nabsseth, L. m. fl. *Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1970. Siffrorna för 1969 och 1970 är nu definitiva, vilket ändrat resultatet något för perioden 1965–1970.

Tabell B3: 26 Produktionens, produktionsfaktorinsatsernas och totalproduktivitetens ökning i svensk industri 1955–1970 och enligt IUI: s kalkyl 1970–1977
Procentuell årlig förändring

| Period | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 |
|----------------------|----------------------|------------------------|--------------------------|---|------------------------------|------------------------------|-------------------------------|
| | Pro- duk- tion | Kapi- tal- stock | Arbets- kraft tim. | Kapitalin- tensitet kol. 2– kol. 3 | Total- produk- tivitet | Lager- stock ^a | Rep. och under- håll |
| 1955–1960 | 5,2 | 4,8 | 0,2 | 4,6 | 3,1 | 3,8 | 3,2 |
| 1960–1965 | 7,4 | 5,5 | 0,6 | 4,9 | 4,8 | 4,3 | 3,1 |
| 1965–1970 | 4,9 | 4,2 | -1,5 | 5,7 | 4,1 | 4,9 | 1,4 |
| <i>IUI: s kalkyl</i> | | | | | | | |
| 1970–1975 | 4,4 | 4,0 | -1,8 | 5,8 | 3,9 | | |
| 1972–1977 | 4,7 | 4,1 | -0,6 | 4,7 | 3,4 | | |

^a Ökningstakten beräknad från femårigt glidande medeltal. Nivån 1970 är medelvärdet för 1968–1972 etc.

Anm. Beräkningarna för 1955–1970 följer i stort sett de principer som redovisas i appendix C av L. Lundberg i Nabsseth, m. fl. a. a. Beräkningarna av kapitalstocken för 1955–1970 är också hämtade därifrån. Serierna över produktion och arbetskraftsinsats har beräknats på grundval av data från industristatistiken och nationalräkenskaperna.

På grund av något annorlunda metod överensstämmer de angivna tillväxttakterna inte helt med dem som anges i nämnda appendix C.

Vid beräkningen av totalproduktiviteten (kol. 5) har inkomstandelarna använts som mått på produktionsfaktorernas bidrag till produktionen: 0,6 för arbetskraft och 0,4 för kapital. Arbetsproduktiviteten är approximativt lika med kol. 1–kol. 3. Minskas denna summa med 0,4 x kapitalintensiteten i kol. 4 erhålls totalproduktiviteten.

Kapitalstocken inkluderar endast fast realkapital. Beräkningen av lagerstockens ökning och utvecklingen av reparationer och underhåll har skett för denna utredning. Underlaget är hämtat från nationalräkenskaperna (SCB).

utsättningarna att upprätthålla produktionen med gammalt kapital komma att förbättras. Vid en högre vinstnivå erhålls ju ett överskott även på det sämsta kapitalet. Den fortsatta avvecklingen av handelshinder kan dock väntas hålla utslagningen av produktionskapitalet inom de sektorer och företag som inte klarar den skärpta importkonkurrensen kvar på en hög nivå.

Av tabellen kan man utläsa den acceleration i kapitalstockens ökning som skedde i början av 1960-talet som ett resultat av den stora höjningen i investeringsnivån vid slutet av 1950-talet (diagram 20). Kapitalstocken har därefter fortsatt att växa i en snabbare takt än investeringarna som följd av den höga investeringsnivån vid ingången till 1960-talet.

Kombinationen av en måttlig tillväxt för bruttoinvesteringarna och en relativt snabb utrangeringstakt måste dock så småningom leda till en sänkning av kapitalstockstillväxten ner mot nivån för den trendmässiga tillväxttakten i bruttoinvesteringarna. En höjning av kapitalstockens tillväxttakt skulle kräva en betydande ökning i investeringarna. Analysen visar hur industripotentialens utveckling förändras endast långsamt som följd av den långa tid det tar att ändra kapitalstockens tillväxttakt i väsentlig utsträckning.

Av tabell 26 framgår också att industrins lagerkapital vuxit långsammare än det fasta realkapitalet under de första två femårsperioderna, men snabbare under sista hälften av 1960-talet. Lagerkapitalet uppgår till ca

30 % av hela realkapitalet (drygt 40 % av det fasta). Under perioden 1955–1965 sänktes lagerkapitalinsatsen per producerad enhet (kol. 6–kol. 1) med i genomsnitt 2 à 3 % per år.

Vid beräkningen av totalproduktivitetsens ökning har hänsyn inte tagits till lagerkapitalets utveckling. Om man gör det och alltså beaktar hela ökningen i den reala kapitalinsatsen – lager plus byggnader och maskiner – blir ökningen i totalproduktiviteten något högre för de tidigare perioderna, och något lägre för perioden 1965–1970. Någon entydig förklaring till att lagerkapitalvolymen vuxit förhållandevis snabbt 1965–1970 är svår att ge. Effekten av den stora lagerökningen 1970 är antagligen inte helt neutraliserad av ett glidande femårsmedeltal, som tar hänsyn även till lagerminskningen 1972. Denna var inte så stor som man borde ha väntat sig med tanke på produktionsutvecklingen. De snabbt stigande världsmarknadspriserna på varor i internationell handel kan bl. a. ha stimulerat företagen att hålla en genomsnittligt högre lagernivå under senare år.

Av tabell 26 framgår också att reparations- och underhållsarbeten, mätta i fasta priser, vilka uppgår till nära hälften av de årliga investeringarna, ökade klart långsammare än tidigare under perioden 1965–1970. Detta kan kanske till en del förklaras av den ökade utrangeringen av gammalt kapital med höga underhållskostnader. En annan orsak kan vara att företagen eftersatte reparations- och underhållsarbetena under detta skede med starkt kostnadstryck. Har så varit fallet överdrivs takten i totalproduktivitetsens tillväxt under denna period.¹

FoU-kapitalet

Utvecklingen av den totala produktiviteten påverkas även av det immateriella kapitalets tillväxt. Det immateriella kapitalet byggs upp av alla typer av utgifter som genererar en inkomst under en följd av år efter det att utgifterna gjorts. Hit hör forsknings- och utvecklingsarbete, utbildning av personal, uppbyggande av administrativa rutiner m. m. Det är, som lätt inses, svårt att få ett mått på förändringen av det immateriella kapitalet. Ett sätt är att ackumulera investeringarna i forsknings- och utvecklingsarbete över en lång följd av år med antagande om en viss livslängd på FoU-kapitalet. I Sverige har SCB insamlat uppgifter om FoU-kostnaderna i industrin vartannat år sedan 1963. Från dessa uppgifter kan man beräkna en indexserie som ger en viss uppfattning om utvecklingen av FoU-investeringarna i fasta priser. Ett sådant index visar en ganska måttlig ökningstakt – 3 à 4 % per år i genomsnitt mellan 1963 och 1971. Det är ungefär samma ökningstal som investeringarna i realkapital.

Naturligtvis behöver inte FoU-kapitalet ha ökat i samma takt som

¹ Egentligen är det riktigare att i produktionsfunktionen ha kapitaltjänsterna i stället för kapitalstocken som mått på kapitalinsatsen. En förkortning av kapitalets livslängd genom minskat underhåll, vilket ur företagens synvinkel naturligtvis kan vara fullt rationellt, betyder en snabbare förbrukning av kapitaltjänster. Hade man därför använt ett mått på insatsen av kapitaltjänster i industrin hade totalproduktivitetsens tillväxt således blivit något lägre under andra hälften av 1960-talet.

investeringarna. Det kan ha vuxit långsammare som följd av att den ekonomiska livslängden på nya produkter och processer kan ha förkortats under 1960-talet. En sådan förkortad livslängd – med åtföljande snabbare avskrivningstakt – är också vad man bör förvänta sig med tanke på den starkt ökade satsningen på FoU i världen. Detta torde leda till en minskad avkastning på FoU-investeringarna genom ökade kostnader för att få fram nya produkter på hög innovationsnivå och genom kortare livslängd på nya produkter. Är detta riktigt behövs en kraftig ökning av FoU-investeringarna redan för att vidmakthålla och öka de svenska företagens FoU-kapital. Även om materialet är osäkert vågar man dra den slutsatsen att det inte finns något som tyder på att FoU-investeringarna accelererat så starkt att de skulle kompensera den svaga investeringsutvecklingen.

Produktivitetens utvecklingen under 1970-talet

Totalproduktivitetens tillväxt ”förklarar” större delen av produktionens ökning. Det antagande som görs om totalproduktivitetens utveckling blir därför avgörande för vilken arbetskrafts- och kapitalinsats som kan bedömas nödvändig för att realisera en viss antagen produktionsökning.

Av tabell 26 ser man utvecklingen av totalproduktiviteten sedan 1955. Den steg starkt under 1960-talets första hälft parallellt med en kraftig ökning i kapitalvolymtillväxten. Under andra hälften av 1960-talet låg den kvar på en hög nivå, om än lägre än under 1960-talets första hälft.¹ I tabellen anges också den ökning i totalproduktiviteten som IUI:s bedömning av produktion, sysselsättning och investeringsutveckling implicerar. Totalproduktivitetens tillväxt kommer enligt denna bedömning att fortsätta sjunka. Ett skäl härtill är att produktivitetstegringen under perioden 1965–1970 hölls uppe på en relativt hög nivå som en konsekvens av en mycket hård kostnadspress i kombination med outnyttjade rationaliseringsmöjligheter. Det fanns en viss ”slack” i företagen, som då kunde tillgodogöras. Enligt IUI:s bedömning synes utgångsläget för en snabb produktivitetstegring idag inte vara detsamma som 1965.

Införandet av ny teknik kräver ofta investeringar, då en betydande del av den nya tekniken är kapitalbunden. Om bruttoinvesteringarnas relativa andel av kapitalstocken minskar – vilket sker med de antaganden om investeringsutvecklingen vi gjort – och om man antar att den kapitalbundna tekniken förbättras i samma takt som tidigare, kommer det nya kapitalet att ge ett allt mindre procentuellt bidrag till industrins genomsnittliga produktivitetstillväxt. Denna effekt kan i princip uppvägas av en snabbare utslagning av gammalt kapital. Vi har dock, som tidigare motiverats, antagit att utraneringstakten kommer att ligga något under den höga nivå som gällde under andra hälften av 1960-talet.

Också den strukturuomvandling som äger rum mellan företag och branscher kan påverka den totala produktivitetstegringen. Skillnaden mellan arbetsproduktiviteten i de olika branscherna är betydande, vilken

¹ Det bör observeras att beräkningarna i LU 70, som baserades på preliminär statistik för 1969 och 1970, visade det motsatta förhållandet.

gör att skillnader i expansionstakt skulle kunna generera en ökad arbetsproduktivitet via förändringar i branschstrukturen. En sammanvägning av den branschutveckling vi räknar med för perioden 1972–1977 (avsnitt 3.7), under antagande om oförändrad produktivitet i varje bransch ger dock ingen sådan positiv effekt på den genomsnittliga arbetsproduktiviteten i industrin.

Sysselsättningen minskade 1970–1972 mindre än under föregående konjunkturedgång 1965–1967. Detta sammanhänger delvis med att samhället satsat kraftigt på olika sysselsättningsstimulerande åtgärder, såsom höga bidrag till produktion på lager, AMS-stödd industriverksamhet, direkta bidrag till företagen för att hålla uppe sysselsättningen m. m. Denna typ av åtgärder har vi räknat med som ett permanent inslag i den ekonomiska politiken även om nivån kommer att varieras något med konjunkturen. Detta är ett av skälen till att vi tror att sysselsättningen inom industrin kommer att sjunka något mindre än som angavs i IUI:s bedömning i LU 70 för perioden 1970–1975. Det har också utgjort ett av argumenten för att göra en relativt kraftig uppjustering av industriinvesteringarna jämfört med företagens planer. Konsekvensen måste dock bli att produktivitetstillväxten avtar.¹

En ofta återkommande fråga i diskussionen om den industriella utvecklingen är i vilken utsträckning företagen satsar på expansions- respektive rationaliseringsinvesteringar. Det är dock svårt att dra en skarp gräns mellan dessa slag av investeringar. Det stora flertalet rationaliseringsinvesteringar innebär samtidigt en höjning av produktionskapaciteten. Inom processindustrin är exempelvis ofta det enda sättet att spara arbetskraft per producerad enhet att öka produktionsskalan.

En inriktning på rationaliseringsinvesteringar bör, om man ser till industrin i dess helhet, visa sig i att kvoten mellan kapitalökning och produktionsökning blir högre än om expansionsinvesteringarna dominerar samt i en snabbare ökning i kapitalinsatsen per sysselsatt. Kvoten mellan kapitalstockens och produktionens ökning i tabell 26 (jfr kolumnerna 1 och 2) är högre enligt IUI:s bedömning för perioden 1970–1975 än för t. ex. perioden 1960–1965, som karakteriserades av kraftiga expansionsinvesteringar. Detsamma gäller ökningen i kapitalinsatsen per arbetstimme. För perioden 1972–1977 räknar vi med en viss omsvängning mot expansionsinvesteringar och en lägre ökning i kapitalinsatsen per arbetstimme.

En jämförelse av företagens planer i 1969 och 1972 års industrienkäter kan tolkas som en förskjutning mot en något högre andel rationalise-

¹ Arbetsproduktivitetsens genomsnittliga årliga tillväxttakt har antagits bli ca 6,3 % under perioden 1970–1975 (approximativt lika med kol 1–kol. 3 i tabell 26), vilket är något lägre än under perioden 1965–1970. Under perioden 1972–1977 har den antagits bli en hel procentenhet lägre. Den relativt stora differensen mellan de överlappande femårsperioderna sammanhänger till stor del med att arbetskraftsinsatsen, mätt i timmar, drogs ner med inte mindre än 7 % under dessa år, samtidigt som industrin enligt enkäten hade för mycket folk i förhållande till produktionsnivån 1972. Detta resulterade i en speciellt hög "potentiell" produktivitet utveckling åren 1971 och 1972 (se diskussionen på s. 263–264), vilket kan ses som en effekt av snabb utslagning av marginell produktion och företag samt av arbetstidsförkortningen, vilken brukar till en del "tas igen" genom högre produktivitet. För perioden 1972–1977 har vi inte räknat med någon arbetstidsförkortning och inte heller med en lågkonjunktur av samma djup som 1971 och 1972.

ringsinvesteringar. I 1969 års enkät planerade man för en högre tillväxttakt, klart högre sysselsättningsökning och en lägre produktivitetstillväxt än i denna enkät.

3.6 Avsättningsmöjligheterna för svensk industriproduktion i Sverige och i utlandet

Realismen i industrienkätens resultat måste bedömas inte bara med hänsyn till tillgången på arbetskraft och kapital och rimligheten i den förutsatta produktivitetstvecklingen utan även med hänsyn till om det kommer att finnas avsättningsutrymme för den planerade industriproduktionen på den svenska marknaden eller på exportmarknaderna. En bedömning av marknadstillväxten sammanhänger nära med om kostnadsutvecklingen blir sådan i svensk industri att företagen kan avsätta sin produktion till de rådande världsmarknadspriserna. I den mån vissa industribranscher är avskärmade från utländsk konkurrens – t. ex. vissa delar av livsmedelsindustrin – får efterfrågeutvecklingen på hemmamarknaden ett mer avgörande inflytande på branschens produktionsutveckling. Prisnivån i dessa branscher kommer att stiga så mycket som krävs för att den efterfrågade varumängden skall framkomma. Vi skall här först diskutera hur den inhemska efterfrågan på industrivaror kan väntas växa och sedan behandla frågan om hur svensk industri kommer att kunna hävda sig i konkurrensen med den utländska på hemma- och exportmarknaden.

3.6.1 Inhemska efterfrågan på industrivaror

Enligt enkätresultatet väntas produktionen stiga med 6,4 % per år 1972–1977 (om man utgår från den faktiska nivån 1972) och exporten med 8,5 % per år. Dessa siffror är icke helt jämförbara då produktionen avser förädlingsvärdet och exporten saluvärdet. För att kunna diskutera det rimliga i dessa ökningstal krävs att man utgår från en beräkning av tillförseln av industrivaror till den svenska marknaden. I tabell 27 har vi på grundval av 1968 års input-output-tabell gjort en tillförselberäkning av industrivaror.

Saluvärdet, 67,1 miljarder kronor, är värdet av hela industrins försäljning till alla andra producerande sektorer än industrin och till slutlig användning: privat och offentlig konsumtion, för investeringsändamål eller export. Internleveranserna inom industrin är således borträknade. Detta nettosaluvärde är uppbyggt av kostnaderna för importerade varor, vars andel uppgår till ca 20 %, kostnaderna för varor levererade från övriga icke industrisektorer i Sverige, t. ex. skogs- och jordbruk, transportsektorn, tjänster från banker och försäkringsbolag etc., samt av kostnaderna för arbetskraft och ersättningen till kapitalet (förädlingsvärdet). Utöver de i Sverige producerade industrivarorna importeras industrivaror till de övriga sektorerna och för slutlig användning. Detta ger bruttotillförseln av industrivaror till svenska marknaden. Från detta belopp dras sedan exporten av industrivaror, vilket slutligen ger industrivarutillförseln till svenska marknaden. Eftersom lagerökningen är en del av den inhemska slutliga efterfrågan sätter vi likhetstecken mellan tillförseln av och inhemska efterfrågan på industrivaror.

Tabell B3: 27 Tillförsel av industrivaror till den svenska marknaden 1968
Miljarder kronor, 1968 års priser

| | | |
|--|------|-------|
| Import av industrivaror till industrin | 11,9 | |
| Import av icke industrivaror till industrin | 1,3 | 13,2 |
| Leveranser från icke industrisektorer i Sverige | | 15,3 |
| Förädlingsvärdet i den svenska industrin | | 38,6 |
| Saluvärdet, netto ^a i den svenska industrin | | 67,1 |
| Import av industrivaror till övriga sektorer | 3,0 | |
| Import av industrivaror till slutlig efterfrågan | 9,9 | 12,9 |
| Summa tillförsel | | 80,0 |
| Avgår export av industrivaror | | -23,9 |
| Summa tillförsel av industrivaror till den svenska marknaden | | 56,1 |

^a Industrins internleveranser borträknade. Dessa uppgick till 23,5 miljarder kr. Bruttosaluvärdet uppgick därför till 67,1 + 23,5 = 90,6 miljarder kr.

Källa: Beräkningar grundade på 1968 års input-output-tabeller.

Den totala importen av *industrivaror* uppgick 1968 till 24,8 miljarder kronor (11,9 + 12,9 = 24,8) av en total import på ca 28 miljarder kronor. Exporten av industrivaror var således en knapp miljard mindre än importen 1968. Man kan definiera svensk industris hemmamarknadsandel på flera sätt. Ett sätt är att sätta industrivaruimporten, vare sig det är insatsvaror eller varor för direkt slutlig konsumtion, i förhållande till totala industrivaruefterfrågan. Den svenska industrins andel av hemmamarknaden blir då 56 % ($\frac{56,1 - 24,8}{56,1} = 0,56$). Hemmamarknadsandelen sjunker så länge export och import växer snabbare än hemmamarknaden. Importen av varor till industrin har stigit snabbare än produktionen och därmed möjliggjort en hög exporttillväxt. Det har skett en stark ökning i det internationella handelsutbytet, inte minst vad gäller industriella halvfabrikat. Importen av industriella insatsvaror till industrin uppgick 1968 till 48 % (11,9/24,8) av hela industrivaruimporten, som i sin tur utgör 42 % av hela importen. Exporten innehåller också direkt och indirekt en växande andel importerade varor. 1968 utgjorde importinnehållet i exporten 19,7 % av exportvärdet.

I tabell 28 redovisas utvecklingen av de viktigaste storheterna i tabell 27¹. Av tabellen ser man att produktionsvolymen hela tiden har vuxit snabbare än den inhemska efterfrågan. Till en del beror det på att importvolymen vuxit något långsammare än exportvolymen. Viktigare är dock att insatsen av varor och tjänster i fasta priser från icke industrisektorer, som uppgick till 15,3 miljarder kronor 1968 (tabell 27), har ökat betydligt långsammare än förädlingsvärdet i fasta priser. Det är framför allt leveranserna från jord- och skogsbrukssektorn samt energisektorn, som förlorat i betydelse. Det är ett uttryck för de inhemska

¹ På grundval av de fastprisberäknade input-output-tabeller i 1968 års priser för Sverige som finansdepartementet arbetar med i den modell, med vilken man i långtidsutredningen prövar konsistensen i de olika sektorernas planer, har vi gjort tillförselberäkningar av industrivaror till den svenska marknaden för 1955, 1960, 1965 och 1970 (alla högkonjunkturår). Från dessa tabeller kan man inte erhålla en uppdelning av importen på varor som går till industrin såsom insatsvaror och varor som går till övriga sektorer eller slutlig efterfrågan. Importvolymen i tabell 28 består således av summan av alla de importslag som särredovisats i tabell 27. Den inhemska efterfrågan är lika med tillförseln av industrivaror till den svenska marknaden.

Tabell B3: 28 Export, import och inhemsk efterfrågan på industrivaror samt industrins produktion 1955–1970
Procentuell årlig tillväxt

| | 1955–1960 | 1960–1965 | 1965–1970 |
|-----------------------------|-----------|-----------|-----------|
| Export | 7,7 | 7,4 | 9,2 |
| Import | 7,9 | 7,3 | 7,4 |
| Industrivaruefterfrågan | 4,4 | 6,0 | 3,4 |
| Industriproduktion | 5,7 | 7,3 | 5,0 |
| BNP | 3,6 | 5,4 | 3,8 |
| <i>Elasticiteter</i> | | | |
| Industriproduktion/BNP | 1,58 | 1,35 | 1,31 |
| Industrivaruefterfrågan/BNP | 1,22 | 1,11 | 0,89 |
| Export/industriproduktion | 1,35 | 1,02 | 1,83 |

Källa: Se not s. 303.

råvarornas minskade roll för svensk industri. Att utrikeshandeln vuxit så snabbt i förhållande till produktionen är också till en del beroende av att verkstadsindustrin vuxit så snabbt och att denna bransch hela tiden har haft en högre andel importerade och exporterade insatsvaror än övriga industribranscher.

Under perioden 1960–1965 steg den inhemska industrivaruefterfrågan betydligt snabbare än under 1950-talet. Detta höll igen exporten och ledde till en mycket stark ökning i industriproduktionens tillväxttakt. Mellan 1965 och 1970 drogs ökningen i industrivaruefterfrågan ner kraftigt. Tillväxttaket sjönk med över 40 %. Svensk industri tvingades att försöka kompensera den långsamma ökningen i hemmamarknadsefterfrågan med ökad export. Det räckte dock inte alls till för att industrin skulle kunna bibehålla sin tidigare höga expansionstakt. Det växande internationella beroendet hos svensk industri, som tilldragit sig sådan uppmärksamhet under senare år, är delvis framtvingat av en för Sverige specifikt låg inhemsk tillväxt i industrivaruefterfrågan.

En hög ökningstakt i industriproduktionen behöver naturligtvis inte betraktas som något önskvärt i sig. Genom att styra över efterfrågan från industrivaror till hemmaproducerade varor och tjänster med lågt industrivaruinnehåll – framför allt offentlig konsumtion – har man kunnat nöja sig med en lägre ökningstakt i industriproduktionen än som annars varit behövligt för den externa balansen. Denna vridning av konsumtionsinriktningen, som man uppnått framför allt genom att med stigande skatteuttag hålla tillbaka den privata konsumtionen, har dock även motiverats med att man velat skapa utrymme för en ökad export. Mellan 1965 och 1970 skedde också en förbättring i handelsbalansen för industrivaror. Den svängde från ett underskott 1965 på ca 1,8 miljarder kronor i 1968 års priser till jämvikt 1970. Lagerökningen detta senare år var dock exceptionellt stor. Vid en mer normal lagerökning borde ett visst överskott i industrivarubalansen ha uppnåtts. Huvudeffekten av uppbromsningen i den inhemska industrivaruefterfrågan under 1960-talets andra hälft var dock en minskning av industriproduktionens tillväxttakt. Andra sidan av denna utveckling är den snabba expansionen av den offentliga sektorn som medfört en minskning av arbetskraftsutbudet till industrin.

En viktig fråga, som denna analys leder fram till, är om industrins internationella konkurrenskraft påverkas av hemmamarknadsefterfrågans utveckling. En effekt på sikt av en långsammare efterfrågetillväxt på hemmamarknaden är sannolikt att konkurrensen (på hemmamarknaden) skärps. Det tillgängliga expansionsutrymmet minskas, vilket gör det svårare för företagen att utnyttja ny teknologi. Fler företag måste då slås ut eller gå samman. Detta sker dock inte utan motstånd; produktpriserna pressas och vinstmarginalerna krymps. Företagen kan i detta läge söka öka sin export. Vinsterna på exportförsäljningen torde dock ligga något lägre än på hemmamarknadsförsäljningen. Lönsamhetspressen i svensk industri under andra hälften av 1960-talet torde därför till en del kunna förklaras av den långsamma ökningen i hemmamarknadsförsäljningen. Vi skall i ett senare avsnitt diskutera effekten på exportutbudet och importefterfrågan av låg inhemsk efterfrågetillväxt och därvid bl. a. beakta den starkt ökande utlandsproduktionen hos de företag som svarar för större delen av den svenska exporten.

3.6.2 Enkätresultatet och bedömning av export- och importutvecklingen

Analysen i föregående avsnitt har visat att industriexportens utveckling inte lämpligen kan bedömas fristående från hemmamarknadens och importens utveckling. Därför har vi försökt göra vissa överslagsberäkningar av den svenska industrivaruefterfrågans utveckling fram till 1977. Genom att utnyttja 1968 års input-output-tabell har den relativa fördelningen av förbrukningen av industrivaror på slutlig inhemsk efterfrågan beräknats.¹ Tablån nedan visar det starka beroendet som råder mellan den privata konsumtionens utveckling och den inhemska industrivaruefterfrågan.

Andel i procent av total slutlig inhemsk industrivaruförbrukning, som går till:

| | |
|----------------------|-------|
| Privat konsumtion | 64 |
| Investeringar | 24 |
| Offentlig konsumtion | 11 |
| Lagerinvesteringar | 1 |
| | <hr/> |
| | 100 |

Enligt avstämningen av LU 70 antas den privata konsumtionen komma att stiga med 2,6 % per år 1970–1975, vilket förutsätter en ökning på ca 4 % per år 1972–1975. Den övervägande delen av industrins kapitalvaruproduktion går till privata investeringar, inte minst industrins egna. Investeringsstillväxten inom industrin kan, som tidigare visats, knappast väntas bli större än 2,6 % per år under perioden 1970–1975. Däremot kan man räkna med en något snabbare tillväxt av offentlig konsumtion och övriga investeringar (exkl. bostadsbyggande). Den totala inhemska

¹ Såväl den direkta som den indirekta förbrukningen har inkluderats. Vid exempelvis konsumtion av televerkets tjänster förbrukas indirekt de industrivaror som används som löpande insatsvaror i televerket.

Tabell B3: 29 Alternativa utvecklingsmönster för produktion, hemmamarknadsefterfrågan och utrikeshandel 1970–1977
Procentuell årlig tillväxt

| | 1970–1975 | 1972–1977 | |
|--------------------------------------|-----------|-----------|--------|
| | | Alt. 1 | Alt. 2 |
| Export | 7,0 | 8,0 | 7,5 |
| Import | 5,5 | 6,6 | 7,0 |
| Industrivaruefterfrågan i Sverige | 2,8 | 3,1 | 3,8 |
| Industriproduktion | 4,4 | 4,4 | 4,7 |

industrivaruefterfrågan kan därför inte beräknas stiga med mer än omkring 2,8 % per år 1970–1975.

Som redogjordes för i början av avsnitt 5 har vi beräknat att BNP-kapaciteten, mätt från användningssidan, skall stiga med ca 3,6 % per år 1972–1977. Vi räknar i termer av BNP-kapacitet för att få jämförelse med tidigare perioder och för att kunna ställa den i relation till våra bedömningar av industrikapacitetens utveckling. Hur den privata och den offentliga konsumtionen kommer att utvecklas i förhållande till varandra under denna period är naturligtvis beroende av den ekonomiska politiken. I avstämningen av LU 70 har antagits en förändring av tidigare utvecklingsmönster, då man nu förutser en snabbare ökning av den privata konsumtionen än av den offentliga (s. 287 f). Industriinvesteringarna har av oss antagits stiga med 3,6 % per år. Väger man samman dessa förändringar kommer man till att industrivaruefterfrågan skulle stiga ungefär med 3,8 % per år 1972–1977. Detta skulle innebära en markant omsvängning i Sverige tillbaka till en högre tillväxttakt i hemmamarknadsefterfrågan.

I tabell 29 har vi sammanfattat ovan redovisade beräkningar över hemmamarknadsefterfrågans utveckling samt fört in vissa antaganden om exportens och importens utveckling. Från dessa utvecklingstakter beräknas sedan den produktionsutveckling, som ger ett konsistent utvecklingsförlopp. Vid beräkning av industriproduktionens utveckling har antagits att insatsen av varor och tjänster från icke industrisektorer kommer att minska sin relativa andel i samma takt som under 1960-talet.

Jämförs utvecklingen 1970–1975 med den som visas i tabell 28 för perioden 1965–1970 framstår utvecklingen under första hälften av 1970-talet som en fortsättning och accentuering av tidigare tendenser. Den inhemska industrivaruefterfrågan växer för denna period ännu långsammare än under 1960-talets andra hälft, vilket sänker industriproduktionens ökningstakt. Samtidigt ökar exporten snabbare än importen, vilket medför att handelsbalansen för industrivaror fortsätter att förbättras.

För perioden 1972–1977 har vi uppställt två alternativ. Enligt alternativ 1 kommer den privata konsumtionen att stiga långsamt (ca 3 % per år) medan industriinvesteringarna antas öka i den av oss antagna takt med 3,6 % om året. Detta ger en låg tillväxt i industrivaruefterfrågan, vilket medför att importen hålls tillbaka.

Enligt enkätresultatet väntades exporten stiga med 8,5 % per år. Denna siffra har vi reviderat ner något för att "normalisera" exportvärdet för 1972 och på detta sätt renodla tendenserna i den ekonomiska utveckling vi behandlar. Å ena sidan var exportökningen 1970–1972 långsam som följd av den internationella konjunkturavmattningen. Å andra sidan borde man ha väntat sig att den negativa utvecklingen av industrivaruefterfrågan inom landet skulle ha genererat ett högre exportutbud. Detta är anledningen till att vi ansett att den "normaliserade" exporten endast skulle ha legat något över den faktiskt uppnådda. Den angivna exportökningen på 8 % per år anser vi i stort sett motsvara företagens exportplaner. Den hemmamarknadsförsäljning som kalkylexemplet förutsätter ger tillsammans med den beräknade exporttillväxten en långsammare ökning i det totala avsättningsutrymmet för industrins produktion än den produktionsökning vi räknat med i denna utredning. Kalkylexemplet ger således en tillfredsställande utveckling för den externa balansen men en långsammare produktionstillväxt.

I det andra alternativet antas hemmamarknadsefterfrågan stiga kraftigt som följd av en stimulans av privat konsumtion och en begränsning av den offentliga sektorns ökning. Efterfrågeutvecklingen i detta exempel kan i huvudsak sägas återspegla de bedömningar som finns i långtidsutredningens huvudbetänkande. Denna höga tillväxttakt i industrivaruefterfrågan stimulerar industrin till en något snabbare utbyggnadstakt. Enligt räkneexemplet blir i detta fall den erforderliga produktionstillväxten densamma som vi räknat med på grundval av företagens planer. Det finns dock skäl att tro att man får en lägre relation mellan tillväxttakterna för export och import. Exporten hålls tillbaka samtidigt som den höga inhemska efterfrågan drar med sig ökad import. Tillväxttakterna för import och export kan bli högre eller lägre än som angivits i tabellen; det väsentliga är att skillnaden mellan dem blir mindre.

I vad mån detta alternativ ger yttre balans beror på saldot i handelsbalansen för icke industrivaror och tjänstebalansen. Det beror också på vad som skulle ha gällt för industrivarubalansen 1972 vid normal aktivitetsnivå i ekonomin. De angivna värdena är räknade utifrån antagandet att importen skulle varit 11 % högre 1972 än vad den faktiskt var.

För att balans skall uppnås krävs såvitt vi kunnat bedöma en högre tillväxttakt i produktionen för att man skall kunna släppa fram en så kraftig ökning av industrivaruefterfrågan som angetts i detta alternativ. Højningen av hemmamarknadsefterfrågan ger industrin en tillräcklig stimulans för den av oss antagna industriutbyggnaden på 4,7 % per år. I det följande avsnittet om svensk industris utlandsinvesteringar skall vi söka motivera detta närmare. Det är själva omsvängningen från den tidigare sjunkande trenden i industrivaruefterfrågan till en stigande som skapar problem. För att lösa detta krävs en ökning i svensk industris konkurrenskraft som möjliggör för den att konkurrera ut import och göra det lönsamt att förlägga produktionen till Sverige, i stället för till de länder där marknaden finns. Om inte en sådan konkurrenskraftsförstärkning sker kan det yttre balansproblemet naturligtvis lösas på det sätt som alternativ 1 anger med fortsatt neddragning av den privata efterfrågan.

Den bedömning som gjorts i denna utredning om industriproduktionens utveckling kan sägas avspegla den osäkerhet som föreligger om vilken väg som kommer att väljas. Bedömningen av industriproduktionens utveckling 1972–1977 har således inte kunnat göras utifrån en total modell med vilken det är möjligt att pröva om den angivna produktionsutvecklingen är förenlig med bytesbalanskravet och full sysselsättning inom ekonomin och där hänsyn tas till den typ av dynamiska samband som här antytts och som närmare utvecklas i avsnitt 3.6.4.

Dessa samband kan dock tentativt diskuteras med utgångspunkt från de bägge alternativ som ovan skisserats. I den mån den i alternativ 2 skisserade efterfrågeutvecklingen inte skulle visa sig förenlig med det yttre balanskravet därför att industriproduktionens tillväxttakt är otillräcklig, är det sannolikt att man i den ekonomiska politiken successivt kommer att tvingas tillbaka mot ett utvecklingsmönster av det slag som gällt under den senaste tioårsperioden och som representeras av alternativ 1. Den lägre tillväxttakt för framför allt den privata konsumtionen som alternativet förutsätter kan kompenseras med en snabbare tillväxttakt för efterfrågan inom de sektorer som har ett lägre industrivaruinnehåll. En utveckling av detta slag kommer i enlighet med vad som sagts ovan att resultera i en långsammare utvecklingstakt också för produktionen. Genom samband av detta slag kan man säga att den prognos som här gjorts för industrins utveckling är betingad av en höjning av efterfrågan på industriprodukter. På samma sätt är realismen i denna efterfrågeutveckling betingad av den tillväxttakt som industrisektorn kommer att åstadkomma.

3.6.3 En jämförelse med modellresultatet

Det finns skäl att i anslutning till den föregående diskussionen kring sambanden mellan industriproduktionens utveckling och de samhällsekonomiska balansproblemen ange i vilka avseenden våra bedömningar sammanfaller eller skiljer sig från de resultat som erhållits i huvudbetänkandet till 1973 års avstämning av LU 70.

I den ekonometriska modell som finansdepartementets sekretariat för långsiktplanering arbetar med görs vissa förutsättningar, dels om produktivitetens utvecklingen inom 24 sektorer av ekonomin, varav 15 industribranscher, dels om den efterfrågan som härrör från export, offentlig konsumtion, offentliga och privata investeringar. Dessutom utgår man från en beräkning av den totala tillgången på arbetskraft i ekonomin. Vidare förutsätts att ekonomin skall arbeta vid full sysselsättning och under jämvikt i betalningsbalansen. Med utgångspunkt från dessa förutsättningar beräknas sedan inom modellen produktionen och sysselsättningen inom var och en av de 24 produktionssektorerna. Man får också fram det utrymme för den privata konsumtionen som finns, sedan efterfrågan från de övriga sektorerna tillfredsställts.

Modellen bygger på en input-output-modell över den svenska ekonomin, och vissa trendmässiga förändringar i input-output sambanden. Från modellen har erhållits ett konsistent utvecklingsförlopp över de

reala storheterna i hela ekonomin, som uppfyller kraven på full sysselsättning och jämvikt i betalningsbalansen.

Eftersom vi arbetar med normaliserade värden för produktion och sysselsättning för 1972, dvs. förutsatt samma kapacitetsutnyttjandegrad 1972 och 1977, är våra siffror över utvecklingen 1972–1977 inte direkt jämförbara med modellresultatet. Däremot föreligger direkt jämförbarhet för perioden 1970–1975. I modellen har antagits att produktivitsstegringen – produktion per arbetad timme – inom industrin kommer att uppgå till 6,8 % per år 1970–1975 och 7,8 % per år 1972–1977. Efter rensning av den senare siffran från den extra produktivitetseffekt som erhålls under ett konjunkturuppsving, blir den normaliserade produktivitsstegringen ca 7 % per år. Enligt våra bedömningar kommer motsvarande tal att bli 6,4 respektive 5,4 % per år.

Delvis kan de skillnader som här framkommer, vara beroende av att vi arbetar med industristatistikens data medan huvudbetänkandets modellkalkyler bygger på nationalräkenskaperna, vilket ger något högre produktivitetstal. Skillnaden för perioden 1970–1975 på 0,5 procentenheter kan därför bedömas som ringa, medan den för perioden 1972–1977 uppgår till en procentenhet.

Då industrin svarar för ca en tredjedel av produktionen i ekonomin skulle, med vårt produktivitsantagande, BNP-kapacitetens tillväxttakt vara 0,3 procentenheter lägre, dvs. ca 3,3 % per år i stället för de 3,6 %, som vi beräknat på grundval av antaganden i sammanfattningen i avstämningen av LU 70 (not på s. 287). Det senare är ungefär samma BNP-tillväxt som mellan 1970 och 1975. Skillnaden visar hur känslig BNP-kapacitetens tillväxttakt är för variationer i de antaganden som görs om produktivitsstegringen inom industrin.

Modellen har gett till resultat att industrins produktion skall stiga med 6,7 % per år 1972–1977, vilket innebär att industrikapaciteten skulle växa med 5,7 % per år 1972–1977 om man rensar för det låga kapacitetsutnyttjandet 1972. Det föreligger således ett gap på en procentenhet mellan den av modellen härledda behövliga industrikapaciteten och den tillväxttakt som vi bedömt som realistiskt att räkna med under planperioden.

Vid den lägre BNP-tillväxt som följer av den i denna utredning beräknade produktivitsstegringen blir vid för övrigt samma antaganden om den offentliga konsumtionens och investeringarnas tillväxt utrymmet för privat konsumtion lägre. Man får då inte heller en fullt så snabb ökning i hemmamarknadsefterfrågan på industrivaror som anges i alternativ 2. Detta begränsar sannolikheten för att industriproduktionen skall nå upp till den av oss beräknade kapacitetsökningen inom industrin på 4,7 % per år. Man kan naturligtvis få en relativt sett långsammare ökning av den offentliga konsumtionen och en i motsvarande grad ökad efterfrågan på privat konsumtion, och därigenom på industrivaror, vid en lägre BNP-tillväxt. En så långsam tillväxt av den offentliga konsumtionen som detta skulle förutsätta synes oss dock inte realistiskt att räkna med. Det finns därför skäl att även räkna med ett utvecklingsförlopp av den typ som redovisas i alternativ 1. Detta alternativ ger strukturell, dvs. på medellång sikt, jämvikt i betalningsbalansen, tack vare den låga tillväxten

i industrivaruefterfrågan. Alternativet är också förenligt med full sysselsättning som följd av det lägre produktivitetsantagandet. Det kan noteras att vår bedömning innebär en långsammare sysselsättningsminskning 1972–1977 än vad modellresultatet utvisar.

3.6.4 De svenska industriföretagens utlandsinvesteringar

De svenska industriföretagen har ökat sin produktion utomlands mycket snabbt under 1960-talet. Detsamma gäller utländska företags investeringar i Sverige. I enkäten ingår de utlandsägda dotterbolagens expansionsplaner i Sverige. Däremot har vi inte uppgifter om de svenska företagens planerade expansion i utlandet.

I vilken utsträckning utländska företag, som ännu ej är etablerade i Sverige, avser att investera i Sverige under planperioden finns naturligtvis inga uppgifter om. Man kan dock konstatera att den övervägande delen, ca 60 % av de utländska investeringarna i Sverige under perioden 1965–1970, avsåg köp av svenska företag,¹ och en betydande del av återstoden är återinvesteringar i de svenska dotterbolagen. De utlandsägda företagen svarar för ca 6 % av industriproduktionen i landet. Förändringar i utländska företags direkta investeringar i Sverige bedömer vi därför inte kan komma att påverka industriexpansionen märkbart under planperioden.

Den på lång sikt väsentliga frågan är i vilken utsträckning som de svenska industriföretagens utlandsengagemang påverkar deras expansionstakt i Sverige. Inom institutet görs en utredning om svenska industriföretags utlandsproduktion och utvecklingen av denna mellan 1965 och 1970.² Av tabell 30 ser man att den helt övervägande delen av dessa koncerners försäljningsexpansion har skett utomlands. Inte mindre än 71 % av koncernernas omsättningsökning såldes i utlandet. Exporten har ökat i ungefär samma takt som utlandsproduktionen, dvs. relationen mellan export och utlandsproduktion har inte ändrats nämnvärt. Ser man sedan till produktionen ser man att den ökat betydligt snabbare i utlandet än i Sverige. Ca 29 % av koncernernas produktionsökning 1965–1970 skedde i utlandet.

Ser man enbart till de 20 största verkstadskoncernerna, finner man att den totala externa försäljningen i löpande priser, såväl den i Sverige som i utlandet, steg med ca 60 % mellan 1965 och 1970. Av denna försäljningsökning gick så mycket som 87 % till utlandet. Försäljningsökningen på hemmamarknaden var ytterst blygsam och stannade vid 15 à 20 %.

Den tidigare i detta avsnitt redovisade långsamma ökningen i den svenska industrivaruefterfrågan avspeglar sig således i ännu högre grad i de internationella koncernernas hemmamarknadsförsäljning än vad som gällt för industrin som helhet. Det är uppenbart att företagen sökt sig ut på den internationella marknaden för att uppnå den expansionstakt som

¹ Uppgiften hämtad från en inom institutet pågående studie av utländska företags investeringar i Sverige av Hans-Fredrik Samuelsson.

² Utredningen rörande svenska företags utlandsinvesteringar utförs inom IUI av Birgitta Swedenborg.

Tabell B3: 30 Utlandsproducerande svenska koncerner. Fördelning av försäljning och produktion mellan Sverige och utlandet 1970 samt relativ ökning i procent 1965–1970

| | 1970 miljarder kronor | Ökning i % 1965–1970 | Andel i % av ök- ningen 1965–1970 |
|-------------------------|-----------------------------|-------------------------|--------------------------------------|
| <i>Totalförsäljning</i> | 58,7 | 62 | 100 |
| därav i Sverige | 23,6 | 37 | 29 |
| i utlandet | 35,1 | 84 | 71 |
| därav export | 18,9 | 84 | |
| <i>Total produktion</i> | 55,9 | 60 | 100 |
| därav i Sverige | 42,5 | 54 | 71 |
| i utlandet | 13,4 | 82 | 29 |

Anm: Uppgifterna avser samma koncerner med produktion i utlandet endera 1965 eller 1970. Skillnaden mellan total produktion och total försäljning utgörs av försäljande utländska dotterbolags omsättning exkl. export från svenska koncernföretag.

Källa: Sammandrag av tabell i en utredning om svenska företags utlandsinvesteringar, som kommer att publiceras av IUI under 1973 av Birgitta Swedenborg.

koncernerna behöver för bibehållen lönsamhet. En snabbare ökning av hemmamarknadsförsäljningen hade av allt att döma betytt en långsammare ökning i utlandsförsäljningen, eftersom företagens expansionsmöjligheter är begränsade. En snabb ökning av utlandsförsäljningen i sin tur innebär sannolikt att utlandsproduktionen ökar mer än den skulle ha gjort vid en långsam ökning av utlandsförsäljningen. Siffrorna över relationen mellan export och utlandsproduktion synes tyda på detta, varav följer att vid en långsam ökning av hemmamarknadsförsäljningen den utländska produktionen ökar mer än den annars skulle ha gjort. Företag som planerar att bygga ut sin kapacitet men förväntar sig att endast kunna avsätta produktionen på utländska marknader – på vilka de ändå måste bygga upp en omfattande försäljningsorganisation – torde ofta välja alternativet med utlandsproduktion. Antalet personer, sysselsatta vid försäljande dotterbolag utomlands, har ökat betydligt snabbare än antalet sysselsatta vid de producerande utländska dotterbolagen.

Den svaga utvecklingen av industrivaruefterfrågan sedan mitten av 1960-talet synes ha bidragit till att öka såväl exporten som utlandsproduktionen. Exporten är, som visades i avsnitt 3.3, koncentrerad till ett begränsat antal exportorienterade koncerner. Samtidigt har även den importkonkurrerande industrin därigenom fått större svårigheter att hävda sig. Om man skulle välja att styra över efterfrågan starkare mot den privata konsumtionen och mot investeringar i den privata sektorn på det sätt som angavs i alternativ 2 i tabell 29, torde man få räkna med en försämring av handelsbalansen: dels finns då inte längre den starka pressen till ökat exportutbud, dels är inte längre den importkonkurrerande industrikapaciteten till finnas i samma utsträckning. Efter att sedan mitten av 1960-talet ha hållit tillbaka tillväxten i efterfrågan på industrivaror, vilket verkat exportfrämjande och importhämmande, är det således svårt att vända utvecklingen uppåt utan att skapa ett bytesbalansproblem på det sätt som antydde i föregående avsnitt.

3.6.5 Sveriges internationella konkurrenskraft och industriutvecklingen i olika länder

Importens och exportens utveckling beror i hög grad på hur konkurrenskraftig industrin i Sverige kommer att vara gentemot den i utlandet. Konkurrensförmågan påverkas av en rad faktorer såsom Sveriges relativa löne- och produktivitsutveckling, växelkursförändringar, tullförändringar, efterfrågeinriktningens och transportkostnadernas utveckling, för att nämna de viktigaste. Det krävs en ingående analys av dessa faktorer och verkningar samt antaganden om deras utveckling i Sverige och utomlands för att man skall kunna utsäga något om förändringar i Sveriges internationella konkurrenskraft och om vad dessa i sin tur kan ha för effekt på industrins kapacitetsutbyggnad. Det har inte varit möjligt att här genomföra någon mer omfattande sådan analys.

Löneutvecklingen, eller snarare arbetskraftskostnadens utveckling, är inte bara beroende av avtalsförhandlingar och skattepolitiken, utan kommer också under de närmaste åren då vi förväntar en snabb internationell inflation att starkt påverkas av takten i löneglidningen. Under planperioden måste man också räkna med att det kan inträffa ganska betydande förändringar i den svenska kronans värde relativt till andra valutor, vilket i sin tur kan stimulera eller dämpa löne- och prisstegringstakten i Sverige. Effekten av frihandelsavtalet med EG har berörts i redogörelsen för bedömningen av de olika branschernas utveckling.

De komparativa fördelar svensk industri uppnått genom efterfrågeinriktningen i Sverige förändras också genom förskjutningar i relativ inkomstnivå mellan länderna och genom efterfrågans inriktning på olika områden. Den höga per capita konsumtionen i Sverige har ansetts ge underlag för utveckling av nya produkter och produktkvaliteter, vilket gett ett visst försprång för många svenska företag. En långsam ökning av den privata konsumtionen i Sverige jämfört med andra länder i Västeuropa minskar denna fördel, och minskningen motvägs inte av den offentliga konsumtionens tillväxt eftersom de områden, där Sverige har en förhållandevis hög per capita konsumtion, såsom sjukvård, utbildning, övriga kommunala tjänster, har ett lågt industrivaruinnehåll. Försvaret, som är den del av den offentliga konsumtionen som haft ett högt industrivaruinnehåll, väntas dessutom få en långsam utveckling.¹

Hur än de här uppräknade faktorerna kommer att förändras kommer den sammantagna effekten att gå via förändringen i industrins utbyggnadstakt. En successivt sjunkande konkurrensförmåga kan under ett skede ta sig uttryck i en successivt sjunkande utnyttjandegrad av industripotentialen. Vissa tendenser i den riktningen har kunnat noteras i Sverige. Så småningom resulterar detta dock i en uppbromsning av investeringstakten. Den avgörande och sammanfattande bedömningen av industrins konkurrenskraft ligger således i den tillväxttakt av industrikapaciteten, som antagits här.

¹ Enligt en utredning inom institutet angående verkstadsindustrins export, av Lennart Ohlsson, har de delbranscher som expanderat mest på hemmamarknaden också ökat sin export starkast.

Tabell B3: 31 Industrins utveckling i Sverige och andra viktiga industriländer 1960–1970
Procentuell årlig förändring

| Land | 1 | | 2 | | 3 | | 4 | | 5 | | 6 | | 7 | | 8 | |
|------------------|------------|----------------|-------------------|--------|------------|----------------|---------------|--------|------------|----------------|---------------|--------|-------------------|----------------|---------------|--------|
| | 1960–1965 | | | | 1965–1970 | | | | Produktion | Sysselsättning | Produktivitet | Export | Produktion | Sysselsättning | Produktivitet | Export |
| | Produktion | Sysselsättning | Produktivitet | Export | Produktion | Sysselsättning | Produktivitet | Export | | | | | | | | |
| | | | kol. 1– kol. 2 | | | | | | | | | | kol. 5– kol. 6 | | | |
| Kanada | 7,0 | 3,0 | 4,0 | 7,7 | 4,1 | 1,1 | 3,0 | 10,4 | | | | | | | | |
| USA ^a | 6,2 | 1,4 | 4,8 | 5,7 | 4,3 | 2,8 | 1,5 | 6,9 | | | | | | | | |
| Japan | 11,6 | 4,6 | 7,0 | 14,7 | 16,7 | 2,7 | 14,0 | 15,9 | | | | | | | | |
| Danmark | 6,1 | 1,8 | 4,3 | 7,4 | 5,0 | 1,1 | 3,9 | 6,9 | | | | | | | | |
| Finland | 6,3 | 1,2 | 5,1 | 5,3 | 7,4 | 1,4 | 6,0 | 9,9 | | | | | | | | |
| Norge | 5,5 | 1,4 | 4,1 | 8,3 | 4,6 | 1,3 | 3,3 | 7,2 | | | | | | | | |
| Sverige | 7,4 | 1,4 | 6,0 | 6,5 | 4,9 | -0,3 | 5,2 | 8,8 | | | | | | | | |
| Belgien | 6,5 | 2,1 | 4,4 | 8,4 | 5,9 | 0,8 | 5,1 | 10,4 | | | | | | | | |
| Frankrike | 6,5 | 0,6 | 5,9 | 7,9 | 6,7 | 0,2 | 6,5 | 12,0 | | | | | | | | |
| Nederländerna | 6,1 | 1,2 | 4,9 | 6,9 | 7,6 | -0,7 | 8,3 | 10,9 | | | | | | | | |
| Italien | 6,7 | 1,5 | 5,2 | 13,4 | 8,6 | 2,4 | 6,2 | 11,0 | | | | | | | | |
| Västtyskland | 6,4 | 1,4 | 5,0 | 6,7 | 5,7 | 0,9 | 4,8 | 10,5 | | | | | | | | |
| England | 3,3 | 0,4 | 2,9 | 3,6 | 2,6 | -0,7 | 3,3 | 6,2 | | | | | | | | |
| Österrike | 4,5 | 0,4 | 4,1 | 6,8 | 6,0 | 0,2 | 5,8 | 10,3 | | | | | | | | |

^a Då konjunkturcykeln i USA för den senare perioden varit ovanligt kort har vi föredragit att mäta produktionsvolym- och sysselsättningsförändringarna mellan 1965 och 1969 som svarar mot samma fas i konjunkturen.

Källor: OECD: National Accounts 1960–70 och nationella data.

Förändringar i industrins expansionstakt i olika länder påverkar konkurrensförhållandet mellan industrin i de olika länderna. Länder med högre tillväxttakt än genomsnittet vinner marknadsandelar och de andra förlorar. I tabell 31 jämförs industriutvecklingen i Sverige med den i de övriga viktiga industriländerna. Statistiska jämförelser av detta slag är naturligtvis mycket osäkra men ger dock vissa grova indikationer på skillnaderna i utvecklingstakt. Man noterar att tillväxten i industriproduktionen i USA och Kanada avsaknade betydligt mellan första och andra hälften av 1960-talet. Detsamma gällde Västtyskland och England liksom Sverige. I Japan, Finland, Frankrike och Italien höjdes tillväxttakten. Ländernas samlade industriproduktionsökning minskade som följd av den stora vikt som USA, Västtyskland och England har i världsproduktionen utanför Sovjetblocket.

Exportvolymen uppvisar däremot en genomgående snabbare utveckling under 1960-talets andra hälft. Sveriges snabba ökning av exportvolymen under denna period framstår i internationellt perspektiv inte som exceptionellt stark. Någon entydig förklaring till accelerationen i världshandeln i förhållande till industritillväxten finns inte. Liberaliseringen av handeln har naturligtvis inverkat. Särskilt noteras den mycket höga tillväxttakten för EG-länderna.

Det hade varit intressant att jämföra ökningen i investerings- och kapitalvolymen i de olika länderna. Det krävs dock en ingående studie av dataunderlaget i olika länder för att få fram jämförbarhet. För

Västtyskland kan man exempelvis notera att industriinvesteringarna ökade med omkring 2 % per år 1960–1970 enligt trend. (Sverige 3 % per år.) Kapitalvolymen ökade däremot med drygt 6 % per år, vilket är betydligt mer än i Sverige (jfr tabell 26).

3.6.6 Importen från låglöneländer

Vid diskussionen av importkonkurrensens utveckling kan det vara av intresse att redovisa några av de slutsatser som dras i en inom IUI pågående studie av importen från låglöneländerna.¹ Till låglöneländerna räknas alla u-länder, Östeuropa, Kina och vissa sydeuropeiska länder (Turkiet, Grekland, Spanien, Portugal). Drygt 10 % av Sveriges totala industrivaruimport kommer från dessa länder. Låglöneimporten har under 1960-talet vuxit snabbare än övrig import – 16 % per år jämfört med 10 % per år i löpande priser – eftersom den konkurrerar på de områden där vi haft de sämsta produktionsförutsättningarna. Detta har inneburit en relativ (i vissa fall även absolut) kontraktion av de för låglöneimport mest utsatta branscherna.

I studien visas att låglöneländerna har en hög andel av tillförseln för arbetsintensiva varugrupper, men att dessa andelar är lägre för de produkter vars produktion kräver stort innehåll av mänskligt kapital, mätt med yrkesarbetar- och teknikerintensitet.

Med utgångspunkt från denna analys har en bedömning gjorts av den sannolika utvecklingen av den svenska låglöneimportens marknadsandelar under 1970-talet i 55 branscher inom tillverkningsindustrin. Bedömningen grundar sig bl. a. på antaganden om stabilitet i Sveriges komparativa fördelar gentemot låglöneländerna i de enskilda branscherna samt om stabilitet i Sveriges och övriga industriländers handelspolitik gentemot låglöneländerna. Den övergripande slutsatsen av denna bedömning är att låglöneimportens marknadsandelar kommer att öka långsammare under 1970-talet än under 1960-talet. Detta motiveras av dels att låglöneländerna vunnit sina största marknadsandelar på vissa arbetsintensiva, priskänsliga standardvaror på vilka efterfrågan stiger relativt långsamt på grund av låg inkomstelasticitet, dels att den svenska produktionen i de branscher som är mest utsatta för denna typ av konkurrens har hunnit anpassa sig ganska väl.

Ytterligare en faktor, som kommer att utgöra ett hinder för låglöneimporten under 1970-talet, är Sveriges frihandelsavtal med EG. Dels innebär de s. k. ursprungsreglerna att leverantörer av halvfabrikat utanför Västeuropa missgynnas och de inom EG gynnas; dels innebär de svenska tullsänkningarna gentemot de gamla EEC-länderna att dessa blir betydligt mera konkurrenskraftiga på den svenska marknaden och därför förmodligen även utan ursprungsreglerna kommer att öka sina svenska marknadsandelar, delvis på låglöneländernas bekostnad. Sålunda hämmar båda dessa faktorer etablerandet i låglöneländerna av produktion av insatsvaror till företag i industriländerna. Å andra sidan gynnas låglöne-

¹ Carlsson, B. & Sundström, Å., *Den svenska importen av industrivaror från låglöneländer*. Industriens Utredningsinstitut. Stockholm 1973.

länderna av det s. k. GSP-systemet¹, som ger tullpreferenser till de flesta låglöneländer vid handel med Västeuropa. Men dels omfattar tullpreferenserna inte de flesta textil- och konfektionsvaror, som är de mest betydelsefulla låglöneimportvarorna, dels kan tullpreferenserna utnyttjas endast vid försäljning inom importlandet och inte vid vidareförädling och försäljning inom EG. Därför är det troligt att i den mån svenska företag kommer att förlägga delar av sin tillverkning till utlandet de kommer att vända sig till exempelvis Irland och Italien, som har relativt låga löner inom EG snarare än till låglöneländerna.

¹ GSP = General System of Preferences.

3.7 Sammanfattande bedömning av industrins utveckling under 1970-talet

3.7.1 Enkätresultatet och planerna i LU 70

I syfte att göra en omprövning av bedömningen i LU 70 av industrins utveckling under perioden 1970–1975 och göra en ny bedömning fram till 1977 har under hösten 1972 ett nytt enkätmaterial insamlats från industrin. Denna gång har enkäten begränsats till företag med mer än 200 anställda. Motiveringen härför har varit att de större företagens planer ger ett väl så bra underlag för bedömning av hela industrins utveckling som om man även inkluderar de mindre företagen.

Vid tolkningen av enkätresultatet har vissa antaganden gjorts om hur den mindre industrin kommer att utvecklas. Denna fråga behandlades i avsnitt 3.3. Slutsatsen var att man inte kunde finna något belägg för att den mindre industrin (tillverkande företag med 5–200 anställda) utvecklats långsammare än de större företagen sedan man rensat för den effekt som följer av att de mindre företagen är överrepresenterade i branscher med en genomsnittligt svagare utveckling än industrin i sin helhet. När vi här talar om enkätresultatet för hela industrin, bygger det på antagandet att de mindre företagen inom de olika branscherna utvecklas i samma takt som de större företagen i branschen. Branschernas plandata för produktion och sysselsättning har därför vägts samman med deras andelar av industrins förädlingsvärde respektive sysselsättning. Vid IUI:s bedömning av planmaterialet har naturligtvis hänsyn tagits till att denna förutsättning om en likformig utveckling för stora och små företag inte är realistisk i alla branscher.

Uppgiften i denna del av långtidsutredningen är att söka bedöma utvecklingen av industrins produktionskapacitet. Som följd av variationer i konjunkturen kan sedan den faktiska produktionen utvecklas annorlunda än kapaciteten. Eftersom 1972 – utgångsåret i enkäten – var ett år med lågt kapacitetsutnyttjande inom industrin och enkätsvaren för 1977 förutsätter ett i det närmaste fullt kapacitetsutnyttjande, har produktionskapacitetens och sysselsättningens utveckling 1972–1977 beräknats från den produktions- och sysselsättningsnivå som företagen enligt enkätsvaren skulle ha haft 1972, om de haft ett normalt kapacitetsutnyttjande detta år. Utvecklingen av industriproduktionen enligt de sammanställningar av enkätresultaten vi här gör avser således industriproduktionen vid samma relativa kapacitetsutnyttjande i början och slutet av perioden. Metoden för bestämning av kapacitetstillväxten från enkätuppgifterna redovisades utförligt i avsnitt 3.3.

Enligt enkäten planerar företagen ett kapacitetsutnyttjande 1975 som ligger lika högt som det vi beräknat gällde 1970. Utvecklingen av industrikapaciteten mellan 1970 och 1975 har därför kunnat beräknas genom att kedja den faktiska utvecklingen 1970–1972 med den planerade ökningen 1972–1975. Beräknad på detta sätt skulle industriproduktionens trendmässiga tillväxt vara 4,8 % per år 1970–1975 (tabell 32). Detta är en betydligt lägre expansionstakt än den som angavs i företagens planer i förra industrienkäten. Enligt planerna i LU 70 för företag med mer än 200 anställda, vilka vi särskilt studerat för att få en

Tabell B3: 32 Produktion och sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande 1970–1975
Procentuell årlig förändring

| Bransch | IUI: s bedömning 1970 | | Planer IE 72 | | IUI: s bedömning 1973 | |
|---|--------------------------|---------------------|-----------------|---------------------|--------------------------|---------------------|
| | produk- tion | syssel- sättning | produk- tion | syssel- sättning | produk- tion | syssel- sättning |
| Malmgruvor | 6 | -2,5 | 5,7 | -0,3 | 4,7 | -0,5 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri | 3 | -1 | 2,7 | -1,1 | 2,9 | -1,1 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 1,5 | -3,5 | 2,7 | -3,5 | 0,8 | -4,7 |
| Skogsindustri ^a | 4,5 | -1,5 | 5,0 | -0,8 | 4,6 | -0,9 |
| Trävaruindustri | 3,5 | -2 | 5,1 | -0,8 | 4,5 | -1,0 |
| Massa- och pappers- industri | 5,5 | -1 | 4,8 | -0,7 | 5,1 | -0,7 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 4 | 0 | 0,1 | -1,8 | 0,5 | -2,0 |
| Kemisk industri ^a | 8 | 0,8 | 6,6 | 0,2 | 6,6 | 0,5 |
| Egentlig kemisk industri | 8 | 0,5 | 7,4 | 0,2 | 7,0 | 0,4 |
| Petroleum- och kolpro- duktindustri | 10 | 3 | 5,9 | 0,6 | 8,0 | 2,7 |
| Gummiindustri | 6,5 | 1 | 3,8 | 0,3 | 3,8 | 0,3 |
| Jord- och stenvaruin- dustri, andra gruvor och mineralbrott | 3,5 | -2 | 0,7 | -3,0 | 0,7 | -3,0 |
| Järn-, stål- och metallverk | 5,5 | -0,5 | 5,1 | -0,4 | 5,0 | -0,9 |
| Verkstadsindustri ^a | 6 | 0 | 5,9 | 0,8 | 5,5 | 0,7 |
| Metallvaruindustri, plast- varuindustri, övrig industri | | | 5,7 | 1,2 | 5,0 | 0,5 |
| Maskinindustri | | | 5,0 | 0,3 | 5,0 | 0,3 |
| Elektroindustri | | | 6,3 | 0,9 | 6,3 | 0,9 |
| Övrig transportmedels- industri | | | 7,2 | 1,0 | 6,2 | 1,2 |
| Varv och båtbyggnader | 3,5 | -2 | 9,4 | 3,1 | 8,5 | 3,1 |
| Hela industrin ^a | 5 | -1 | 4,8 | -0,2 | 4,4 | -0,5 |

^a Vägd med delbranschernas förädlingsvärdeandel respektive sysselsättningsandel.

Anm: Planerna 1970–1975 har erhållits genom att på den faktiska utvecklingen 1970–1972 enligt SCB kedja utvecklingen 1972–1975 enligt företagens planer.

Uppgifterna 1972–1977 avspeglar företagens planer vid normalt kapacitetsutnyttjande (se texten).

rättvisande jämförelse, skulle produktionen 1970–1975 stiga med ca 6 % per år. Även sysselsättningsplanerna har som framgår av tabell 9 varit klart mindre expansiva i denna enkät.

Dessa nedrevideringar sammanhänger med den mycket svaga utvecklingen 1970–1972 och inte med en förväntad långsam produktionsökning 1972–1975. Tvärtom väntas en stark konjunkturell återhämtning – lika stark som under konjunkturuppsvinget 1967–1970 – med över 7 % per år. Under hela denna uppsvingperiod räknar man med att öka sysselsättningen med ca 2 %.

Även under perioden 1972–1977 beräknas kapacitetstillväxten bli ganska måttlig enligt planerna, 5,2 % per år, vilket dock är något högre än 1970–1975. Vidare noteras den låga förväntade ökningen i sysselsättningen, vilken på ett markant sätt skiljer de nu aktuella planerna från tidigare enkäter, i vilka företagen förväntat sig komma att efterfråga

betydligt mer arbetskraft. En ökning i efterfrågan på arbetskraft med 0,3 % per år motsvarar en ökning i antalet anställda med ca 13 000¹ personer över hela femårsperioden.

Industriinvesteringarna 1970–1975 skulle enligt planerna i förra enkäten ligga ca 2 % under 1969 års nivå. Kopplar man ihop de nu planerade investeringarna för 1973–1975 med de faktiska för 1970–1972 får man att den genomsnittliga årliga investeringsnivån 1970–1975 skulle ligga ca 7 % över 1969 års nivå. Traditionellt brukar investeringarna underskattas i enkäten. Ju längre planperiod, desto större blir underskattningen. Underskattningen i LU 70 synes dock bli förhållandevis liten.

I den nuvarande enkäten ligger de genomsnittliga årliga investeringarna 1973–1977 ca 7 % under 1972 års nivå. Även vid en "normal" uppjustering med 10 à 20 % finns det inget i dessa planer som tyder på att man står inför en stark investeringsökning i svensk industri.

Ett sammanfattande intryck av planmaterialet är att industrin mer än tidigare är inriktad på rationaliseringsinvesteringar. Man anger betydligt lägre ökningstal för sysselsättningen än i tidigare enkäter, högre produktivitetsokningstal och små investeringar. Det förhållandet att planerna avgavs under hösten 1972, då alltså större delen av industrin präglades av lågkonjunktur, synes inte ha orsakat denna återhållsamhet i planerna, eftersom företagen genomgående har förutsagt en mycket stark konjunkturuell återhämtning fram till 1975, som väl motsvarar de expansionstakter som noterats i de två tidigare konjunkturuppsvingsperioderna 1962–1965 och 1967–1970.

3.7.2 Bedömning av produktions- och sysselsättningsutvecklingen under 1970-talet och jämförelse med bedömningen i LU 70

IUI:s bedömning av industrienkäten har dels utgått från en analys av expansionsförutsättningarna för varje enskild bransch, dels byggt på mer generella bedömningar av förutsättningarna för industriell utveckling i Sverige, vilka redovisats i avsnittet 3.5 och 3.6. I tabell 32 jämförs IUI:s bedömning för de olika branscherna med enkätresultatet samt med bedömningen i LU 70. De avvikelser som gjorts i förhållande till planmaterialet är denna gång relativt små och beror i en del branscher på att de i enkäten angivna siffrorna inte bedömts motsvara företagens produktionsplaner enligt de definitioner vi använt.

För varven är produktionsutvecklingen relativt given, eftersom orderstocken sträcker sig nästan fram till planperiodens slut. Den nedjustering av produktionsplanerna som gjorts beror på att enkätuppgifterna ansetts inte korrekt återspegla utvecklingen av förädlingsvärdet i fasta priser. Liknande mer tekniska justeringar har gjorts för gruvorna, stålindustrin och transportmedelsindustrin.

För massa- och pappersindustrin har vi haft tillgång till Svenska Cellulosa- och Pappersbruksföreningens kapacitetsprognoser, vilka föran-

¹ Beräknat utifrån industristatistikens definition av industrisysselsatta, vilket innebär att arbetsställen med mindre än fem anställda ej inkluderas.

lett en viss uppjustering i förhållande till enkätresultatet. Detsamma gäller branschen petroleum- och kolproduktindustri, där det gäller att bedöma omfattningen och effekten av ett litet antal mycket stora projekt och där enkätresultatet inte varit särskilt användbart. Inom textil-, beklädnads- och läderindustrin, träindustrin samt metallmanufakturindustrin – som alla är branscher med en hög andel mindre företag – har nedrevideringar gjorts med motiveringar som lämnats i branschavsnittet 3.4.

Bedömningarna gör inte anspråk på att vara några exakta prognoser för produktion och sysselsättning.¹ Syftet är främst att bedöma om de tidigare trenderna i huvudsak kommer att gälla, eller om det kommer att ske något markant trendbrott inom vissa branscher. För tekobranscherna förutses sålunda en klar vändning uppåt. Medan de tidigare minskat sin produktion med någon procent per år, bedömer vi nu en ökning med drygt 3 % per år 1972–1977 som trolig. Livsmedels- och gummiindustrierna tror vi kommer att ha en klart lägre kapacitetstillväxt än de haft under 1960-talet. Varvsindustrin kommer däremot att i det närmaste fördubbla sin expansionstakt.

Summan av bedömningarna för de 19 branscherna ger en tillväxttakt för hela industrin på 4,4 % per år mellan 1970 och 1975 samt en något högre tillväxttakt 1972–1977 på 4,7 % per år (se tabellerna 32 och 33). Arbetsproduktiviteten mätt såsom produktion per sysselsatt skulle enligt vår bedömning stiga med nära 5 % per år både 1972–1975 och 1972–1977. Detta är en något lägre tillväxttakt än under 1960-talets andra hälft och det är en procentenhet lägre än den bedömning som gjordes i LU 70. I avsnitt 3.5 angavs skälen för denna nedrevidering av arbetsproduktivitetsökningstakt.

Som följd av den antagna lägre ökningen i arbetsproduktiviteten kommer industrissysselsättningen inte att minska lika mycket som förutsattes i LU 70. Nedgången räknar vi med skall stanna vid 0,5 % per år 1970–1975 i stället för en hel procent som där antogs. Redan mellan 1970 och 1972 sjönk sysselsättningen med 3,5 %, varför bedömningen förutsätter en sysselsättningsökning fram till 1975 med 1 % ($3,5 \% - 5 \cdot 0,5 \% = 1 \%$) förutsatt att man 1975 når upp till fullt kapacitetsutnyttjande inom industrin. För perioden 1972–1977 antas industrissysselsättningen minska med endast 0,1 % per år. Industrissysselsättningen skulle enligt dessa kalkyler komma att minska med ca 2,2 %² under *hela*

¹ I tabell 32 anges IUI:s bedömning av den årliga procentuella förändringen med en decimal. Denna noggrannhet får inte ge intryck av att vi haft någon exakt kalkylmodell. Eftersom de historiska trenderna och planerna anges med denna noggrannhet har det emellertid förefallit praktiskt att för jämförbarhetens skull också ange bedömningarna med samma noggrannhet. Även till synes små skillnader i de årliga tillväxttakterna ger stora skillnader i summa produktion eller i sysselsättningen över en längre period. Vidare underlättas en jämförelse mellan prognos och utfall. Önskar man ändra branschbedömningarna är det också lättare att göra en ny sammanvägning av branschernas tillväxttakt till en tillväxttakt för hela industrin.

² Sysselsättningsutvecklingen 1972–1977 är beräknad från en normaliserad nivå 1972, som ligger 1,8 % över den faktiska nivån (avsnitt 3.3). Den relativa sysselsättningsförändringen 1970–1977 kan därför beräknas genom summering av följande procentuella förändringstal: $-3,5 + 1,8 - 5 \cdot 0,1 = -2,2$.

Tabell B3: 33 Produktion och sysselsättning vid normalt kapacitetsutnyttjande 1972–1977
Procentuell årlig förändring

| Bransch | Planer IE 72 | | IUI: s bedömning 1973 | |
|--|-----------------|---------------------|--------------------------|---------------------|
| | produk- tion | syssel- sättning | produk- tion | syssel- sättning |
| Malmgruvor | 4,2 | 0,1 | 4,2 | 0,1 |
| Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaks- industri | 2,0 | -0,5 | 2,5 | -0,7 |
| Textil-, beklädnads- och läderindustri | 5,9 | -0,6 | 3,5 | -2,4 |
| Skogsindustri | 5,7 | -0,6 | 4,9 | -0,6 |
| Trävaruindustri | 7,4 | -0,8 | 5,0 | -0,8 |
| Massa- och pappersindustri | 3,9 | -0,3 | 4,8 | -0,3 |
| Pappersvaru- och grafisk industri | 3,0 | -0,5 | 3,0 | -0,5 |
| Kemisk industri | 7,0 | 1,4 | 7,5 | 1,0 |
| Egentlig kemisk industri | 7,4 | 1,0 | 7,4 | 1,0 |
| Petroleum- och kolproduktindustri | 8,1 | 1,0 | 11,9 | 4,8 |
| Gummiindustri | 4,4 | 2,5 | 4,4 | 0,4 |
| Jord- och stenvaruindustri, andra gruvor och mineralbrott | 2,4 | -0,9 | 2,4 | -0,9 |
| Järn-, stål- och metallverk | 5,3 | 0,3 | 5,0 | 0 |
| Verkstadsindustri | 5,6 | 1,0 | 5,2 | 0,7 |
| Metallvaruindustri, plastvaruindustri, övrig industri | 5,8 | 1,6 | 4,8 | 0,6 |
| Maskinindustri | 4,4 | 0,6 | 4,4 | 0,3 |
| Elektroindustri | 6,2 | 0,3 | 6,2 | 0,3 |
| Övrig transportmedelsindustri | 6,9 | 1,4 | 6,2 | 1,7 |
| Varv och båtbyggerier | 9,7 | 1,2 | 8,0 | 1,2 |
| Hela industrin | 5,2 | 0,3 | 4,7 | -0,1 |

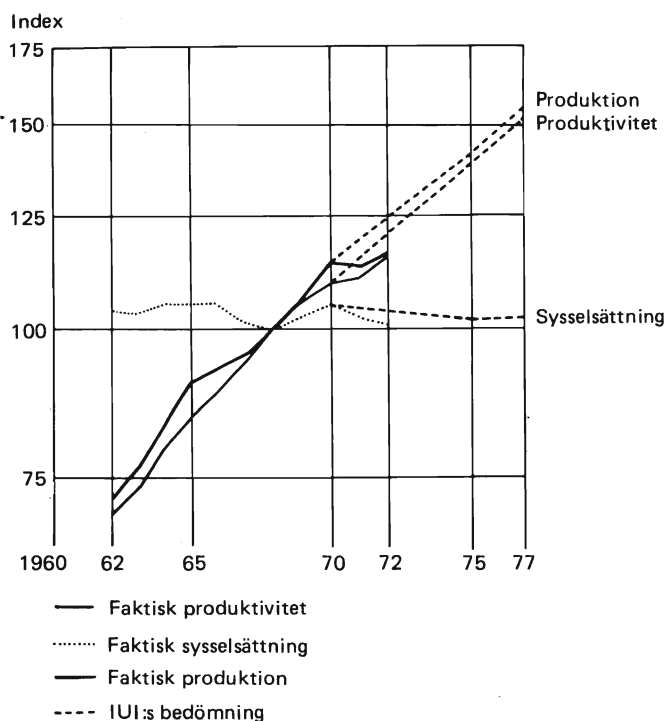
perioden 1970–1977. Det motsvarar en nedgång med ca 20 000 personer. Eftersom ökningen av hela arbetskraften beräknats uppgå till omkring 3 % 1970–1977, kommer industrins andel av antalet sysselsatta i hela ekonomin, vilken 1970 låg vid ca 30 %, att fortsätta att gå tillbaka.

Antalet arbetstimmar per år och sysselsatt kommer enligt de beräkningar som vi gjort speciellt för industrin att minska med 6,5 % 1970–1975 och med 2,5 % 1972–1977. I dessa beräkningar har dels antagits att frånvaron i industrin fortsätter att stiga trendmässigt om än i något långsammare takt, dels har i dessa kalkyler hänsyn tagits till att andelen kvinnor inom industrin är klart lägre än genomsnittligt inom ekonomin. Arbetsproduktiviteten mätt i produktion per timme skulle enligt dessa kalkyler stiga med 6,3 % per år 1970–1975 och med 5,3 % per år 1972–1977.

Bedömningen av industriproduktionens, sysselsättningens och produktivitetens utveckling vid i det närmaste fullt kapacitetsutnyttjande har illustrerats i diagram 21. För att den faktiska produktionen skall nå upp till kapacitetsnivån 1975 krävs en ökning i industriproduktionen med ca 7 % per år 1972–1975. Om detta också kommer att ske beror på den inhemska efterfrågeutvecklingen och den internationella konjunkturutvecklingen. Någon egentlig konjunkturprognos på tre års sikt vågar vi inte göra. Detta är skälet till att vi i diagram 21 inte ritat ut någon linje som anger vår bedömning av den faktiska produktionens utveckling 1972–1975.

Man kan dock konstatera att den angivna återstående ökningen 1972–1975 är av ungefär den storleksordning som man registrerat under

Diagram B3:21 Produktion, sysselsättning och produktivitet: faktisk utveckling 1962–1972 samt IUI:s bedömning 1970–1977. Index 1968 = 100
Logaritmisk skala



de tidigare konjunkturuppsvingsskedena under 1960-talet. Vidare har vi vid bedömningen av produktionskapacitetens utbyggnad 1972–1977 utgått ifrån att det kommer att bli en ordentlig expansion i industrin fram till 1975. I annat fall kommer den antagna ökningen i industrikapaciteten knappast att kunna realiseras. I avstämningen av LU 70 har BNP-kapaciteten antagits stiga med 3,1 % per år 1970–1975. För att 1975 nå upp till fullt utnyttjande av produktionsresurserna i hela ekonomin skulle det behövas en BNP-ökning på 4,5 % per år 1972–1975. En sådan BNP-ökning skulle ge den för industriproduktionsutvecklingen nödvändiga efterfrågestimulansen.

I LU 70 ansågs en årlig tillväxt i industriproduktionen på 5 % per år vara möjlig att uppnå. Den nedrevidering som här gjorts är i första hand orsakad av stagnationen i industriproduktionen under planperiodens första två år. Det synes ofrånkomligt att denna stagnation fått en viss uppbromsande effekt även på den långsiktiga industriella utvecklingen. Den uteblivna produktionsökningen kommer inte att helt hämtas igen. Eller med andra ord, tillväxtkurvan har förskjutits nedåt även om lutningen 1972–1977 blir endast något lägre än trenden 1965–1970.

Den mer allmänna bedömningen av produktions- och sysselsättningsutvecklingen inom industrin har baserats på diskussioner om dels arbetskraftstillgången och den möjliga kapitalackumuleringsstakten inom in-

dustrin (avsnitt 3.5), dels industrins möjligheter att finna avsättning för sina produkter på hemmamarknaden och i utlandet (avsnitt 3.6).

Vad gäller tillgången på arbetskraft har enligt avstämningen av LU 70:s beräkningar antagits att antalet personer i arbetskraften kommer att stiga med knappt en halv procent om året mellan 1970 och 1977. Antalet män i arbetskraften antas minska, medan antalet kvinnor kommer att öka desto mer. Vidare har man i avstämningen av LU 70 gjort en väsentlig nedrevidering av nettoimmigrationsantagandet i LU 70.

En minskad nettoimmigration kan komma att försvåra rekryteringen av arbetskraft till en del branscher. Den relativt begränsade nedjustering av industrins sysselsättningsplaner som redovisades ovan har dock inte motiverats med en generell brist på arbetskraft, vilket var ett viktigt motiv för nedjusteringen av de höga planerade sysselsättningsökningstalen i förra LU. Anledningen har i stället bl. a. varit att de produktionsökningssplaner som enligt enkätresultaten förelåg i vissa branscher – t. ex. textil- och träindustrin – knappast varit representativa för respektive bransch som helhet.

3.7.3 Den inhemska efterfrågan på industrivaror och exportutvecklingen

En mer övergripande utgångspunkt vid bedömning av produktions- och sysselsättningsutvecklingen är frågan om hur *hemmamarknadsefterfrågan* på industrivaror kommer att öka. Som visats i avsnitt 3.6 var en väsentlig orsak till att industriproduktionen växte långsammare under 1960-talets andra hälft än under dess första att tillväxttakten i den inhemska efterfrågan på industrivaror sänktes kraftigt i volym räknat från 6 % per år till 3,4 % per år. Efterfrågan inriktades i stället mot offentlig konsumtion eller starkt subventionerade tjänster. Ungefär 2/3 av den slutliga industrivaruefterfrågan går till privat konsumtion, som växt exceptionellt långsamt den senaste femårsperioden (2,3 % per år i genomsnitt). En betydande del går också till investeringar i realkapital inom industrin, vilka också vuxit långsamt. Hela ökningen i arbetskraften gick under perioden till den offentliga sektorn, medan sysselsättningen inom industrin, som nådde sitt maximum i mitten av 1960-talet, minskade. I viss mån kompenserade industrin den långsamma ökningen i hemmamarknadsförsäljningen med en snabbare exportökning.

Som ett belysande exempel kan nämnas att de 20 största verkstads-koncernerna i Sverige ökade sin hemmamarknadsförsäljning med 15 % i löpande priser mellan 1965 och 1970, medan deras exportförsäljning steg med 85 %. Denna kraftiga tyngdpunktsförskjutning mot utlandet av företagens försäljning synes också ha varit en viktig faktor bakom den ökande utlandsproduktionen. En fortsatt snabbare ökning i utlandsförsäljningen kan därför också för resten av 1970-talet dra med sig en fortsatt snabb utbyggnad av utlandsproduktionen, vilken stigit i ungefär samma takt som exporten. En långsamt expanderande hemmamarknad kan på fem års sikt ge ökat utrymme för export, men torde på lång sikt bidra till en förskjutning av företagens investeringar till mer expansiva marknader med en lägre kapitalbildning inom den svenska industrin som följd.

Även under perioden 1970–1975 kommer utvecklingen att karakteriseras av en fortsatt nedgång i industrivaruefterfrågans tillväxttakt (till 2,8 % per år). Detta skulle, fullt i enlighet med tidigare trender, resultera i en i förhållande till importen snabb ökning i industrivaruexporten. Därmed skulle också industrivaruexporten under denna period börja överstiga industrivaruimporten. För perioden 1970–1975 utgår vi ifrån att Sverige genom en kraftfull neddragning av industrivaruefterfrågans expansionstakt åstadkommit jämvikt i bytesbalansen.

I avstämningen av LU 70 har antagits att arbetskraftsutbudet 1972–1977 skall öka med endast 0,1 % per år, som följd av att man förutsatt att det inte kommer att ske någon ytterligare arbetstidsförkortning under perioden. Vidare har antagits att den årliga tillväxttakten i produktiviteten i hela ekonomin skall minska med omkring en halv procent per år jämfört med perioden 1965–1970 och med vad som antogs i LU 70. Det lägre produktivetsantagandet motiveras delvis med den sänkning av produktivitetstillväxten som man nu kan förutse inom industrin. Slutligen har man bedömt att 1972 års bruttonationalprodukt låg ca 3 % under den beräknade BNP-kapaciteten. På grundval av dessa antaganden har vi beräknat den årliga procentuella ökningen i BNP-kapaciteten till ca 3,6 %. I den kalkyl över ett tänkbart utvecklingsförlopp som gjorts i avstämningen av LU 70 förutsätts den privata konsumtionen komma att växa betydligt snabbare i förhållande till den offentliga under perioden 1973–1977 än vad som varit fallet under 1960-talets andra hälft. Utifrån denna kalkyl har vi, som närmare redogjorts för i avsnitt 3.6 kommit till att industrivaruefterfrågan skulle kunna öka med nära 4 % per år. Detta skulle innebära en mycket kraftig höjning av industrivaruefterfrågans tillväxttakt.

Skulle en sådan omsvängning i hemmamarknadsefterfrågan komma till stånd skulle den verka stimulerande på industrins utbyggnadstakt. Å andra sidan kan en sådan omsvängning även medföra en snabbare ökning av importen i förhållande till exporten. Den utslagning av importkonkurrerande industri som delvis orsakats av den låga efterfrågetillväxten inom landet, kommer inte utan betydande svårigheter att kunna återhämtas. Vidare måste man räkna med en långsammare ökning av exporten och med att den höga produktionskapacitet som byggts upp av svenska företag utomlands också kan komma att generera ett ökat importtryck.

Risken finns enligt våra beräkningar i avsnitt 3.6 att industrivarubalansens överskott i ett läge med så snabb tillväxt i hemmamarknadsefterfrågan inte kommer att bli tillräckligt för att täcka de växande underskotten i tjänstebalansen vid den av oss antagna ökningen av industrikapaciteten. För att det skall vara möjligt att göra en omläggning av efterfrågan mot privat konsumtion i den utsträckning som här kalkylerats med torde det utan att vi haft möjlighet att göra några exakta beräkningar, därför vara nödvändigt med en snabbare utbyggnad av industrin än vad vi här räknat med som realistiskt. Enligt huvudbetänkandets modellkalkyl skulle det behövas en ökning med ca 5,6 % per år, vilket är ungefär en procentenhet mer än den bedömning som här gjorts. För att detta skall vara möjligt skulle krävas en ökning i svensk industris internationella konkurrenskraft som gör det lönsamt att i större utsträckning bygga upp produktionska-

paciteten i Sverige. Detta tar dock enligt våra bedömningar lång tid.

Under det utvecklingsförlopp som vi sammanfattat ovan har kravet på svensk industris relativa kostnadsutveckling kunnat sättas förhållandevis lågt som följd av den exportbefrämjande och importhindrande låga efterfrågetillväxten inom landet. Man har kunnat upprätthålla en snabb produktivitetstegring bl. a. genom hård utslagning av kapital, arbetskraft och produkter. Detta innebär att omsvängningen från en trendmässigt allt lägre tillväxttakt till en hög tillväxttakt för industrivaruefterfrågan också måste åtföljas av en markant förbättring i den relativa konkurrensförmågan. Möjligheterna att realisera en sådan internationellt sett långsam kostnadsutveckling beror på en rad faktorer, såsom löneutveckling, växelkurspolitik etc., för vilka vi inte här gjort några specificerade antaganden. Man kan dock notera att den lägre produktivitetstegringen verkar försvårande, eftersom den minskar utrymmet för reallönstegringar. Den långsamma tillväxten i anspråken från den offentliga sektorn som följer ur avstämningens av LU 70 antaganden om en i förhållande till den privata konsumtionen långsamt växande offentlig konsumtion kan å andra sidan underlätta den anpassning, som ett realiserande av huvudbetänkandets modellkalkyl förutsätter.

Skulle en sådan förstärkning av konkurrenskraften, som tar sig uttryck i en snabbare utbyggnad av industrikapaciteten, inte komma till stånd, kan den ekonomiska politiken tvingas att bromsa den privata konsumtionsutvecklingen för att skapa yttre balans. Utvecklingen under den närmaste femårsperioden skulle då bli mer likartad den utveckling som man haft i Sverige sedan 1960-talets mitt med långsamt stigande industrivaruefterfrågan. Vid ett sådant utvecklingsförlopp får man – som diskuterats i avsnitt 3.6.2 – räkna med att industriproduktionens tillväxt inte når upp till den expansionstakt som här antagits för perioden 1972–1977. Det hindrar dock inte att man i ett sådant lågexpansivt alternativ kan få jämvikt i betalningsbalansen över planperioden i genomsnitt som följd av den låga industrivaruefterfrågan i landet och samtidigt få full sysselsättning genom en lägre produktivitetstillväxt.

De exportplaner som framkommit från enkäten med ca 8 % årlig tillväxt mellan 1972 och 1977 har bedömts möjliga att förverkliga och överensstämmer väl med den prognos över exportefterfrågan som konjunkturinstitutet (KI) gjort på basis av antaganden om andra länders ekonomiska tillväxttakter och svenska andelar av deras import. Exportplanerna kan dock inte bedömas fristående från utvecklingen av hemmamarknadsefterfrågan och importen av industrivaror. En allt större del av exporten förutsätter import. Själva nivån på ökningstakterna för exporten och importen kan vara svår att förutsäga. Den svenska anknytningen till EG torde medföra en snabb internationalisering av varuhandeln. Det viktiga från yttre balanssynpunkt är förhållandet mellan exportens och importens tillväxt. Detta förhållande är, som vi sökt motivera ovan, beroende av vilka antaganden man gör om den inhemska efterfrågeinriktningen.

3.7.4 Kapitalvolymens utveckling och produktivitetstillväxten

Den produktions- och sysselsättningsutveckling som här antagits för planperioden innebär en årlig procentuell ökning i arbetsproduktiviteten som är ca en procentenhet lägre än vad som antogs i LU 70. Produktivitetens utvecklingen sammanhänger nära med kapitalbildningens omfattning i svensk industri. I avsnitt 3.5 gjordes vissa kalkyler över kapitalvolymens tänkbara ökningstakt. På grundval av tidigare plan-utfallsskillnader och överväganden om totalproduktivitets utveckling har, som framgår av nedanstående tablå, en ganska kraftig uppjustering av investeringsnivån gjorts, i synnerhet för 1976–1977.

| | Genomsnittliga årliga investeringar under perioden i förhållande till utgångsåret | |
|-----------------|---|-----------|
| | 1971–1975 | 1973–1977 |
| | 1970 | 1972 |
| Enkäten | 104 ^a | 93 |
| IUI:s bedömning | 108 | 111 |

^a Uppgifterna har erhållits genom en sammanlänkning av den planerade investeringsutvecklingen 1972–1975 med den faktiska ökningen 1970–1972 som enligt SCB uppgick till ca 5 %.

Trendmässigt har industriinvesteringarna vuxit med 3 à 3,5 % per år under 1960-talet. För perioden 1971–1975 räknar vi med en investeringstillväxt på knappt 3 % per år, medan för perioden 1973–1977 den gjorda uppjusteringen innebär att man kommer tillbaka till 1960-talets tillväxttakt (diagram 20 i avsnitt 3.6).

I LU 70 angavs en årlig ökning av investeringarna med 6,5 % mellan 1970 och 1975 som nödvändig för att klara en produktionsökning på 5 % per år vid en sysselsättningsminskning med 1 procent. Ett på grundval av produktionsfunktions- och kapitalstocksberäkningar kalkylerat investeringsbehov är emellertid känsligt även för små förändringar i produktions-, produktivets- och sysselsättningsantagandena. Våra antaganden om investeringsutvecklingen och arbetskraftsproduktivitets ökning innebär att också totalproduktivitets tillväxttakt kommer att sjunka jämfört med den höga nivå som uppnåddes under 1960-talet och med vad som antogs i LU 70.

Kapitalstocken växer enligt beräkningarna i avsnitt 3.5 fortfarande snabbare än investeringarna (4 % per år) som följd av den höga investeringsnivå som uppnåddes vid ingången till 1960-talet. Tillväxttaket för kapitalstocken börjar nu emellertid närma sig den för investeringarna. Detta betyder att man vid givna bruttoinvesteringar får ett allt mindre procentuellt tillskott till kapitalstocken. Eftersom det nya kapitalet i hög grad utnyttjar den nya teknologin ger detta en viss reducerande effekt på produktivetsutvecklingen.

Det är viktigt att notera den långa tid som krävs för att ändra kapitalstockens tillväxttakt. Det innebär att även en stark och till synes realistisk ökning av investeringarna inte ger någon betydande effekt på produktivitetstillväxten under planperioden. En snabb ökning av den

genomsnittliga produktivetsnivån kan också åstadkommas genom en omfattande utslagning av produktionsenheter och produktlinjer med lägre produktivitet än genomsnittet. Produktivitetstegringen under andra hälften av 1960-talet hölls uppe på en relativt hög nivå som följde av den snabba utrangeringstakt som registrerades under denna period. Hårdare utnyttjande av existerande rationaliseringsmöjligheter och bortarbetande av en viss "slack" i företagen har också angivits som förklaringar till den snabba produktivitetstillväxten. De senare slagen av rationaliseringsvinster torde inte föreligga i samma omfattning som under 1970-talets första hälft.

Vad gäller utrangeringstakten har vi bedömt att den knappast kommer att stiga ytterligare. Snarast tror vi att den kommer att minska något. Visserligen kommer det att föreligga ett krav på anpassning av industristrukturen genom den fortsatta liberalisering av handeln med Västeuropa som det svenska frihandelsavtalet med EG innebär. Men det synes som om anpassningen av svensk industri till dess komparativa fördelar redan skett i betydande utsträckning. Ett exempel på detta är den kraftigt uppbromsade utslagningstakt inom textil- och beklädnadsindustrin som kan förutses. Man får dock räkna med att branscher som hittills i viss utsträckning varit skyddade, såsom den grafiska industrin och metallmanufakturindustrin, kommer att få vidkännas ett ökat konkurrenstryck. Delar av dessa branscher kommer troligen inte att kunna bära den höga svenska lönenivån.

Det är viktigt att skilja mellan å ena sidan den utslagning av kapital och produkter som är ett led i en fortgående internationell specialisering vid full sysselsättning och å andra sidan den utslagning man kan få som följd av att en allmänt för hög lönenivå i landet eller – om man så vill – en övervärderad valuta, som av utrikeshandelsskäl tvingar fram en ekonomisk politik med låg inhemsk efterfrågetillväxt och lågt resursutnyttjande. Vår bedömning av produktionsutvecklingen och utslagningstakten fram till 1977 förutsätter att löneutvecklingen och växelkursen kommer att vara sådana att Sverige inte får någon försämring i sitt relativa kostnadsläge. Under alla omständigheter skulle en fortsatt snabb utrangeringstakt komma i konflikt med de samhällsekonomiska målen att bevara full sysselsättning och tillräckligt hög expansionsstakt i industrin för att uppnå yttre balans.

Ett ytterligare skäl till att vi förutsatt att utslagningstakten av kapital kommer att sjunka något är den starka inriktning som den ekonomiska politiken fått under senare år mot att med olika slag av selektiva åtgärder stödja sysselsättning för viss typ av arbetskraft. En stor del av industrins externa finansiering kommer i dag i form av olika slag av stödfinansiering eller bidragsgivning. Detta torde bl. a. ha medverkat till att hålla uppe sysselsättningen på en med tanke på produktionsutvecklingen hög nivå under 1971 och 1972. Effekten av denna politik, som kan antas komma att ytterligare byggas ut, måste rimligen bli att strukturomvandlingen dämpas, vilket också är ett av dess syften. Det finns skäl att tro att denna politik också verkar återhållande på produktivitetstegringen, kanske inte främst via den lugnare utslagningstakten, utan via den inriktning av nyinvesteringarna mot mindre räntabla projekt, som därigenom möjliggörs.

Den av oss gjorda reviderade bedömningen för perioden 1970–1975 bygger på antagandet att man får en mycket snabb produktionsökning mellan 1972 och 1975, ca 7 % per år. Dessutom får produktivitetstegringen ett extra tillskott genom lyftet upp till fullt kapacitetsutnyttjande. Om denna ökningstakt förverkligas, torde den gå parallellt med en betydande förbättring i vinstnivån. Också de snabba internationella prisstegringarna torde komma att höja vinsterna. Vid en förbättring i vinstnivån minskar trycket på marginella företag och produktionsenheter, vilket också är ett skäl till att vi antagit en lägre utranteringstakt.

I avsnitt 3.5 beräknades industrins investeringar inklusive lagerinvesteringar växa med ca 4 % per år. Tar man därtill hänsyn till att kapitalvarupriserna kommer att stiga snabbare än tidigare – en prisstegringstakt på 5 % per år förefaller inte osannolik – kommer denna investeringstillväxt att ställa företagen inför betydande finansieringsproblem. Utvecklingen under andra hälften av 1960-talet har inneburit att det ”främmande” kapitalet i företagen trots en dämpad investeringstillväxt vuxit mycket snabbare än det egna kapitalet. Av tidsskäl har vi inte gjort några kalkyler över vilka räntabilitetskrav som måste uppfyllas för att företagets solidaritet inte skall försämrast.

En förbättring av industrins räntabilitet torde i många företag komma att användas till en förstärkning av soliditeten snarare än till idag ännu inte planerade större investeringsprogram. Det är därför möjligt att en vinstökning inte ger någon större effekt på investeringarna förrän mot slutet av planperioden. Den relativt långa tid som det tar att förbättra balansräkningarnas relation mellan eget och främmande kapital är ett annat exempel på de tröghetsmekanismer i den industriella utvecklingen som diskuterades i inledningskapitlet. En eventuell vinstförbättring kommer således först med viss eftersläpning att generera den ökning i investeringsvolymen som är en förutsättning för en höjning av kapitalstockens tillväxttakt. De närmaste årens utveckling blir därför av stor betydelse för produktions- och sysselsättningsutvecklingen inom svensk industri under 1970-talets senare del.

Appendix A3 Enkätundersökningen – metoder och material

A3.1 Syfte

Enkätundersökningens syfte är att ge underlag för en bedömning av industrins årliga utveckling fram till 1977 med avseende på produktion, export, sysselsättning och investeringar. Planmaterialet skall redovisas på 19 delbranscher.

A3.2 Populationsbeskrivning

Målpopulation

Av syftet framgår att undersökningen i princip borde omfatta samtliga företag med industriell verksamhet. Institutets tidigare erfarenhet av långtidsutredningar har dock visat att svarsfrekvensen bland mindre företag är betydligt lägre än bland större företag, sannolikt framför allt beroende på avsaknad av genomarbetade planer för den långsiktiga utvecklingen.

Målpopulationen har därför definierats som bestående av samtliga industriföretag med fler än 200 sysselsatta (större företag) per den 1 september 1972.

Urvalsram

Urvalsramen utgörs av industrienhetens vid SCB register över större företag per den 31.12.1970. Från detta register erhöles en lista över företagen uppdelade på två storleksgrupper – storleksgrupp 6 med 200–499 sysselsatta och storleksgrupp 7 med 500 sysselsatta och däröver – och inom respektive storleksgrupp uppdelade på 19 branschgrupper. Fördelningen på branscher har därvid gjorts efter ett mest-kriterium beroende på i vilken bransch flertalet sysselsatta inom företaget (normalt sett den juridiska enheten)¹ arbetar. Antalet företag och sysselsatta per storleksgrupp och bransch enligt SCB redovisas i tabellerna 34 och 35.²

För att erhålla bättre överensstämmelse med målpopulationen har följande korrigeringar gjorts i den från SCB erhållna förteckningen över större företag.

¹ Det viktigaste undantaget är att registret omfattar kommissionärsbolag, vilka juridiskt sett ej bedriver någon verksamhet. Det förklaras av att industristatistiken i huvudsak är inriktad på arbetsstället, oavsett den juridiska formen. Ett annat viktigt undantag är att personal vid försäljningskontor och liknande ej ingår om andelen industrissysselsatta understiger 50 %. Överstiger andelen industrissysselsatta 50 % omfattas dock även fristående huvudkontor av registret.

² I storleksgrupp 7 ingick enligt SCB dessutom ett drygt tiotal företag utan uppgift om sysselsättning. Det rör sig om nyetablerade företag med relativt stora investeringar som ingår i urvalet för investeringsenkäterna. Eftersom inget av dessa företag enligt IUI:s bedömning hade fler än 200 sysselsatta per den 1.9.1972 har de dock strukits i populationslistan.

Tabell B3: 34 Population och urval i storleksgrupp 6

| Bransch- grupp SNI | Population enligt SCB | | Korrigeringar | | Koncernföretag | | Övriga företag | Utvalda | | Ej utvalda | | Antal ut- valda före- tag enligt SCB |
|--------------------------|-----------------------|------------------------|--------------------|------------------------|--------------------|------------------------|-------------------|--------------------|------------------------|--------------------|------------------------|---|
| | Antal före- tag | Antal syssel- satta | Antal före- tag | Antal syssel- satta | Antal före- tag | Antal syssel- satta | | Antal före- tag | Antal syssel- satta | Antal före- tag | Antal syssel- satta | |
| 23 | 3 | 830 | - | - | 2 | 514 | 1 | 1 | 316 | - | - | 3 |
| 29 | 2 | 518 | + 1 | + 467 | - | - | 3 | 3 | 985 | - | - | 2 |
| 31 | 39 | 11 488 | - 16 | - 4 761 | 1 | 343 | 22 | 5 | 1 374 | 17 | 5 010 | 11 |
| 32 | 58 | 17 391 | - 11 | - 3 674 | 5 | 1 720 | 42 | 9 | 2 657 | 33 | 9 340 | 17 |
| 33 | 37 | 9 979 | - 4 | - 1 120 | 2 | 732 | 31 | 10 | 2 775 | 21 | 5 352 | 11 |
| 3411 | 18 | 5 760 | - | - | 2 | 775 | 16 | 4 | 1 206 | 12 | 3 779 | 5 |
| 342 | 31 | 9 497 | - 4 | - 1 306 | 3 | 817 | 24 | 5 | 1 642 | 19 | 5 732 | 9 |
| 351-2 | 21 | 6 707 | - 5 | - 1 657 | 5 | 1 635 | 11 | 4 | 1 469 | 7 | 1 946 | 6 |
| 353-4 | 3 | 931 | - | - | - | - | 3 | 3 | 931 | - | - | 3 |
| 355 | 2 | 637 | - | - | 1 | 417 | 1 | 1 | 220 | - | - | 2 |
| 356 | 4 | 1 185 | + 1 | + 328 | 2 | 537 | 3 | 3 | 976 | - | - | 4 |
| 36 | 12 | 4 001 | - | - | 1 | 414 | 11 | 6 | 1 933 | 5 | 1 654 | 5 |
| 37 | 9 | 3 397 | - 1 | - 463 | 2 | 717 | 6 | 1 | 491 | 5 | 1 726 | 4 |
| 381 | 36 | 11 228 | - 3 | - 1 167 | 5 | 1 732 | 28 | 7 | 1 901 | 21 | 6 428 | 9 |
| 382 | 38 | 12 629 | - 4 | - 1 665 | 8 | 2 584 | 26 | 8 | 2 863 | 18 | 5 517 | 12 |
| 383 | 14 | 3 805 | - 2 | - 456 | - | - | 12 | 1 | 201 | 11 | 3 148 | 4 |
| 3841 | 4 | 1 245 | - 1 | - 281 | - | - | 3 | 3 | 964 | - | - | 4 |
| 3842 | 9 | 2 882 | - | - | 3 | 940 | 6 | 4 | 1 456 | 2 | 486 | 4 |
| 385, 39 | 10 | 3 133 | 0 | + 92 | - | - | 10 | 4 | 1 329 | 6 | 1 896 | 4 |
| Summa | 350 | 107 243 | - 49 | -15 663 | 42 | 13 877 | 259 | 82 | 25 689 | 177 | 52 014 | 119 |

Anm: Branschkode förklaras i tabell 36.

Tabell B3: 35 Population och korrigeringar i storleksgrupp 7

| Bransch- grupp SNI | Population enligt SCB | | Korrigeringar | | Företag som erhållit enkäten | |
|--------------------------|-----------------------|---------------------------|------------------|---------------------------|------------------------------|---------------------------|
| | Antal företag | Antal syssel- satta | Antal företag | Antal syssel- satta | Antal företag | Antal syssel- satta |
| 23 | 2 | 11 448 | – | – | 2 | 11 448 |
| 29 | – | – | – | – | – | – |
| 31 | 29 | 34 522 | – 5 | + 8 432 | 24 | 42 954 |
| 32 | 12 | 12 810 | + 1 | + 2 674 | 13 | 15 484 |
| 33 | 8 | 6 872 | 0 | + 915 | 8 | 7 787 |
| 3411 | 20 | 44 418 | – 1 | – 594 | 19 | 43 824 |
| 342 | 18 | 17 391 | – 3 | + 1 548 | 15 | 18 939 |
| 351–2 | 15 | 14 221 | + 2 | + 2 319 | 17 | 16 540 |
| 353–4 | 1 | 599 | – | – | 1 | 599 |
| 355 | 8 | 11 650 | – | – 80 | 8 | 11 570 |
| 356 | 1 | 903 | + 1 | + 751 | 2 | 1 654 |
| 36 | 17 | 22 740 | 0 | – 159 | 17 | 22 581 |
| 37 | 17 | 61 304 | + 1 | + 3 716 | 18 | 65 020 |
| 381 | 16 | 25 671 | + 2 | – 6 072 | 18 | 19 599 |
| 382 | 44 | 81 184 | – 6 | + 5 661 | 38 | 86 845 |
| 383 | 21 | 60 383 | – 1 | – 1 108 | 20 | 59 275 |
| 3841 | 7 | 22 583 | 0 | + 259 | 7 | 22 842 |
| 3842 | 9 | 55 780 | 0 | + 6 887 | 9 | 62 667 |
| 385, 39 | 5 | 3 399 | – | – | 5 | 3 399 |
| Summa | 250 | 487 878 | – 9 | + 25 149 | 241 | 513 027 |

- I 4 företag i storleksgrupp 6 med sammanlagt 850 sysselsatta 1970 har gått i konkurs före 1.9.1972 och därför strukits.
- II 1 företag med 250 sysselsatta 1970 har flyttat ut hela sin produktion till utlandet och därför strukits.
- III 1 företag med 472 sysselsatta 1970 ingår också som arbetsställe i ett företag i storleksgrupp 7 och har strukits.
- IV 40 företag i storleksgrupp 6 med 12 827 sysselsatta har flyttats till storleksgrupp 7. Det är företag som på grund av fusioner, kommissionärsavtal e. d. ingår i ett större företags ekonomiska planering. För att erhålla bättre överensstämmelse mellan den ekonomiska beslutsenheten och den enhet för vilken vi begärt långtidsplaner har vi, i motsats till tidigare LU, i viss utsträckning frångått den juridiska företagsenheten.
- V Av samma skäl som ovan har ett 50-tal företag med mindre än 200 sysselsatta flyttats till storleksgrupp 7, varav flertalet utgörs av mejerier samt slakterier anslutna till Sveriges Slakteriförbund. Sammanlagt rör det sig om 6 390 sysselsatta.
- VI 4 företag i storleksgrupp 7 med mindre än 200 sysselsatta har strukits. Antalet sysselsatta i dessa uppgick 1970 till 410. I samband med försäljning av arbetsställen till företag med mindre än 200 sysselsatta har populationen minskats med ytterligare 480 sysselsatta.
- VII 1 217 sysselsatta i arbetsställen som inte tillhör industrin har strukits. Därav hänför sig 144 till storleksgrupp 6.
- VIII 5 företag med 8 711 industrisysselsatta 1970 fanns ej med på SCB:s lista och har därför lagts till.

Sammanlagt innebär ovanstående att den korrigerade urvalsramen omfattar 11 422 fler sysselsatta, motsvarande knappt 2 % av SCB:s ursprungliga register.

Däruöver har det vid efterkontroller visat sig att 4 företag med sammanlagt 1 936 sysselsatta ej medräknats i den korrigerade urvalsramen. Detta medför att den population till vilken uppräknings sker har 0,3 % färre sysselsatta än målpopulationen.

SCB:s urval

I likhet med tidigare långtidsutredningar har det gjorts en totalräkning av samtliga företag med fler än 500 sysselsatta. För företag med 200–500 sysselsatta har SCB gjort ett slumpmässigt urval från sin *okorrigerade* urvalsram, stratifierad på 19 branscher. Urvalsenheten är den juridiska enheten, varvid fördelningen på branscher bygger på ett mest-kriterium, baserat på antalet sysselsatta.

Det sammanlagda antalet utvalda företag uppgick enligt SCB till 250 företag (samtliga) i storleksgrupp 7 och 119 i storleksgrupp 6. Fördelningen av de utvalda företagen på branscher redovisas i tabellerna 34 och 35.

IUI:s tilläggsurval

Tidigare långtidsutredningar har utgått från den *juridiska enheten* som uppgiftslämnarenhet. I föreliggande LU har vi gjort ett visst avsteg från denna princip genom att lägga samman kommissionsbolag och liknande med sina respektive moderbolag. Svårigheter att identifiera samtliga industriföretag som ingår i koncernsammanställningar har dock hittills omöjliggjort alla försök att konsekvent välja ut den ekonomiska beslutsenheten. Det är dock IUI:s uppfattning att en dylik uppläggning skulle förbättra kvaliteten på avgivna planer.

För att undersöka konsekvenserna av att utvälja koncerner i stället för juridiska enheter har IUI i denna långtidsutredning gjort en särskild undersökning av de 40 största industrikoncernerna mätt med sysselsättning. Sysselsättningen har därvid definierats på samma sätt som i SCB:s industriregister, dvs. det är bara sysselsatta inom industrin som ingår. Dotterbolag som ingår i dessa koncerner har huvudsakligen identifierats med hjälp av moderbolagens årsredovisningar. Samtliga koncernbolag har totalräknats oavsett storlek.

Sammanlagt sysselsätter de 40 koncernerna 385 000 personer inom industrin i Sverige, varav 14 000 i 42 företag med mellan 200–500 sysselsatta och 5 000 i 55 företag med mindre än 200 sysselsatta. Observera att de sistnämnda företagen inte ingår i redovisningen av enkätsvaren för större företag. Fördelningen av koncernerna på branscher redovisas i tabell 36. Fördelningen har gjorts på arbetsställenivå.

Tabell B3: 36 Sysselsättning i 40 koncerner fördelad på branscher

| Bransch- grupp SNI | Bransch | 1 | 2 | 3 |
|--------------------------|---|---|---|-------------------------|
| | | Antal sysselsat- ta i koncernerna 1972 1 000-tal | Hela antalet sysselsatta 1972 i stor- leksgrupp 6+7 1 000-tal | Kol. 1 i % av kol. 2 |
| 23 | Malmgruvor | 11 | 13 | 85 |
| 29 | Andra gruvor och mineralbrott | – | 1 | 0 |
| 31 | Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaks- industri | 35 | 54 | 65 |
| 32 | Textil-, beklädnads-, läder- och lädervaruindustri | 1 | 27 | 4 |
| 33 | Trävaruindustri | 10 | 27 | 37 |
| 3411 | Massaindustri | 24 | 46 | 52 |
| 342 | Övrig pappers- och pappersvaruindustri, grafisk industri | 12 | 27 | 44 |
| 351–2 | Kemisk industri | 15 | 28 | 54 |
| 353–4 | Petroleum- och kol- produktindustri | 1 | 2 | 50 |
| 355 | Gummivaruindustri | 7 | 12 | 58 |
| 356 | Plastvaruindustri | 2 | 4 | 50 |
| 36 | Jord- och stenvaruindustri | 8 | 22 | 36 |
| 37 | Järn-, stål- och metallverk | 59 | 64 | 92 |
| 381 | Metallvaruindustri | 10 | 37 | 27 |
| 382 | Maskinindustri | 66 | 82 | 80 |
| 383 | Elektroindustri | 47 | 59 | 80 |
| 3841 | Skeppsvarv, båtbyggerier | 26 | 27 | 96 |
| 3842 | Övrig transportmedelsindustri | 51 | 64 | 80 |
| 385,39 | Övrig industri | – | 7 | 0 |
| | Summa | 385 | 603 | 64 |
| | därav: verkstadsindustri | 200 | 269 | 74 |

A3.3 Undersökningens genomförande

Blanketter

Till de utvalda företagen har översänts en huvudblankett, en blankett med frågor om den årliga utvecklingen fram t. o. m. 1975 (enkät del A) samt en blankett med frågor om den långsiktiga utvecklingen fram t. o. m. 1977 (enkät del B). De båda sistnämnda blanketterna sändes över i lika många exemplar som branscher, i vilka företaget var representerat. Blanketterna samt anvisningar återfinns i slutet av detta appendix. Utformningen av dessa har påverkats av en mindre provundersökning som genomfördes i augusti. Huvudblanketten innehöll bl. a. vissa uppgifter från industriregistret, såsom företagets branschtillhörighet, arbetsställets branschtillhörighet och antalet sysselsatta 1970 i hela företaget respektive fördelat på arbetsställen. Dessa uppgifter var till för att företagen skulle kunna identifiera de branscher vi ville ha uppgifter om och tjänstgjorde dessutom som kontrollmöjlighet för IUI.

Enkät delarna A och B har disponerats på i stort sett samma sätt. De uppgifter vi önskat erhålla är

- 1) produktionsvolymen, mätt såsom förädlingsvärdet, dvs. skillnaden mellan saluvärdet av egen produktion och kostnaderna för insatsvaror

- 2) hur stor andel av produktionen som avses säljas på export
- 3) resursåtgången vad gäller antalet sysselsatta respektive investeringar i fasta anläggningstillgångar.

Variablerna är i stort sett desamma som i tidigare långtidsutredningar. Den viktigaste skillnaden gäller valet av undersökningsår.

Föregående LU omfattade 1967, vilket var det år som uppgiften från SCB:s industriregister avsåg; 1969, det år under vilket enkäterna skickades ut; 1970, startåret för prognosen, samt 1975, slutåret för prognosen. Däremot ställdes inga frågor om den årliga utvecklingen mellan 1970 och 1975. Föreliggande enkät däremot omfattar uppgifter för 1969, 1972, 1973, 1974, 1975 samt 1977. För investeringarna har vi dessutom frågat efter uppgifter för 1970 och 1971 samt summan av investeringarna 1973–1977.

Den viktigaste orsaken till att vi inkluderat 1975 är ett önskemål att göra en ny bedömning för den period som omfattas av föregående LU. Det är en nyhet jämfört med tidigare långtidsutredningar som innebär att vi tagit ett steg mot rullande långtidsplaner. Det innebär samtidigt en komplikation genom att planerna kraftigt påverkas av kortsiktiga konjunkturfluktuationer. Det är för att så långt som möjligt skilja mellan dessa kortsiktiga konjunkturpåverkade planer och den långsiktiga kapacitetsutbyggnaden som uppdelningen mellan enkätdelarna A och B gjorts. I enkät A frågar vi sålunda efter utvecklingen år för år fram t. o. m. 1975, varvid hänsyn skall tas till förväntningar om det faktiska kapacitetsutnyttjandet. Enkät B däremot liknar mer tidigare använda blanketter, där vi frågar efter utvecklingen fem år framåt, varvid normalt kapacitetsutnyttjande förutsätts gälla. Att vi frågar efter uppgifter för 1969 beror på önskemålet om en avstämning och uppföljning av planerna i LU 70. Däremot har vi inte frågat efter uppgifter för 1970 trots att SCB:s uppgifter avser detta år. Det beror på att vi försökt att så långt som möjligt begränsa arbetet för uppgiftslämnarna.

Dessutom har frågor inkluderats om

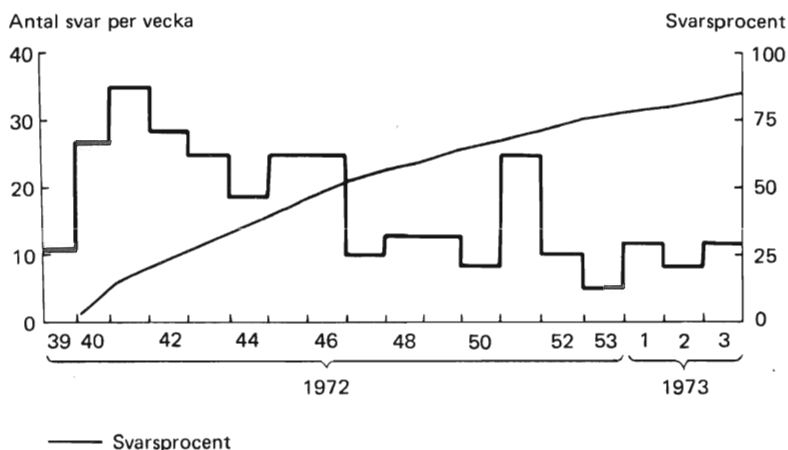
- 1) prisutvecklingen 1969–1972 för saluvärdet av egen produktion och för insatsvarorna. I tidigare långtidsutredningar har deflateringen gjorts med SCB:s index
- 2) kapacitetsutnyttjandet för samtliga år utom 1977
- 3) antalet sysselsatta 1972 vid normalt kapacitetsutnyttjande
- 4) huruvida företagens lämnade uppgifter baseras på konkret utarbetade planer eller på bedömningar som initierats av enkäten.

Insamlingsarbete

Blanketterna sändes ut vid månadsskiftet augusti–september. Före utsändningen kontaktades ett antal av de större företagen för att dels informera om enkäten, dels få uppgift om till vem enkäten skulle skickas. Företag som ej inkommit med svar före den 15 oktober kontaktades per telefon. Förnyade telefonkontakter togs med icke svarande företag i slutet av november, mitten av december samt mitten av januari. Svarefrekvensen vid olika tidpunkter framgår av diagram 22. Jämfört

med LU 70 är svarsfrekvensen inte oväsentligt lägre. I LU 70 redovisades i slutet av december nära 95 % svar i storleksgrupperna 6 och 7, jämfört med ca 88 % i avstämningen av LU 70.

Diagram B3:22 Inkomna svar per vecka i storleksgrupperna 6 och 7



Bortfall

Antalet icke svarande företag, inklusive företag som bara lämnat plansiffror fram t. o. m. 1973, uppgår till 57, varav 30 i storleksgrupp 7. Ett av dessa företag har kommit in med uppgifter så sent att de icke kunnat inkluderas i planresultatet. Antalet sysselsatta i icke svarande företag uppgår till 67 479, varav 58 756 i storleksgrupp 7. Dessutom har 6 av företagen med mindre än 200 sysselsatta icke svarat. Det sammanlagda antalet sysselsatta i dessa 6 företag uppgår till 366, motsvarande knappt 7 % av det totala antalet sysselsatta i utvalda mindre företag. Vidare har vi ett partiellt bortfall till följd av att 1 företag icke svarat för 1977 samt 3 företag icke svarat för 1973 och 1974. Bland de 40 koncernerna utgörs bortfallet av 4 koncerner.

Granskning av inkomna blanketter

Allt eftersom blanketterna kom in granskades de med avseende på rimligheten i lämnade uppgifter. Vid uppenbara felaktigheter eller oklarheter kontaktades företagen för komplettering. Ändringar på blanketterna har bara gjorts när de först lämnade uppgifterna stridit mot anvisningarna.

Exempel på fel på blanketterna

Sysselsättning: SCB:s uppgifter om antalet sysselsatta 1970 har jämförts med företagets svar för 1969 och 1972. Vid avvikelser överstigande 10 % har kontakt tagits med företagen. Vanliga förklaringar till avvikelserna är att ett arbetsställe avyttrats eller förvärvats; att man inkluderat kommissionärsbolag för vilket separata långtidsplaner ej görs; att SCB:s uppgifter

Tabell B3: 37 Företag vars uppgivna sysselsättning avviker med mer än 10 % från SCB:s uppgifter 1970

| Storleksgrupp | Antal företag | Genomsnittl. antal sysselsatta 1969–1972 enligt enkäten | Antal sysselsatta 1970 enl. SCB | Summa avvikelser, netto | Summa avvikelser oavsett tecken |
|---------------|---------------|---|---------------------------------|-------------------------|---------------------------------|
| 7 | 23 | 35 411 | 36 475 | 1 064 | 10 196 |
| 6 | 11 | 3 061 | 3 184 | 123 | 1 025 |

anges vara felaktiga etc. I regel har företagens uppgifter accepterats. I den mån avvikelserna beror på försäljning av arbetsställen, fusioner etc. har SCB:s sysselsättningsciffror för 1970 ändrats. Antalet företag för vilka differensen överstiger 10 % framgår av tabell 37.

Kapacitetsutnyttjande: Företagen har ombetts lämna uppgifter om sitt kapacitetsutnyttjande 1969, 1972, 1973, 1974 och 1975. Kapacitetsutnyttjandet skulle beräknas såsom kvoten mellan faktisk produktion respektive år och normal kapacitet. Några företag har dock i stället angett ett relativt kapacitetsutnyttjandetal med 1972=100. Efter kontakter med företagen har detta ändrats. Ett större problem är att många företag angett ett kapacitetsutnyttjande för 1975 som ligger 10–20 % under det normala. Dessa företag har vi ringt upp och frågat om de räknat med normalt kapacitetsutnyttjande 1977 i enlighet med anvisningarna. Vanligen har företagen då svarat att de räknat med ungefär samma låga kapacitetsutnyttjande 1977 som 1975. En uppräknings av kapacitetsutnyttjandet för samtliga år har då gjorts med kvoten mellan normalt och faktiskt kapacitetsutnyttjande för 1977. Om det låga kapacitetsutnyttjandet motiverats med en successiv nedläggning av verksamheten har kapacitetsutnyttjandet varje år satts till 100. Detsamma gäller 8 företag som icke lämnat uppgifter om kapacitetsutnyttjandet för något år. Antalet företag för vilka uppgifterna om kapacitetsutnyttjandet ändrats framgår av tabell 38.

Investeringar: På enkät del B ombads företagen ange sina totala investeringar för perioden 1973–1977. 50 företag, varav 35 i storleksgrupp 7, har dock bara svarat med uppgifter för 1977, vilket vi ändrat efter telefonsamtal. Vidare har 17 företag, varav 12 i storleksgrupp 7, ej angivit hur stor andel av de totala investeringarna som utgörs av maskininvesteringar.

Tabell B3: 38 Företag vars uppgifter om kapacitetsutnyttjandet ändrats 1970

| Storleksgrupp | Antal företag vars uppgifter om kapacitetsutnyttjandet ändrats | Antal företag som ej uppgivit kapacitetsutnyttjande |
|---------------|--|---|
| 7 | 64 | 6 |
| 6 | 26 | 2 |

Databehandling

Granskade blanketter har stansats och kontrollstansats samt listats med hjälp av dator, uppdelade på storleksgrupper och branscher. En genomläsning av samtliga uppgifter har gjorts för att eliminera uppenbara felaktigheter och för att kontrollera att samtliga uppgifter inkluderats. Därefter har en uppräknings av svaren skett.

Bortfallskorrigerings

Det stora bortfallet aktualiserar frågan om icke svarande företag kan förväntas utvecklas på ett annat sätt än svarande företag. En vanlig föreställning är att det är de företag som drabbats av lönsamhetsproblem etc. som avstår från att medverka. Även om så skulle vara fallet är det dock inte självklart att produktionen i dessa krisdrabbade företag skulle minska. Bröderna Hägglund och Aga är kända exempel på företag som trots akuta kriser kunnat expandera snabbt. En individuell granskning av icke svarande företag tyder dock inte på att bortfallet skulle bestå bara av en viss sorts företag. Bland de icke svarande märks såväl några av Sveriges mest lönsamma företag som företag som har stora omställningsproblem. Den sammanställning av uppgifter om omsättningens och sysselsättningens förändring mellan 1966 och 1970, som ges i tabell 39, tyder inte heller på att icke svarande företag tidigare år skulle ha utvecklats märkbart annorlunda än genomsnittligt. Bortfallskorrigeringen har därför gjorts genom att uppgifterna för svarande företag multiplicerats med kvoten mellan sysselsättningen enligt industriregistret 1970 i utvalda företag och sysselsättningen i svarande företag.

I LU 70 användes rak uppräknings för bortfallskorrigeringen¹.

Partiellt bortfall

För 1977 har den ovan beskrivna kvoten för bortfallskorrigeringen blivit något högre, beroende på det partiella bortfallet detta år av ett företag. För att kompensera för det partiella bortfallet 1973–1974 har vi valt att interpolera svar med utgångspunkt från lämnade uppgifter 1972 och 1975. En uppräknings har sedan skett på vanligt sätt. Redovisade enkätsvar inkluderar de på detta sätt interpolerade värdena.

Uppräknings

IUI:s tilläggsurval innebar att 42 företag i storleksgrupp 6 totalräknats. De i avsnitt A.3.2 beskrivna korrigeringsarna av urvalsramen har vidare

¹ Innebörden av rak uppräknings är att man vid uppräknings använder sig av uppgiften om antalet företag i bortfallet. Den här använda metoden innebär att man använder sig av uppgiften om antalet anställda i de bortfallna företagen. Båda metoderna utgår från antagandet att de bortfallna företagen utvecklas på samma sätt som de svarande företagen i genomsnitt. Den senare metoden innebär dock att bortfallskorrigerings vägs med de bortfallna företagens storlek, vilket vi ansett vara att föredra.

Tabell B3: 39 Förändring av omsättning och sysselsättning för icke svarande företag och samtliga större företag 1966–1970

| Storleks- grupp | Omsättning | | | Sysselsättning | | |
|---|------------------|------------------|------------------------------|----------------|---------|------------------------------|
| | 1966 milj. kr | 1970 milj. kr | Förändring 1966–1970 % | 1966 | 1970 | Förändring 1966–1970 % |
| <i>Icke svarande företag</i> | | | | | | |
| 7 | 4 246 | 6 202 | + 46 | 58 454 | 58 811 | + 0,6 |
| 6 | 446 | 725 | + 62 | 5 639 | 6 096 | + 8,0 |
| | 4 692 | 6 927 | + 48 | 64 093 | 64 907 | + 1,3 |
| Samtliga företag i storleksgrupp 6+7 | 55 068 | 81 228 | + 48 | 600 970 | 637 758 | + 6,1 |
| D: o för i identiska företag (index) | 100 | 139 | + 39 | 100 | 99 | - 1,0 |

Källor: Svenska Aktiebolag samt SOS, Företagen 1966 och 1970. Observera att uppgifterna inkluderar även icke-industriell verksamhet.

medfört att 49 företag strukits. Uppräkningen i storleksgrupp 6 sker således till 259 företag (jfr tabell 34). Det urval av företag som utnyttjas för uppräkningsgruppen utgörs av SCB:s urval, dvs. ett urval draget från den okorrigerade urvalsramen. Som konsekvens av ovannämnda justeringar av urvalsramen har dock de utvalda enheter, som utgörs av dotterbolag till större koncerner etc., utgått ur urvalet. Det kvarstående urvalet omfattar därför bara 82 företag jämfört med SCB:s ursprungliga 119.

Ytterligare en konsekvens av det här tillämpade urvalsförfarandet är att vi inte kunnat försäkra oss om tillräckligt många observationer i varje bransch för att göra skattningar i var och en av dem med god precision.

Vid uppräkningsgruppen har en kvotestimator använts. Uppräkningsfaktorn har definierats som totala antalet sysselsatta i den korrigerade urvalsramen i förhållande till antalet sysselsatta i *utvalda* företag. Sysselsättningsuppgifterna baseras på industriregistret för 1970. Med hänsyn till vad som sagts ovan om bortfallskorrigeringen innebär detta att uppräkningsfaktorn i praktiken definierats som antalet sysselsatta i den korrigerade urvalsramen i förhållande till antalet sysselsatta i *svarende* företag.

Kvotestimatoren har beräknats för varje bransch för sig. Fördelningen på branscher har därvid gjorts på arbetsställesnivå. Denna fördelning skiljer sig sålunda från den som användes för urvalsdragningen, där hela företaget hänfördes till en bransch efter ett mest-kriterium. Detta innebär att de arbetsställen som utvalts för en viss bransch och storleksgrupp har olika urvalssannolikheter. Formellt sett borde de s. k. piratarbetsställena, dvs. arbetsställen tillhörande en juridisk enhet i en annan bransch, räknas upp med de urvalssannolikheter som motsvarande juridiska enheter har. Detta har man dock underlåtit, då förekomsten av pirater inte torde vålla några större olägenheter, dels beroende på att de är få inom storleksgrupp 6, dels därför att skillnaderna i planer mellan pirater och övriga arbetsställen sannolikt är små.



Industriens Utredningsinstitut

(THE INDUSTRIAL INSTITUTE FOR ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH)

Storgatan 19 - Box 5037 - 102 41 Stockholm 5 - Telefon 08-63 50 20 - Bankgiro 446-9995
Postgiro 19 15 92-5

Stockholm den 6 september 1972

Långtidsutredningen 1972-77

Sedan många år har Industriens Utredningsinstitut deltagit aktivt i arbetet för de statliga långtidsutredningarna, vilkas uppgift är att analysera de långsiktiga utvecklingstendenserna inom samhällsekonomin. I samband med 1970 års långtidsutredning gjorde institutet hösten 1969 en bedömning av den industriella utvecklingen fram till och med 1975. Underlag för denna bedömning erhöles genom en enkät till ett 1 000-tal företag. Resultaten av denna undersökning redovisades i boken "Svensk industri under 70-talet".

En revidering av den gällande långtidsutredningen för perioden fram till 1975 samt en ny utredning som tar sikte på utvecklingen fram till och med 1977 har nu påbörjats inom departementen. Institutet har även denna gång åtagit sig att svara för insamlingen av planmaterialet till industridelen. Detta är anledningen att vi nu vänder oss till Er samt ett urval av större industriföretag med denna enkät för att få kännedom om industrins planer och bedömningar för tiden fram till och med 1977.

./. Hur blanketterna ifylls framgår av bifogade upplysningar och anvisningar. Här skall bara poängteras det önskvärda i att uppgifterna om framtiden ifylls eller granskas av en person med sådan ställning inom företaget att han är väl orienterad om alla företagens planer, även preliminära sådana inom direktion och styrelse.

Vi är väl medvetna om att besvarandet av frågorna kommer att förorsaka Er ett visst besvär. Med hänsyn till undersökningens betydelse för svenskt näringsliv hoppas vi emellertid att Ni vill hjälpa oss att genomföra den. Vi tror nämligen att en bedömning av den framtida industriella utvecklingen bör utgå från industrins egna planer för den aktuella perioden.

Vi vore tacksamma att få de ifyllda blanketterna tillbaka snarast möjligt och helst före den 30 september 1972. De uppgifter vi erhåller kommer givetvis, såsom skett vid tidigare liknande undersökningar, att behandlas konfidentiellt och kommer icke att publiceras på sådant sätt att enskilda företag kan identifieras.

Frågor beträffande denna utredning och ifyllandet av blanketterna besvaras gärna av de på blanketterna namngivna personerna inom institutet.

Med största högaktning och med tack
för vänlig medverkan

Lars Nabseth



SVENSK INDUSTRI 1972–1977

Anvisningar för blanketternas ifyllande

Föreliggande enkät består av två delar. Syftet med *enkät del A* är att erhålla underlag för en bedömning av industrins årliga utveckling t.o.m. 1975. Lämnade uppgifter i denna enkät del skall baseras på företagets egen uppfattning om konjunkturutvecklingen och därmed kapacitetsutnyttjandet.

Syftet med *enkät del B* är att erhålla underlag för bedömning av industrins kapacitetsutveckling fram t.o.m. 1977, varvid normalt kapacitetsutnyttjande förutsätts för år 1977.

Uppgifterna i enkät delarna A och B skall redovisas separat för var och en av de branscher inom vilka företaget 1970 bedrev verksamhet enligt statistiska centralbyråns register för industristatistik. En förteckning över dessa branscher återfinns på den bifogade huvudblanketten, som också anger på vilka orter som företaget hade arbetsställen 1970 samt antalet sysselsatta vid dessa. Förändringar som skett efter 1970 har vi dock försökt att ta hänsyn till. Skulle förteckningen över arbetsställen ändå ej vara aktuell ber vi Er göra erforderliga korrigeringar.

I de fall verksamhet etablerats efter 1970 eller planeras att etableras inom en *ny bransch* ber vi Er använda den extra branschblankett som bifogas.

Köp och försäljning av arbetsställen/företag

Planerad expansion som grundas på köp av andra företag (arbetsställen) skall *ej* medräknas för att undvika dubbelräkningar. Av samma skäl är det önskvärt att lämnade uppgifter skall inkludera även de delar av företaget som eventuellt kan komma att avyttras under perioden. Vid tveksamhet ber vi Er ta kontakt med oss.

Koncerner

Om företaget ingår i en koncern, där gemensam planering sker för flera företag i Sverige, och om det skulle innebära en avsevärd förenkling att ange planerna inom *en viss bransch* för dessa företag gemensamt, ber vi Er ta kontakt med oss.

Proportionell fördelning av gemensamma storheter

Om någon av uppgifterna, t.ex. sysselsättning eller investeringar, inte helt kan fördelas på branscher, skall den *tveksamma* delen fördelas på förekommande branscher i proportion till saluvärdenas storlek.

Räkenskapsår

Om uppgifter lämnats för räkenskapsår som avviker från kalenderår ber vi Er ange under Särskilda upplysningar vilken period, som uppgifterna avser.

Definition 1

Produktion. Definitionen är densamma som i statistiska centralbyråns årliga industristatistik. För att undvika dubbelräkning skall dock inte medräknas leveranser mellan arbetsställen som redovisas *på samma branschblankett*. Däremot skall leveranser till en annan bransch ingå i produktionsvärdet även i de fall de skett till arbetsställen som tillhör Er. I saluvärdet av egen produktion skall ingå:

a. Värdet av alla varor som *framställts* under redovisningsåret exklusive varuskatter, mervärdeskatt, subventioner och rabatter. Varor som under året framställts och tillförts lagret skall således ingå. För varor som levereras till andra arbetsställen tillhörande annan bransch inom samma företag eller till fristående försäljningsbolag anges saluvärdet vid försäljning till arbetsstället respektive försäljningsbolaget.

b. Intjänad bruttoersättning för monteringar, installationer, reparationer, lönearbeten och andra arbeten utförda åt utomstående.

Definition 2

Prisindex. Uppgifterna om såväl saluvärdet av egen produktion som kostnader för råvaror, halvfabrikat etc. skall lämnas i löpande priser för åren 1969 och 1972 samt i 1972 års genomsnittspriser för åren till och med 1977.

I syfte att kunna beräkna den reala produktionsutvecklingen för företaget mellan 1969 och 1972 måste saluvärdet respektive kostnaderna för insatsvaror omräknas med prisindex. Indexuppgifterna skall vara rensade från sådana prisförändringar som orsakats av ändrad mervärdeskatt.

Definition 3

Råvaror, halvfabrikat, energi m.m. Definitionen överensstämmer med industristatistikens, dock med den skillnaden att råvaror och halvfabrikat m.m. som kommer från företagets arbetsställen inom samma bransch ej skall ingå. Med råvaror och halvfabrikat förstås sådana varor (delar, material m.m.) som används för vidare förädling eller som ingår som del i slutprodukt.

Kostnaderna skall anges exklusive avdragsgill mervärdeskatt.

Definition 4

Kapacitetsutnyttjande. Normalt kapacitetsutnyttjande (=100) svarar mot den produktionsvolym som företaget uppnår vid normalt utnyttjande av maskiner, byggnader och inventarier, vid normal tillgång på arbetskraft, vid normala avsättningsförhållanden för företagets produkter etc. Detta kapacitetsutnyttjande torde för många företag motsvara det som man räknar med vid fastställande av självkostnad, standardkostnad e.d. Om kapacitetsutnyttjandegraden i olika anläggningar varierar, ber vi Er göra en hopvägning efter avsaluvärdens storlek.

Definition 5

Antal sysselsatta. Definitionen överensstämmer helt med industristatistikens definition.

Antalsuppgifterna skall således avse medeltal under redogörelseåret. För förvaltnings- o.d. personal innebär detta antalet anställda tjänstemän den 1 augusti eller vid annan tidpunkt då verksamheten varit av normal omfattning. Antalet arbetare skall beräknas på följande sätt: För varje månad då verksamhet pågått utom juli (eller annan månad då huvuddelen av semestern infallit) och december utväljs ett visst avlöningstillfälle (exempelvis det som avser den tredje veckan i månaden). Antalet arbetare som erhållit avlöning vid dessa tillfällen summeras, och summan divideras med antalet medtagna tillfällen, dvs. 10, där verksamhet pågått hela året.

Definition 6

Export. Som export räknas den del av produktionen i Sverige som säljs till utlandet, oavsett om detta sker direkt eller via återförsäljare.

Definition 7

Investeringar. Definitionerna är desamma som i statistiska centralbyråns investeringsenkät från maj 1972. Uppgifterna skall omfatta investeringar i såväl nya som begagnade objekt med avdrag för eventuella intäkter från försäljning eller utrangering. Vad gäller miljövärdinvesteringar skall hela investeringssumman medräknas. Eventuella bidrag skall således inkluderas i investeringssumman. Kostnader för reparationer och underhåll samt avdragsgill mervärdeskatt skall ej medräknas.

SVENSK INDUSTRI 1972-1977

HUVUDBLANKETT

KONFIDENTIELLT



| | | |
|---------------------------|---------------------|-------------------------|
| Antal arbetsställen | Bransch (SNI) | Löpnummer |
| | | Antal sysselsatta |

Industriens Utredningsinstitut
 LÅNGTIDSUTREDNINGEN
 Box 5037, 102 41 Stockholm 5
 Telefon: 08/63 50 20
 Kontaktpersoner:
 ankn.
 Fil.kand. Märtha Josefsson 1231
 Civ.ek. Rolf Rundfelt 1300

| |
|--|
| |
|--|

Endast följande ruta ifylles av företaget:

| |
|---|
| Företagets kontaktperson i detta ärende: Titel namn Telefon (även riktnr) / |
|---|

Enligt statistiska centralbyråns register för industristatistiken bedrivs ert företag verksamhet inom huvudsakligen följande bransch/er:

| Branschkod | Bransch och ort | Antal sysselsatta 1972 Snr: 1972 Går: SCD |
|------------|-----------------|---|
| | | |

För varje ovan nämnd bransch ber vi Er lämna uppgifter på bifogade branschblanketter. Använd därvid en blankett för varje bransch. Om företaget har eller planerar verksamhet inom någon bransch som inte nämnts här ber vi Er använda den extra branschblankett som bifogas.

Den här blankett samt branschblanketterna insänds senast den 30 sept. 1972 till Industriens Utredningsinstitut.



DEL A SVENSK INDUSTRI t.o.m. 1975

BRANSCHBLANKETT

KONFIDENTIELLT

| | |
|---------|----------------------|
| Storlek | Företagets löpnummer |
| | |

UPPGIFTERNA I DENNA BLANKETT SKALL BASERAS PÅ FÖRETAGETS EGEN UPPFATTNING OM KONJUNKTURUTVECKLINGEN. UPPGIFTERNA SKALL GÄLLA FÖRETAGETS TOTALA VERKSAMHET I SVERIGE INOM BRANSCHEN

Anvisningar för blankettens ifyllande finns på särskilt blad.

| | | | | | | | | |
|----|--|----------------------|----------------------------|----------------------------|----------------------------|------|------|------|
| 1 | PRODUKTION (se definition 1) Saluvärdet av egen produktion i 1000-tal kronor | För IUI:s noteringar | 1969 | 1972 års genomsnittspriser | | | | |
| | | | | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 | |
| 2 | PRISINDEX FÖR SALUVÄRDET AV EGEN PRODUKTION (se definition 2) | | | 1969 | 1972 | | | |
| | | | | 100 | | | | |
| 3 | RÅVAROR, HALVFABRIKAT, ENERGI MM (se definition 3) Totalkostnaden för under året förbrukade råvaror, halvfabrikat, emballage, bränsle, el, energi, lejda transporter samt bortlämnade lönearbeten i 1000-tal kronor | För IUI:s noteringar | 1969 | 1972 års genomsnittspriser | | | | |
| | | | | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 | |
| 4 | PRISINDEX FÖR RÅVAROR, HALVFABRIKAT MM (se definition 2) | | | 1969 | 1972 | | | |
| | | | | 100 | | | | |
| 5 | FÖRÄDLINGSVÄRDE Ifylles av IUI | 1969 | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 | | |
| 6 | KAPACITETSUTNYTTJANDE (se definition 4) Ange hur kapacitetsutnyttjandet respektive år förhåller sig till ett normalår. Normalt kapacitetsutnyttjande = 100 | 1969 | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 | | |
| 7 | För IUI's noteringar | | | | | | | |
| 8 | SYSSELSÄTTNING (se definition 5) Genomsnittligt antal sysselsatta, såväl arbetarpersonal som förvaltningspersonal Avviker det för 1972 ovan angivna antalet sysselsatta från det antal som skulle ha angivits om normalt kapacitetsutnyttjande förelegat år 1972? Ja <input type="checkbox"/> Nej <input type="checkbox"/> Om ja: Antalet sysselsatta 1972 skulle vid normalt kapacitetsutnyttjande ha uppgått till | Antal sysselsatta | | | | | | |
| | | 1969 | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 | | |
| 9 | EXPORT , (se definition 6) Total export i 1000-tal kronor | 1969 | 1972 års genomsnittspriser | | | | | |
| | | | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 | | |
| 10 | INVESTERINGAR (se definition 7) Summa investeringar i byggnader, markanläggningar, bostäder, maskiner, inventarier samt bilar i 1000-tal kronor därav: maskiner och inventarier | Löpande priser | | | 1972 års genomsnittspriser | | | |
| | | 1969 | 1970 | 1971 | 1972 | 1973 | 1974 | 1975 |

VAR GOD VÄND! ENKÄTEN FORTSÄTTER PÅ ANDRA SIDAN.

11 Ange huruvida lämnade uppgifter för åren 1973-75 baseras på konkret utarbetade planer eller på bedömningar som gjorts i samband med besvarandet av föreliggande enkät.

| Uppgifterna om | baseras på | 1973 | 1974 | 1975 |
|---------------------------|-----------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| SALUVÄRDE AV PRODUKTIONEN | konkret utarbetade planer | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| | bedömningar för denna enkät | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| ANTAL SYSSELSATTA | konkret utarbetade planer | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| | bedömningar för denna enkät | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| INVESTERINGAR | konkret utarbetade planer | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| | bedömningar för denna enkät | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

SÄRSKILDA UPPLYSNINGAR

Denna blankett och ev. övriga branschblanketter samt huvudblanketten insänds senast den 30 sept. 1972 till Industriens Utredningsinstitut, Box 5037, 102 41 Stockholm 5. Frågor besvaras av fru Josefson och herr Rundfelt, telefon 08/63 50 20.

**DEL B SVENSK INDUSTRI t.o.m. 1977****BRANSCHBLANKETT****KONFIDENTIELLT**

| | |
|---------|----------------------|
| Storlek | Företagets löpnummer |
| | |

ENKÄTDEL B SKALL UTGÖRA UNDERLAG FÖR EN BEDÖMNING AV INDUSTRIENS LÅNGSIKTIGA UTVECKLING FRAM T O M 1977, VARVID NORMALT KAPACITETSUTNYTTJANDE FÖRUTSÄTTS FÖR 1977. UPPGIFTERNA SKALL GÄLLA FÖRETAGETS TOTALA VERKSAMHET I SVERIGE INOM BRANSCHEN.

Anvisningar för blankettens ifyllande finns på särskilt blad.

| | | | |
|---------------|---|---------------------------------|--------------------------|
| 1 | PRODUKTION (se definition 1) | 1977 | |
| | Saluvärdet av egen produktion i 1972 års genomsnittspriser (1000-tal kronor) | | |
| 2 | RÅVAROR, HALVFABRIKAT, ENERGI MM (se definition 3) | 1977 | |
| | Totalkostnaden för under året förbrukade råvaror, halvfabrikat, emballage, bränsle, el, energi, lejda transporter samt bortlämnade lönearbeten i 1972 års genomsnittspriser (1000-tal kronor) | | |
| 3 | FÖRÄDLINGSVÄRDE Ifylles av IUI | 1977 | |
| 4 | SYSSELSÄTTNING (se definition 5) | 1977 | |
| | Genomsnittligt antal sysselsatta, såväl arbetarpersonal som förvaltningspersonal | | |
| 5 | EXPORT (se definition 6) | 1977 | |
| | Total export i 1972 års genomsnittspriser (1000-tal kronor) | | |
| 6 | INVESTERINGAR (se definition 7) | 1973-1977 | |
| | Summa investeringar i byggnader, mark, anläggningar, bostäder, maskiner samt bilar under perioden 1973-1977 i 1972 års genomsnittspriser (1000-tal kronor) därav: maskiner och inventarier | | |
| 7 | Ange huruvida ovan lämnade uppgifter baseras på konkret utarbetade planer eller på bedömningar som gjorts i samband med besvarandet av föreliggande enkät. | | |
| | Uppgifterna om | baseras på | |
| | SALUVÄRDE AV PRODUKTIONEN | konkret utarbetade femårsplaner | <input type="checkbox"/> |
| | | bedömningar för denna enkät | <input type="checkbox"/> |
| | ANTAL SYSSELSATTA | konkret utarbetade femårsplaner | <input type="checkbox"/> |
| | | bedömningar för denna enkät | <input type="checkbox"/> |
| INVESTERINGAR | konkret utarbetade femårsplaner | <input type="checkbox"/> | |
| | bedömningar för denna enkät | <input type="checkbox"/> | |

Hur kommer sysselsättningen och produktionen inom industrin att utvecklas fram till 1977? Vilken tillväxttakt i industriinvesteringarna kan man räkna med? Dessa och andra frågor belyses i denna utredning. Utredningen har gjorts för långtidsutredningens räkning och innehåller också en revidering av den bedömning av industrins utveckling som gjordes för perioden 1970—1975 i 1970 års långtidsutredning.

Till grund för prognoserna ligger en enkät till industriföretagen, i vilken deras planer för den närmaste femårsperioden vad gäller sysselsättning, export, investeringar m. m. inhämtats. Bedömningen av den framtida utvecklingen bygger också på en diskussion av de allmänna förutsättningarna för industriell utveckling vad gäller tillgången på arbetskraft, finansieringsmöjligheter etc. Särskild tonvikt läggs vid en analys av vad den inhemska efterfrågeutvecklingen för industrivaror betyder för industrins tillväxt i Sverige. Därvid görs vissa beräkningar av hemmamarknadens tillväxt med utgångspunkt från den statliga långtidsutredningens kalkyler.